

Türk Coğrafya Kurumu
Turkish Geographical Society

(basılı) ISSN 1302-5856
(elektronik) ISSN 1308-9773

TÜRK COĞRAFYA DERGİSİ

Turkish Geographical Review
Revue Turque de Géographie
Türkische Geographische Zeitschrift

İstanbul-2021

COVID ÖZEL SAYISI-2
2ND SPECIAL ISSUE ON COVID-19

Sayı:79

Türk Coğrafya Kurumu

TÜRK COĞRAFYA DERGİSİ

TURKISH GEOGRAPHICAL REVIEW
REVUE DE GÉOGRAPHIE TURQUE
TURKISCHE GEOGRAPHISCHE ZEITSCHRIFT

Sahibi / The Owner

Türk Coğrafya Kurumu adına Başkan / *The president on behalf of Turkish Geographical Society*

Doç. Dr. T. Ahmet ERTEK

Özel Sayı Editörleri

Mehmet ŞEREMET (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi),
mseremet@yyu.edu.tr
Kübra CİHANGİR ÇAMUR (Gazi Üniversitesi),
ccamurster@gmail.com

Dergi Yayın Kurulu / Editorial Board Members

Barbaros GÖNENÇGİL (Istanbul University - Turkey)
Fenzhen SU (University of Chinese Academy of Sciences - China)
İbrahim SİRKECİ (Transnational Press London - UK)
İhsan ÇİÇEK (Ankara University - Turkey)
İhsan BULUT (Akdeniz University - Turkey)
Ian S. EVANS (Durham University - United Kingdom)
Josef KRECEK (Czech Technical University - Czech Republic)
Julian BRİGSTOCKE (Cardiff University - UK)
T. Ahmet ERTEK (Istanbul University - Turkey)
Maria PARADISO (University of Sannio in Benevento - Italy)
Martin HAİGH (Oxford Brookes University - UK)
Michael MEADOWS (University of Cape Town - Africa)
Naki AKÇAR (University of Bern - Switzerland)

Türk Coğrafya Dergisi, Haziran ve Aralık aylarında yılda iki kez online yayınlanmakta olup hakemli uluslararası bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir

Turkish Geographical Review is a peer-reviewed international journal, publishing two-issue a year (June and December). TGR's has been published online in both Turkish and English.

Dergideki yazıların içeriğinden yazarları sorumludur. Although it is a double-blinded academic journal, the authors have complete responsibility for the content of the papers.

ISSN

(Basılı) 1302-5856
(Elektronik) 1308-9773
Sürelî Yerel Yayın

Derginin Yayın Adresi / Journal's website

www.tcd.org.tr

İletişim / e-mail

editor@tcd.org.tr

Yayınlayan Kuruluşun Adresi / The address of publication institution

Türk Coğrafya Kurumu
Reşitpaşa Cad. No 44/49
Laleli/İSTANBUL

Ulusal ve Uluslararası İndeksler / Indexes

TÜBİTAK - ULAKBİM (TR Dizin)
Index Copernicus
Google Scholar
Journal Seek
ASOS Index
Sobiad
Copernicus Master List (since 2020)

Kapak fotoğrafı / Picture in Cover Page

Anonim

Kapak Dizaynı / Cover Page Design

Prof. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL, Doç.Dr. Cihan BAYRAKDAR

Dergi formatı / The Journal Design

Prof. Dr. Hasan ÖZDEMİR

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Doç.Dr. Mehmet ŞEREMET

Mizanpaj Editörü / The Print Editor

Arş.Gör. Onur HALİS
Arş. Gör. Mustafa Samet ÇETİN

TÜRK COĞRAFYA DERGİSİ

TURKISH GEOGRAPHICAL REVIEW
REVUE DE GÉOGRAPHIE TURQUE
TURKISCHE GEOGRAPHISCHE ZEITSCHRIFT

2021

Sayı/Volume: 79

İçindekiler/ Contents

Sayfalar/ Pages

Editörden / Editorial.....		1-6
<u>Araştırma Makaleleri / Original Articles</u>		
Öznur AKGİŞ-İLHAN	COVID-19 pandemisinin nüfus hareketliliği üzerine etkisi: Hareketlilik ve gelir arasındaki ilişkinin analizi <i>Impact of COVID-19 pandemic on population mobility: Analysis of the relationship between mobility and income.....</i>	7-16
Fatih ADIGÜZEL , Münevver Özge BALTA	COVID-19 sürecinde kentsel açık ve yeşil alan erişilebilirliği: Uşak kenti örneği <i>Open and green space accessibilty in the COVID-19 pandemic process: A case study of Uşak.....</i>	17-24
Nursen IŞIK	Covid-19 Pandemi döneminde uzaktan (çevrimiçi) eğitim sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi örneği <i>An Assessment of the effects and evaluation of remote (online) teaching processes on students during the Covid-19 Pandemic: Case of Dicle University Faculty of Architecture</i>	25-40
<u>Derleme Makaleleri/ Review Articles</u>		
Bekir DERİNÖZ	Turizmin geleceğini COVID-19 mu inşa ediyor? <i>Is COVID-19 building the future of tourism?.....</i>	41-50

EDİTÖRDEN EDITORIAL

TCD Covid 19 - Özel Sayı II: Covid Sonrası Sürecin Planlanması

“Hepimiz Güvende Olana Kadar Kimse Güvende Değil”

Sevgili Türk Coğrafya Dergisi Covid-19 İkinci Özel Sayısı Okurları,

2019’un sonlarında başlayan ve kentsel-kırsal ayrımı yapmaksızın tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 Pandemisi, hızlandırılmış aşı hazırlık ve bir yıldır süren yoğun aşılama faaliyetlerine rağmen yeni varyasyonlarla sürmektedir. Başlangıçta yayılma ile daha etkili mücadele edebilen Türkiye gibi ülkelerde de, çok sayıda kapanma ve katı korunma kurallarına rağmen yüksek vaka, hasta ve ölüm sayıları ortaya çıkmıştır. 2021’de sosyal mesafe, maske, hijyen ve aşılar ile oldukça etkili korunma sağlanabilmiş; aşılanmanın nüfusun büyük bölümüne yapılabildiği İsrail, İngiltere gibi örneklerde pandemi ile mücadelede daha umut verici sonuçlar yakalanabilmiştir. Ancak, içinde bulunduğumuz Aralık-2021’de, bu ikinci Covid-19 Özel Sayısı için çağrımıza çıktığımız yaz aylarıyla karşılaştırıldığında durumun çok iç açıcı olduğunu söylemek mümkün değildir ve Covid-19 Omicron Varyantı ile yeni tepe noktaları oluşturmaya devam etmektedir. Tam veya sınırlı kapanmalar yayılmayı azaltmak için başvurulan bir yöntem olarak Avrupa ülkelerinde (Hollanda, Belçika, vd.) yeniden uygulanmaya başlanmıştır. Bu kapanma süreçlerinde insan yaşamının sürdürülmesi için elzem faaliyetlerin (sağlık, yeme, içme, eğitim, iletişim, taşıma, inşaat, yeri geldiğinde turizm faaliyetleri, vb.) karşılanabilmesine yönelik ekonomik yaşam, mal ve hizmetlerin üretimine devam edilmektedir. Ancak, hem çok sayıda faaliyetin yapılışı, hem de kentsel ve kırsal alanların birbirleriyle ve mekanla olan ilişkileri değişmektedir. Pandemi süreci yeni üretim, dağıtım, tüketim biçim ve ağlarının, yeni yaşam tarzlarının, iş görme süreçlerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Coğrafya ve mekânın her biçimi küresel-ulusal ve yerel ölçeklerde daha önce deneyimlenmeyen sınırlılıklar/kapanmalar içinde, yeni çözümler üretmeye başlamıştır. Geline yerde, coğrafya ve mekân ile ilgili disiplinler yeni bir paradigmanın eşliğinde durmakta, çıkılması gereken basamaklar bulunmaktadır.

Okumakta olduğunuz 2021 Aralık Covid-19 İkinci Özel Sayısı olan 79. Sayı, coğrafya, kent planlama ve mimarlık disiplinlerinden olmak üzere, üç araştırma ile bir derlemeden oluşan dört makaleye yer vermektedir. Dergimize gönderilen sekiz çalışmadan gerekli gelişmeyi sağlayarak hakemlik sürecini tamamlayan ve kabul alan dört makale sırasıyla, “COVID-19 Pandemisinin Nüfus Hareketliliği Üzerine Etkisi: Hareketlilik ve Gelir Arasındaki İlişkinin Analizi”; “Turizmin Geleceğini Covid-19 mu İnşa Ediyor?”, “Covid-19 Sürecinde Kentsel Açık ve Yeşil Alan Erişilebilirliği: Uşak Kenti Örneği” ve “Covid-19 Pandemi Döneminde Uzaktan (Çevrimiçi) Eğitim Sürecinin Öğrenciler Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi örneği”dir.

İlk makalede, Pandemi sürecinde kentsel hareketlilikte yaşanan değişimin analizinde Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan gelir verilerinden faydalanılarak hareketlilik verileri mekânsal otokorelasyon, hareketlilik ve gelir arasındaki ilişki ise korelasyon analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İkinci makale, pandemi sürecinden en olumsuz etkilenen sektörlerden biri olan turizmi mercek altına almakta, bu etkinin turizmde ne tür değişim ya da dönüşümlere neden olduğu ve gelecekte pandeminin nasıl bir turizm yaklaşımı/yaklaşımları inşa edeceğini araştırmaktır. Çalışmanın bulgularına göre, ülkeler gelecekte turizmde pandeminin etkilerini en aza indirebilmek için yeni yol ve yöntemler geliştirme çabasına girişmişlerdir ve özellikle iç turizm destinasyonlarına ağırlık verilmiş, kitle turizmi terkedilmiş, özel sürdürülebilir turizm yaklaşımları ön plana çıkmış, turizm bireyselleşmiştir. Üçüncü makale pandemi sürecinde uygulanan kısıtlamaların, yaşam çevrelerinin komşuluk ünitesi ile sınırlı kalmasına sebep olduğuna, erişilebilir kentsel fonksiyonlara paralel olarak açık ve yeşil alanların önemine vurgu yapmakta; pandemi sonrası açık yeşil alanların nasıl yeniden yapılanması gerekliliği, yeni mekânsal önerilerin tartışılabilmesi için kentlerdeki mevcut durumun

öncelikle değerlendirilmesi gerekliliğini Uşak kenti özelinde değerlendirmekte ve çözüm önerileri sunmaktadır. Son makale, Covid-19 Pandemisi döneminde uzaktan eğitimi çözümlenmekte; bulguları, mimarlık gibi uygulamalı eğitim gerektiren bölümlerde uzaktan eğitimin başlangıç aşamalarında zorluklar yaşanmakla birlikte, öğrenciler ve eğitimcilerin önemli bir yeni eğitim deneyimi kazandıklarını; yüz yüze eğitimle karşılaştırıldığında uzaktan eğitimin farklı boyutlarda avantajları ve kolaylıkları olduğunu, bu nedenle eğitim-öğ-

¹ WHO (Eylül 2020). A global pandemic requires a world effort to end it – none of us will be safe until everyone is safe.

<https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/a-global-pandemic-requires-a-world-effort-to-end-it-none-of-us-will-be-safe-until-everyone-is-safe>

retim sistemine entegre edilmesinin yararlı olabileceğini; bu deneyimin tüm boyutlarıyla değerlendirilmesine yönelik yeni araştırmalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Dergimizin 2021 Aralık Covid-19 İkinci Özel Sayısında verdikleri katkılardan ve yardımlardan dolayı Dergimizin baş editörü Doç.Dr. Cihan Bayraktar'a, mizanpaj editörlerimiz Arş. Gör Onur Halis ve Arş. Gör Mustafa Samet Çetin'e ve tüm editör kurulu üyelerimize çok teşekkür ederiz. Öte yandan, dergimizin bu sayısındaki makalelerin yazarlarına ve hakemlerimize teşekkürü borç biliriz.

Bu sayımızda çıkan yayınlarımızı geleceğe dönük beklentileri, kavramsal tartışmaları, disiplinlerarası ve çok disiplinli özgün araştırmaları filizlendirmesi umuduyla okumanız; yeni makalelerle gelecek özel sayılarda birlikte olabilmemiz dileğiyle...

Özel Sayı Editörleri:

Doç. Dr. Mehmet Şeremet (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi), mseremet@yyu.edu.tr
Doç. Dr. Kübra Cihangir Çamur (Gazi Üniversitesi), ccamurster@gmail.com

TGR Covid 19- Special Issue II: Planning the Post-Covid Process
"None of us will be Safe until Everyone is Safe"²

Dear Turkish Geography Covid -19 Second Special Issue Readers,

The Covid-19 Pandemic, which started at the end of 2019 and affected the whole world without making any urban-rural distinction, continues with new variations despite accelerated vaccine preparation and intensive vaccination activities that have lasted for a year. In countries such as Turkey, which were able to combat the spread more effectively at the beginning, high numbers of cases, patients and deaths have emerged regardless of a large number of closures and strict prevention rules. In 2021, very effective protection was achieved with social distance, masks, hygiene and vaccines; more promising results have been achieved in the fight against the pandemic in cases such as Israel and England, where vaccination could be done to a large part of the population. However, in the current December-2021, it is not possible to say that the situation is very heart-warming when compared to the summer months when we called for this Second Covid-19 Special Issue, and it continues to create new peaks with the Covid-19 Omicron variant. Full or partial closures have been reintroduced in European countries (Netherlands, Belgium, etc.) as a method used to reduce the spread. In these closure processes, the production of economic life, goods and services are continued to meet the essential activities (health, food, beverage, education, communication, transportation, construction, tourism activities when appropriate, etc.) for the maintenance of human life. However, both the way in which many activities are carried out and the relations of urban and rural areas with each other and with space have been changed. Nevertheless, there is no doubt that the pandemic process leads to the emergence of new production, distribution, consumption patterns and networks, new lifestyles, and business processes. All forms of geographies and space have begun to produce new solutions within the limitations/closures which were never experienced beforehand at global, national and local scales. Geography and spatial disciplines stand on the threshold of a new paradigm, and there are steps to be taken.

Issue 79, which is the 2021 December Covid-19 Second Special Issue you are reading, includes three research and a review article. All of which are from the disciplines of geography, urban planning and architecture. These, respectively, are "The Effect of the Covid-19 Pandemic on Population Mobility: Analysis of the Relationship between Mobility and Income"; "Is Covid-19 Building the Future of Tourism?"; "Urban Open and Green Space Accessibility in the Covid-19 Process: The Case of Uşak City" and "An Assessment of the effects and evaluation of remote (online) teaching processes on students during the Covid-19 Pandemic: Case of Dicle University Faculty of Architecture"

In the first article, in the analysis of the change in urban mobility during the pandemic process, the income data published by the Turkish Statistical Institute was used to analyse the spatial autocorrelation of the mobility data, and the relationship between mobility and in-

²WHO (Eylül 2020). A global pandemic requires a world effort to end it – none of us will be safe until everyone is safe.
"https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/a-global-pandemic-requires-a-world-effort-to-end-it-none-of-us-will-be-safe-until-everyone-is-safe"

come was analysed using the correlation analysis. The second article focuses on tourism, which is one of the sectors most negatively affected by this Pandemic process and explores what kind of changes or transformations this effect causes in tourism and what kind of tourism approach(s) will be built by the pandemic in the future. According to the findings of the study, countries have attempted to develop new ways and methods to minimize the effects of the pandemic in tourism in the future, and especially domestic tourism destinations have been emphasized, mass tourism has been abandoned, special sustainable tourism approaches have come to the fore, and tourism has become individualized. The third article emphasizes that the restrictions applied during the pandemic process caused the living environments to be limited to the neighbourhood unit, and the importance of open and green spaces in parallel with accessible urban functions; the necessity of restructuring open green spaces after the pandemic, the current situation in cities to discuss new spatial proposals. The penultimate paper evaluates the necessity of evaluating it first in the city of Uşak and offers solutions. The last article analyses distance education during the Covid-19 Pandemic period; the findings show that although there are difficulties in the beginning stages of online education in departments that require applied education such as architecture, students and educators have gained an important new educational experience; Compared to face-to-face education, online education has advantages and conveniences in different dimensions, therefore it may be beneficial to integrate it into the education system; shows that new research is needed to evaluate this experience with all its dimensions.

We would like to thank the issue authors and the referees who contributed to the process of turning the studies into publications with spending intensive scientific effort and time. We would also like to take this opportunity to thank all team members who are closely working with us while bringing this achievement to real such as the editor-in-chief, Assoc. Prof. Dr Cihan Bayrakdar, our layout editors Research Assistants Onur Halis and Mustafa Samet Çetin and all members of the editorial board.

You should read our publications in this issue with the hope that they will sprout future expectations, conceptual discussions, and original interdisciplinary and multidisciplinary research; we hope to be together in future special issues with new articles...

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Şeremet & Assoc. Prof. Dr. Kübra Cihangir Çamur

December 2021/Ankara

Editors of TGR Covid 19- Special Issue II

Basılı ISSN 1302-5856

Türk Coğrafya Dergisi

Turkish Geographical Review

www.tcd.org.tr

Elektronik ISSN 1308-9773

COVID-19 pandemisinin nüfus hareketliliği üzerine etkisi: Hareketlilik ve gelir arasındaki ilişkinin analizi

Impact of COVID-19 pandemic on population mobility: Analysis of the relationship between mobility and income

Öznur Akgış İlhan ^{a*}

^a Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kırşehir, Türkiye.

ORCID: Ö.A.İ. 0000-0001-7224-8353

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 14.07.2021

Kabul/Accepted: 13.10.2021

Anahtar Kelimeler:

COVID-19
Nüfus hareketliliği
Gelir
Yoksulluk
Google hareketlilik raporları

Keywords:

COVID-19
Population mobility
Income
Poverty
Google mobility reports

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(Ö. A. İlhan) oznrakgis@gmail.com

DOI: 10.17211/tcd.971688

Atf/Citation:

Akgış-İlhan, Ö. (2021). COVID-19 pandemisinin nüfus hareketliliği üzerine etkisi: Hareketlilik ve gelir arasındaki ilişkinin analizi. *Türk Coğrafya Dergisi*, (79), 7-16. <https://doi.org/10.17211/tcd.971688>

ÖZ / ABSTRACT

Bu çalışma COVID-19 pandemisinde nüfus hareketliliği ve gelir arasındaki ilişkiyi konu alır. Bu bağlamda çalışmada gelirin pandemi sürecinde yaşanan hareketlilikte belirleyici olup olmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Çalışma nicel veri toplama ve analiz araçlarından faydalanılarak tasarlanmıştır. Hareketlilikte yaşanan değişimin analizinde Google tarafından sunulan altı farklı kategoriye ilişkin hareketlilik verileri ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayınlanan gelir verilerinden faydalanılmıştır. Hareketlilik verileri mekânsal otokorelasyon, hareketlilik ve gelir arasındaki ilişki ise korelasyon analizi kullanarak çözümlenmiştir. Araştırmanın temel bulguları şu şekildedir: Perakende ve rekreasyon, park ve toplu taşıma kategorilerinde nüfusun hareketliliği değerlendirmeye alınan dönemde azalmıştır. Buna karşın market ve eczane ile konut kategorilerinde yaşanan hareketlilik artmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre ise perakende ve rekreasyon, market ve eczane, işyeri ve konut kategorilerinde gelir ve hareketlilik arasında ilişki bulunur. Gelirin fazla olduğu illerde perakende ve rekreasyon, merkez ve eczane ile işyerinde yaşanan hareketlilik daha fazla azalmıştır. Gelirin düşük olduğu illerde ise konutta geçirilen hareketlilik azalmaktadır. Park ve toplu taşıma kategorilerinde yaşanan hareketlilik ile gelir arasında pozitif ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir.

This study seeks to explore the relationship between population mobility and income in the COVID-19 pandemic. In this context, it was questioned in the research whether income is a determinant in the mobility experienced during the pandemic process. The study was designed using quantitative data collection and analysis tools. In the analysis of the change in mobility, the mobility data for six different categories prepared by Google and the income data published by the Turkish Statistical Institute were used. Mobility data were analyzed using spatial autocorrelation, and the relationship between mobility and income was analyzed using correlation analysis. The main results of the study are as follows: The mobility of the population in the categories of retail and recreation, parks and public transport decreased during the period that analyzed in this research. On the other hand, the activity in the market, pharmacy and housing categories increased. According to the results of the correlation analysis, there is a relationship between income and mobility in the categories of retail and recreation, market and pharmacy, workplace and housing. In provinces with high income, the mobility experienced in retail and recreation, center, pharmacy and workplace decreased more. On the other hand, in provinces with low income, mobility in housing decreases. It has been determined that there is a positive relationship between the mobility experienced in the park and public transportation categories and income. However, this relationship is not statistically significant.

Extended Abstract

Introduction

During the COVID-19 pandemic, the mobility of the country's population has been one of the most important agendas of government's policies against COVID. The importance of mobility can be explained by two reasons. The first reason is the role of population mobility in the process of spreading the disease and turning it into a global pandemic. The second reason is that reducing the mobility of the population is at the heart of the policies in fight against pandemic. In this context, both international and national policies have prioritized policies and measures to reduce mobility. International experiences and researches show that one of the most vulnerable groups in these kinds of situations is a group with low-income people. Based on the fact that mobility is at the heart of pandemics, this study seeks to explore the relationship between population mobility and income in Turkey.

Material and Methods

Quantitative data and analysis techniques were used in the study. Research data set consists of two variables. These variables are population mobility by provinces and Gross Domestic Product (GDP). Google (2021) has prepared a dataset on regional mobility trends in order to measure changes in population mobility. The data set has been made public. Mobility indicators were calculated according to the frequency and length of visits to the relevant places and the location data of individuals. The data shows how the number of visitors to the categorized places has changed compared to the reference days. The reference day represents the common value for that day of the week. Accordingly, the reference is the median value for a 5-week period from January 3 to February 6, 2020. Mobility data relates to six location categories, which are: retail and recreation, grocery and pharmacy, park, public transport, workplace and residential. In this study, mobility data by provinces were used. The data includes the one-year period from 01 March, 2020 to 31 March, 2021. Income data by provinces were obtained from TUIK (Turkish Statistical Institute). The Anselin Local Morans I index was used to identify and map the clustering related to the mobility of the population in the relevant categories. Lastly, correlation analysis was used to determine the relationship between mobility and income.

Results

Mobility in retail and recreation area across the country decreased by 31% between the relevant dates. Mobility in parks across the country has decreased by 1%, and in public transport mobility across the country has decreased by 32%. Mobility across the country increased by 3% in markets and pharmacies, and by 7% in residences. In the provinces where the activities in retail, recreation, markets and pharmacies have decreased the most are located in the southeast, and high-high values clustered in these provinces have been observed. According to the analysis results regarding parks and public transportation, it does not seem possible to find a spatial pattern. The provinces where the workplace mobility

has decreased the most are in the northeast provinces. Accordingly, it is seen that low-low values are clustered, whereas high-high values are clustered in the southeast, similar to other categories. In addition, it is noteworthy that the residence mobility has decreased less in the northwest of the country. There is a statistically significant negative correlation between mobility in retail and recreation areas and GDP per capita. Accordingly, it has been observed that as the income increases, so the mobility in related fields decreases. Similarly, it has been determined that the mobility experienced in markets, pharmacies and workplaces has decreased more due to the increase in income. There is a positive relationship between the mobility experienced in parks and public transportation and GDP per capita, but it is not statistically significant. There is a positive relationship between mobility in residences and GDP, and this relationship is significant. Accordingly, depending on the increase in income, it has been observed that the mobility in the houses increases.

Discussion and Conclusion

It has been observed that the mobility in housing increases more in provinces with high per capita income than in provinces with low income. The map which shows the distribution of data, shows that the mobility in the residences has increased in Istanbul and neighboring provinces. In terms of the workforce profile of the population, the share of those employed in the service sector in the west of the country is much higher in the total population. According to the change in workplace mobility, it has been observed that mobility in the workplace is higher in provinces with low income. The provinces with the highest decrease in activity in markets and pharmacies are those with high income. The markets have been one of the most controversial areas within the scope of pandemic measures. The measures and restrictions applied have brought about some changes in consumers' behavior. Measures such as the spread of pandemic and full closures and lockdowns have encouraged consumers to shop with more precaution. For this reason, the use of tools such as online or contactless payment methods and digital menus has become increasingly common. However, the use of these tools by low-income people is much more limited.

1. Giriş

İnsan, toplumsal ve tarihsel olduğu kadar mekânsal bir varlıktır. Mekânı toplumsal olarak üretir. Sosyo-mekânsal diyalektik bağlamında mekân tarafından da üretilir (Soja, 2009). Hareket, bu karşılıklı üretimin temel taşlarındandır. Binlerce yıldır insanların hareketi ile birlikte kültürler yer değiştirmiş, birbirini etkilemiş ve yeniden üretmiştir. Diğer bir ifade ile mekân hareketi doğurmuş ve bunun mekânsal sonuçları olmuştur. Günümüzde ise inançlar, duygular, davranışlar daha hızlı ve daha geniş alanlarda hareketlilik içindedir. Bu anlamda hastalıklar da insanların hareketi ile birlikte başka yerlere taşınmaktadır. COVID-19 salgını, 2021 yılı Eylül ayı itibarıyla dünyada 224 milyondan fazla vaka ve yaklaşık 4,5 milyon ölümlü yakın insanlık tarihindeki en bulaşıcı salgınlardan biridir (WHO, 2021). İlk olarak Çin'de ortaya çıkan hastalık nüfusun hareketliliği ile bir-

likte küresel pandemiye dönüşmüştür. Virüsün yüksek bulaşma hızı nedeniyle dünya çapında hükümetler tarafından yarı ve tam kapanma uygulamaları zorunlu olarak uygulanmıştır (Sharma & Thomas, 2021). Böylelikle nüfusun hareketliliğinin kısıtlanması küresel ölçekte pandemi ile mücadele alınan önlemlerin temelini oluşturmuştur. Hareketliliği kısıtlamaya yönelik müdahaleler, yerleşim yerlerine yönelik kısıtlamaların yanı sıra yüz yüze çalışma, eğitim ve eğlence faaliyetlerinin en aza indirilmesini de içermiştir. Tüm bu önlemler pandeminin olumsuz etkilerini azaltarak binlerce hayatın kurtarılmasını sağlamıştır (Flaxman vd., 2020). Bu anlamda gerek hastalığın yayılmasındaki etkisi gerekse hastalıkla mücadeledeki rolü nedeniyle pandemi sürecinde hareketlilikte yaşanan değişim ve nedenleri bilimsel açıdan da önemli bir araştırma konusu durumundadır (Awad-Núñez vd., 2021; Kim & Kwan, 2021).

Uluslararası deneyimler ve araştırmalar göstermektedir ki salgın benzeri olumsuzluklarda en savunmasız gruplardan biri düşük gelirli olanlardır. Hareketliliğin salgınların odağında olmasından hareketle bu çalışma pandemi döneminde Türkiye’de nüfus hareketliliğinin gelir ile olan ilişkisini konu almaktadır. Türkiye’de pandemiye ilişkin araştırmaların pek çoğunda vaka sayıları ve ölüm oranlarına odaklanılmaktadır (Budak & Korkmaz, 2020). Bu süreçte en fazla etkilenen sektörlerden olan eğitim de önemli araştırma konularından olup (Bozkurt, 2020) pandeminin etkileri turizm açısından da sıklıkla tartışılmaktadır (Günay Aktaş, 2020; Kervankıran & Bağmancı, 2020; Zoğal vd., 2020). Buna karşın bu çalışmanın COVID-19 sürecinde nüfusun hareketliliği ve gelir ilişkisini konu alıyor olması itibarıyla pandemiye ilişkin ulusal literatürü genişleteceği düşünülmektedir. Ayrıca araştırma bulgularının COVID-19 benzeri salgınlara yönelik önlem ve planlamalarda nüfusun hareketliliğinin nasıl olabileceğine ilişkin öngörü sağlaması hedeflenmektedir.

1.1. COVID-19 ve Nüfus Hareketliliği

COVID-19 sürecinde nüfusunun hareketliliği en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Bunun iki temel nedeni bulunur. İlki hastalığın yayılması ve küresel bir pandemiye dönüşmesi sürecinde nüfusun hareketliliğinin rolüdür. İkincisi ise pandemi ile mücadelede alınan önlemlerin odağında nüfusun hareketliliğinin azaltılmasının yer almasıdır. Bu bağlamda pandemi ile mücadeleye ilişkin hem uluslararası hem de ulusal politikalarda nüfusun hareketliliğini azaltmanın öncelikli önlemlerden olduğu görülmektedir. Küresel ölçekte nüfusun hareketliliği azalmış olsa bile yaşanan değişim gerek mekânsal gerekse sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklere göre farklılık gösterir. Bu nedenle hareketlilik oranlarında yaşanan değişime ilişkin türdeş bir durumdan söz etmek mümkün değildir.

Hareketlilikteki farklılaşmanın nedenlerini sorgulayan araştırmalar belirli değişkenlere odaklanır. Bunlar içinde en dikkat çekici olan kuşkusuz ulaşımdır. Çünkü pandemi ile birlikte ulaşım modlarının kullanımında belirgin değişimler yaşanmıştır. Toplu taşımadan özel araç kullanımına geçiş bunun en tipik örneklerinden biridir. Buna ek olarak bisiklet kullanımının artması da hareketlilikte kullanılan araçların farklılaşmasına ilişkin değişimlerdendir. Awad-Núñez vd. (2021) tarafından İspanya’da, yapılan araştırmada katılımcıların %75’inden fazlası,

normale döndükten sonra araç kullanımıyla ilgili kısıtlamaları kabul edeceğini ifade etmiştir. Ayrıca %90’dan fazlası sokaklarda yayalar ve bisikletliler için daha fazla alan yaratılması konusunda hemfikir olduğunu belirtmektedir. Ayrıca araştırma bulguları katılımcıların %75’inin, COVID-19 ile mücadelede etkili olacağına birincil ulaşım modunu daha sürdürülebilir bir ulaşım moduna değiştirmeyi kabul edeceğini söylemektedir. Nüfus hareketliliği ve ulaşım modlarındaki tercihlerde yaşanması muhtemel değişimler sürdürülebilir ulaşım tartışmaları da beraberinde getirerek çevre dostu teknolojilerin yaygınlaşmasına ilişkin umutları artırmaktadır (Shokouhyar vd., 2021). Pandemi sürecinde nüfusun hareketliliğini birtakım spesifik göstergelerde ilişkili olarak ele alan araştırmaların varlığından da söz etmek mümkündür. Örneğin Shao vd. (2021) sıcaklık ve pandemi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sıcaklığın fazla olduğu alanlarda hareketliliğin daha fazla olduğunu belirlemişlerdir. Hava kalitesi (Gargoum & Gargoum, 2021; Orak ve Özdemir, 2021), ulusal politikalar (Zhou vd., 2020), enerji tüketimi (Kanda & Kiwimaa, 2020), güvenli ulaşım ve dijitalleşme (Yacchirema & Chura, 2021) hareketlilik ile ilişkisi ele alınan çalışmalardan bazılarıdır.

Tam veya yarı kapanma uygulamaları ile karantinalar, önemli ekonomik etkileri olan ve sosyo ekonomik olarak savunmasız nüfus gruplarını orantısız bir şekilde dezavantajlı hale getiren sert müdahalelerdir (Lee vd., 2020). Bu bağlamda sosyo ekonomik gelişmişlik ve eşitsizlik de hareketlilik ile ilişkisi dikkate alınan değişkenlerdendir. İspanya pandemiden olumsuz anlamda en fazla etkilenen ülkelerdendir. Salgının ilk birkaç ayında yıllık yaşam beklentisi yalnızca Madrid’de 2 yıl azalırken, ülke genelinde haftalık yaşam beklentisi vaka sayılarının en yüksek olduğu dönemde 10 yıl kadar düşmüştür (Trias-Llimós vd., 2020). Glodeanu vd. (2021) Madrid’de yaptıkları araştırmada şehrin yoksul alanlarında hareketlilikte daha düşük oranda azalma olduğunu tespit etmişlerdir. Kim ve Kwan’ın (2021) araştırmasında da Amerika’da yoksulluklar ve özellikle işçiler arasında hareketliliğin daha fazla olduğu belirlenmiştir. Iio vd. (2021)’in araştırması ise gelir ile hareketlilik arasında negatif korelasyon olduğunu gösterir. Bununla birlikte Asfaw (2021) gelir destek programlarının uygulandığı alanlardan işyerinde yaşanan hareketliliğin düştüğünü tespit etmiştir. Yabe vd. (2020) Yahoo! tarafından sağlanan cep telefonu konum verilerinden faydalanarak Tokyo’da hareketliliğin nasıl değiştiğini analiz etmiştir. Araştırma bulguları hane başına düşen vergiye tabi gelir ile ülkedeki olağanüstü hal sırasında hareketlilikteki azalma arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre dünyanın pek çok ülkesinde pandemi sürecinde hareketlilikte yaşanan değişim gelir ile sıkı sıkıya ilişkilidir.

2. Veri ve Yöntem

Pandemi döneminde nüfus hareketliliği ve gelir ilişkisinin konu alındığı bu çalışmada nicel veri ve analiz tekniklerinden faydalanılmıştır. Araştırmanın veri seti iki değişkenden oluşmaktadır. Bunlar illere göre nüfus hareketliliği ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)’dır. Nüfus hareketliliğinde yaşanan değişimin çözümlenmesine ilişkin Google hareketlilik raporlarından faydalanılmıştır.

Google (2021), nüfusun hareketliliğinde yaşanan değişikliklerle

ri ölçmek amacıyla bölgesel hareketlilik eğilimleriyle ilgili bir veri seti hazırlanmış ve halka açık hale getirmiştir. Hareketlilik göstergeleri, ilgili yerlere yapılan ziyaretlerin sıklığına ve uzunluğuna göre hesaplanır (Saha vd., 2021) ve hareketlilikte yaşanan değişimin belirlenmesinde bireylerin konum verilerinden faydalanılmıştır. Konum verileri ise bireylerin mobil telefonlarında konum verisi paylaşımına açık olan kullanıcılardan toplu olarak elde edilen veri kümelerinden oluşmaktadır. Veriler, kategorilere ayrılmış yerlerin ziyaretçi sayısının referans günlere kıyasla nasıl değiştiğini göstermektedir. Referans gün, haftanın o günü için normal değeri temsil etmektedir. Buna göre referans, 3 Ocak - 6 Şubat 2020 tarihleri arasındaki 5 haftalık dönem ait ortanca değerdir. Hareketlilik verileri altı yer kategorisi ile ilişkilidir ve bunlar şu şekildedir: perakende ve rekreasyon, market ve eczane, park, toplu taşıma, işyeri ve konut (Google, 2021). Perakende ve rekreasyon ile market ve eczane Google tarafından benzer özelliklere sahip yerler olarak kabul edilerek gruplandırılmıştır. Hareketlilik verileri ülkeler ve birinci derece idari birimler ölçeğinde kullanıma sunulmuştur. Bu çalışmada Google tarafından sunulan illere göre hareketlilik verilerinden faydalanılmıştır. Veriler 01.03.2020'den 31.03.2021 tarihine kadar olan bir yıllık dönemdeki hareketliliği içermektedir. İllere göre gelir verileri ise TÜİK'ten (Türkiye İstatistik Kurumu) temin edilmiştir. Gelir verileri 2020 yılına aittir.

Hareketlilik verilerinin analizinde mekânsal otokorelasyon analizinden faydalanılmıştır. Morans "I", belirli bir konumdaki bir değişkenin değerleri ile yakın konumlardaki aynı değişkenin değerleri arasındaki otokorelasyonu (ortalama korelasyon) çıkarımsal olarak tanımlayan küresel bir küme indeksidir. Buna göre mekânsal otokorelasyon, komşu değerler arasındaki korelasyon derecesi olarak ifade edilebilir. Araştırmadaki sıfır (null) hipotezi, ilgili kategorilere ilişkin hareketlilik verilerinin illere göre rastgele dağıldığıdır. Global Moran'ın I istatistikleri, belirli bir değişkenin mekânsal düzenlenişindeki yerel varyasyonların ortalamasını alır. Buna göre verilerin yalnızca kümelenme (pozitif otokorelasyon), dağınıklık (negatif otokorelasyonlu) veya rastgele (ilişkisiz) olup olmadığına dair genel bir ölçüm yapılabilmesini sağlar. Küçük alanlardaki kümelenmeyi ölçmek için ise Luc Anselin'in LISA (Local Indicators of Spatial Association) kullanılır (Anselin 1995; Akt: Günay Aktaş vd., 2019).

İlgili kategorilerde nüfusun hareketliliğine ilişkin kümelenmenin belirlenmesi ve haritalanması amacıyla yerel Anselin Morans "I" indeksinden faydalanılmıştır. Analiz sonuçları yüksek-yüksek, düşük-düşük, yüksek-düşük ve düşük-yüksek olmak üzere Hem yüksek-yüksek hem de düşük-düşük çeyrekleri, pozitif mekânsal otokorelasyona atıfta bulunur. Literatürde sıcak noktalar olarak da adlandırılan yüksek-yüksek konumlarında değerler ve yakın ortalama değerler pozitif iken, düşük-düşük konumlarında değerler ve yakın değerler negatiftir ve soğuk noktalar olarak adlandırılır. Buna karşın düşük-yüksek ve yüksek-düşük değerlerine sahip alanlar, harita üzerinde negatif mekânsal ilişkilendirmeleri ve ayrıca potansiyel mekânsal aykırı değerleri karşılar (Zhang vd., 2008; Günay Aktaş vd., 2019; Tepanosyan vd., 2019). Son olarak hareketliliğin gelir ile olan ilişkisinin belirlenmesinde ise korelasyon analizi kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. İllere Göre Hareketlilikte Yaşanan Değişim

İllere göre hareketlilikteki değişim verileri perakende ve rekreasyon, market ve eczane, park, toplu taşıma, işyeri ve konut olmak üzere altı farklı kategoriyi kapsar.

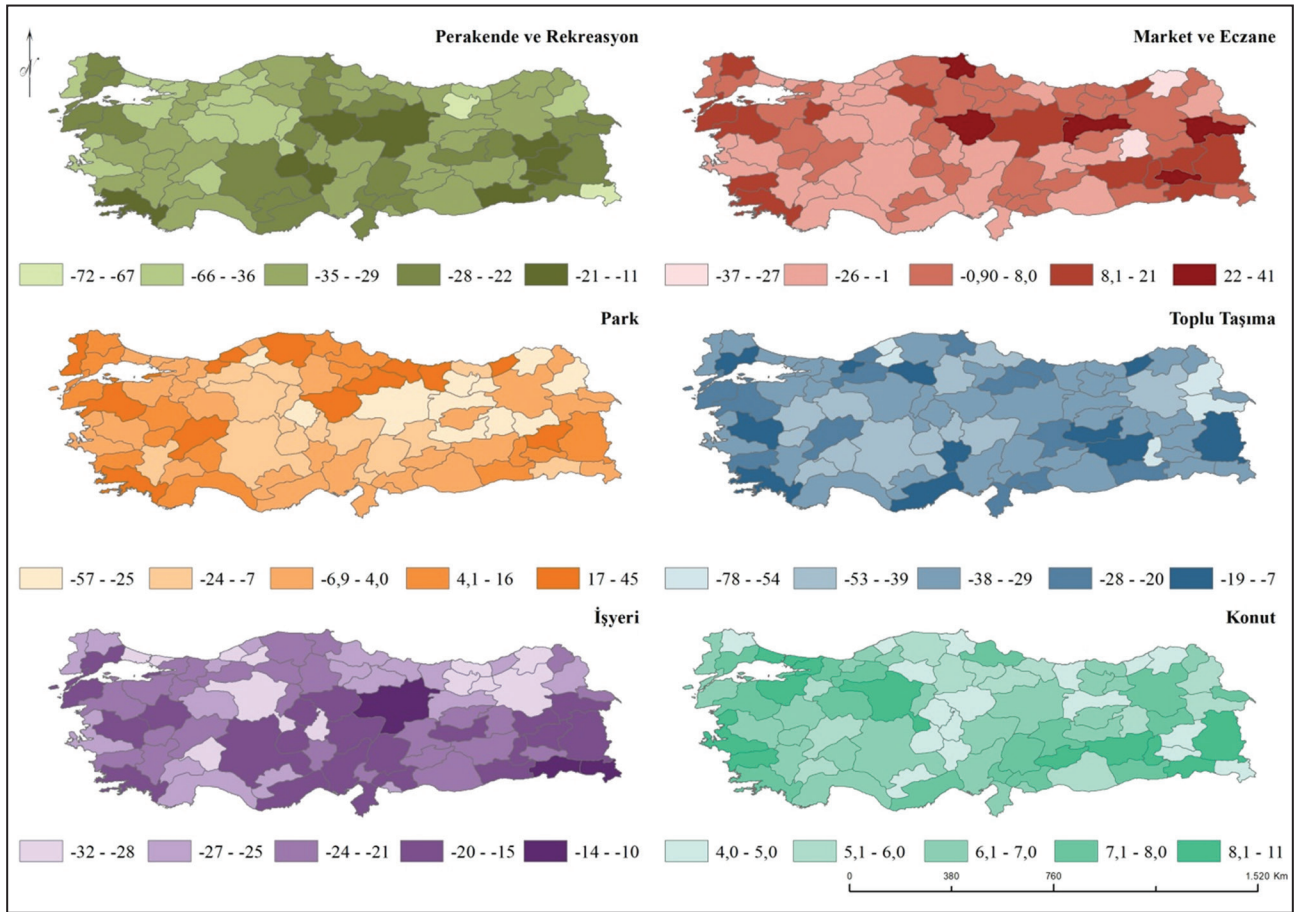
Perakende ve rekreasyon alanlarında ilgili tarihler arasında ülke genelinde hareketlilik %31 oranında azalmıştır. Hareketliliğin en fazla azaldığı iller Gümüşhane (%-72) ve Hakkari'dir (%-67). Sırasıyla İstanbul (%-43), Isparta (%-41) ve Zonguldak (%-41) izler. Hareketlilikte en az düşüş ise Bitlis (%-11) ilindedir. Market ve eczanelerde ülke genelinde hareketlilik %3 oranında artmıştır. Artvin (%-37) ve Bingöl (%-27) hareketliliğin en fazla azaldığı illerdir. Onu sırasıyla Isparta (%-16), Malatya (%-12) ve Siirt (%-11) izler. Buna karşın Ağrı'da hareketlilik %41, Erzincan, Sivas ve Sinop illerinde hareketlilikte %20'den fazla artış yaşanmıştır. Parklarda ülke genelinde hareketlilik -1 oranında azalmış olup hareketliliğin en fazla azaldığı il %50 ile Erzincan'dır. Şırnak (%-54), Karabük (%-36) ve Kilis (%-35) parklarındaki hareketliliğin en fazla azalış gösterdiği diğer illerdir. Ordu (%45), Muğla (%40), Edirne (%40) ve Tokat (%32) ise parklardaki hareketliliğin azalmadığı aksine artış gösterdiği illerdir (Şekil 1).

Toplu taşımada ülke genelinde hareketlilik %32 oranında azalmıştır. Hareketliliğin en fazla azaldığı iller Karabük (%-78), Ağrı (%-59), Bartın (%-57) ve Batman'dır (%-55). Bununla birlikte Van (%-7) ve Çankırı (%-9) hareketlilikte düşüşün en az olduğu illerdir. İşyerlerinde ise hareketlilik ülke %23 oranında azalmıştır. En fazla düşüşün yaşandığı iller Trabzon (%-32) ve Karabük (%-31) iken en az düşüşün yaşandığı iller Hakkari (%-10), Şanlıurfa (%-11) ve Şırnak'tır (%-13). İşyeri kategorisinde ise hareketlilikte %22 oranında azalma olmuştur. En fazla azalış Trabzon (%-32) ve Karabük (%-31), en az azalış ise Hakkari'de (%-10) yaşanmıştır. Konutlarda ülke genelinde hareketlilik %7 oranında artmış olup en fazla artışın yaşandığı il %11 ile İstanbul'dur. Ankara, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde de %10 oranında konutta geçirilen hareketlilik artmıştır (Şekil 1).

Şekil 2 kamusal mekânlar ve konutlardaki hareketliliğin değişimine ilişkin mekânsal otokorelasyon sonuçlarını gösterir. Perakende ve rekreasyon ile market ve eczanelerde yaşanan hareketliliğin en az azaldığı iller güney doğu da yer almakta olup bu illerde yüksek-yüksek değerlerin kümelenildiği görülür. Parklar ve toplu taşımaya ilişkin analiz sonuçlarına göre mekânsal anlamda bir desenden söz etmek mümkün görünmemektedir. İşyerinde yaşanan hareketliliğin en fazla azaldığı iller kuzey doğudadır. Buna bağlı olarak düşük-düşük değerlerin kümelenmediği buna karşın yüksek-yüksek değerlerin diğer kategorilere benzer şekilde güneydoğuda kümelenildiği görülür. Konutlardaki hareketlilik verilerine göre ise hareketliliğin Marmara bölgesinde daha az azaldığı dikkat çeker (Şekil 2).

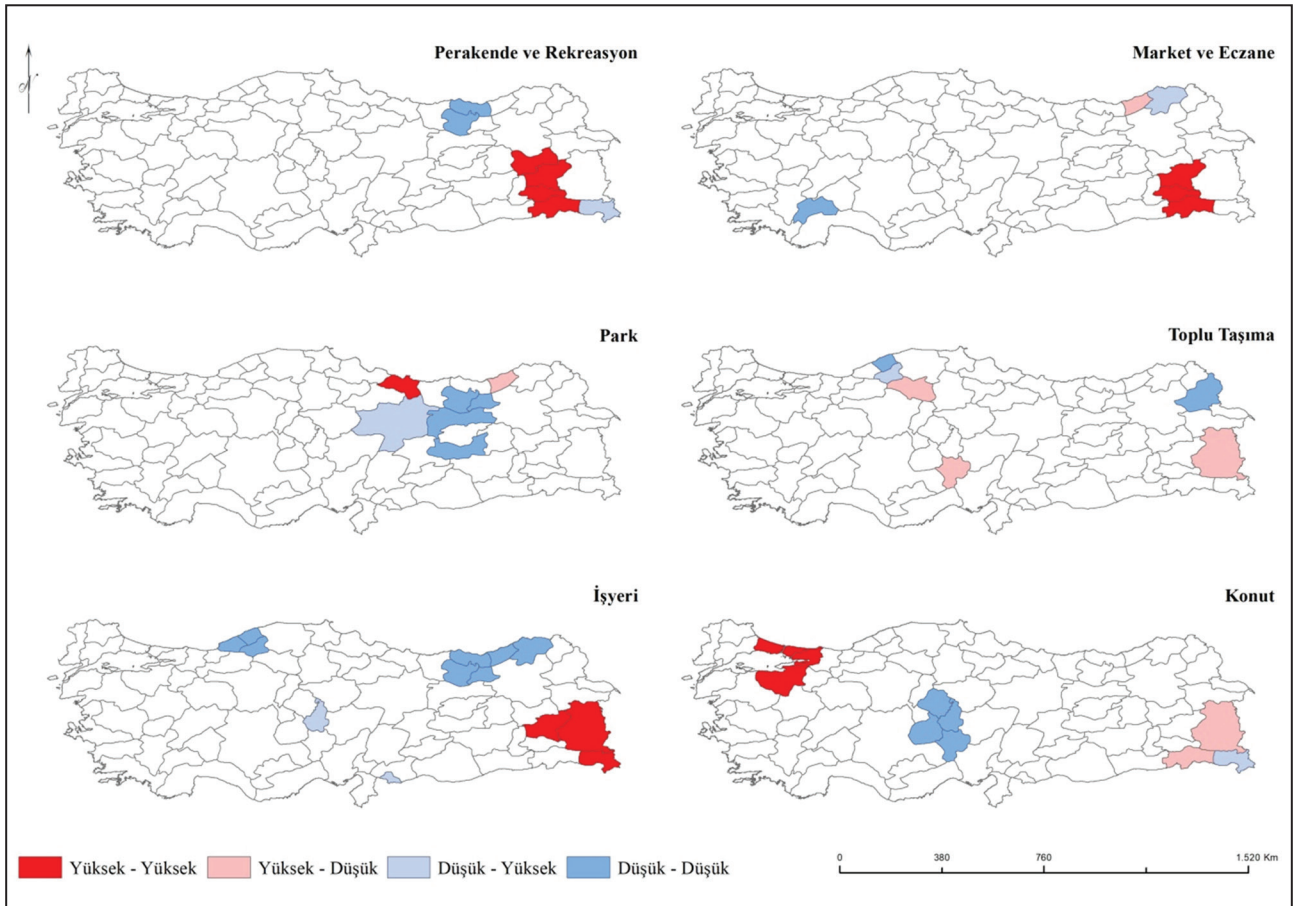
3.2. Kişi Başına Düşen GSYİH ile İllere Göre Hareketlilikte Yaşanan Değişim İlişkisi

Türkiye'de 2020 yılı itibarıyla kişi başına düşen gelir ortalaması yıllık ortalama 39.596 TL'dir. Ülkenin batısında gelir doğusuna

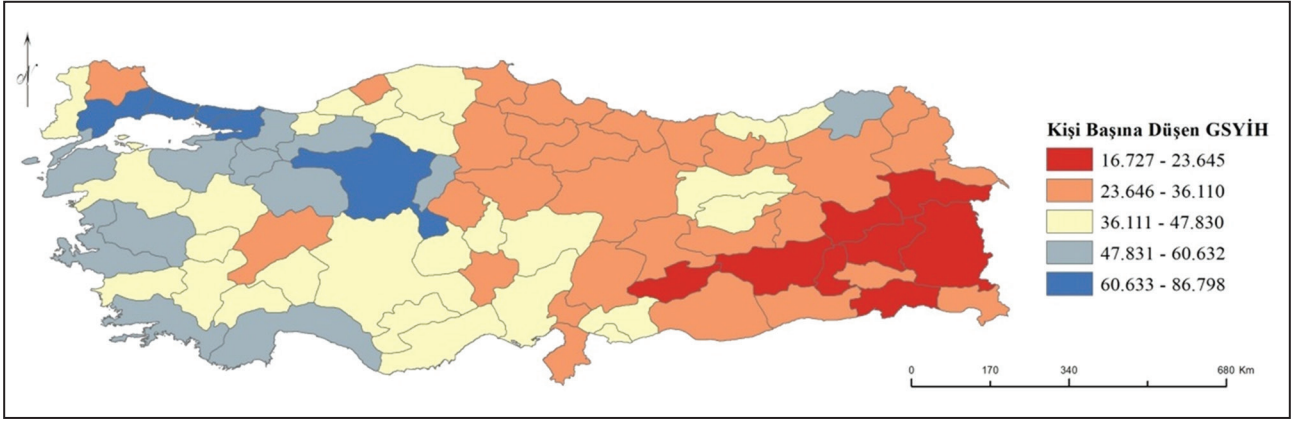
Şekil 1. İllere göre hareketlilikteki değişim.

Figure 1. Change in mobility by province.

Şekil 2. İllere göre hareketlilikte yaşanan değişime ilişkin mekânsal otokorelasyon analizi sonuçları.

Figure 2. The results of the spatial autocorrelation analysis of the change in mobility by provinces.

Şekil 3. Kişi başına düşen gelirin dağılışı.
Figure 3. Distribution of per capita income.

göre daha yüksektir. Bununla birlikte bölgeler arası farklılıklar da dikkat çeker. Güneydoğu illerinin neredeyse tamamı en düşük gelir kategorisindedir. Doğu illerinde de orta gelir kategorisinde bulunan iller olmakla birlikte büyük bölümünde düşüktür. Karadeniz bölgesinde batıda gelirin doğuya göre daha yüksek olduğu görülür. Marmara bölgesinde İstanbul, Tekirdağ ve Kocaeli gelirin en yüksek olduğu iller olarak dikkat çeken Kırklareli gelirin düşük olduğu ildir. Ege bölgesinde gelirin dağılışında orta ve yüksek gelir kategorileri hakimdir. Akdeniz bölgesi de benzer bir profile sahiptir. Ülkenin iç kısımlarında ise türdeş bir dağılımdan söz etmek mümkün değildir (Şekil 3).

Perakende ve rekreasyon alanlarındaki hareketlilik ile kişi başına düşen GSYİH arasında negatif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunur. Buna göre gelir arttıkça ilgili alanlarda hareketliliğin azaldığı görülür. Benzer şekilde market ve eczaneler ile işyerlerinde yaşanan hareketliliğin gelirin artmasına bağlı olarak daha fazla azaldığı belirlenmiştir. Parklarda ve toplu taşımada yaşanan hareketlilik ile de kişi başına düşen GSYİH arasında pozitif yönlü ilişki bulunur ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Konutlardaki hareketlilik ile GSYİH arasında pozitif yönlü ilişki bulunmakta olup bu ilişki anlamlıdır. Buna göre gelirin artmasına bağlı olarak konutlarda hareketliliğin arttığı görülür (Tablo 1).

4. Tartışma ve Sonuç

Kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu illerde konuttaki hareketliliğin gelirin düşük olduğu illere göre daha fazla arttığı görülür. Hareketlilik özellikle İstanbul ve yakın çevresinde diğer alanlara göre daha fazla azalmıştır. Verilerin dağılışını gösteren haritada da özellikle İstanbul ve komşusu olan illerde

konuttaki hareketliliğin arttığı görülür. Nüfusun işgücü profili açısından ülkenin batısında özellikle hizmet sektöründe istihdam edilenlerin toplam nüfus içindeki payı çok daha yüksektir (TÜİK, 2020). İşyerindeki hareketlilikte yaşanan değişime göre de gelirin düşük olduğu illerde işyerinde hareketliliğin daha fazla olduğu görülür. Pandemi ile birlikte uzaktan çalışma modeli ağırlıklı olarak hizmet sektörü ile ilişkili olarak uygulanmıştır. Valentino-DeVries ve Dance (2020) gelir seviyesi yüksek olanların uzaktan çalışma yaşamına geçebilmelerinin daha kolay olduğunu söyler. Buna karşın işçiler veya enformel sektör çalışanları çevrimiçi çalışma seçeneğine/imkanına sahip olmayabilirler. Bu durum aynı zamanda salgına maruz kalma risklerini artırır. Bu nedenle istihdam edilen sektör, pozisyon ve elde edilen gelir bağlamında pandemi sınıfsallaşır. Davis (2016) doğal afetlerin sınıfsallığına ilişkin benzer bir açıklama yapar. Örneğin depremlerde hayatını kaybedenlerin büyük bölümünün yoksullar olduğunu söyler. Bunun nedeni olarak da yoksulların daha niteliksiz ve bu nedenle depreme dayanıksız konutlarda ikamet ediyor olmasını gösterir. Benzer şekilde kırsal alanlarda ikamet eden nüfus da depremlerde hayatını en fazla kaybedenlerdir. Bunun temel nedenlerinden biri de kırsal alanlarda konut yoksulluğunun yaygın bir sorun olmasıdır. Afet ve pandemi gibi zorluklara karşı yoksulların hassasiyeti çok daha fazladır. Ayrıca benzer olumsuzluklar yoksulluğun şiddetini derinleştirme riski taşır.

Market ve eczanelerde hareketliliğin en fazla azaldığı iller gelirin yüksek olduğu illerdir. Marketler pandemi ile ilgili alınan önlemler kapsamında en fazla tartışma konusu olan alanlardan biri olmuştur. Uygulanan önlem ve kısıtlamalar tüketici davranışlarında birtakım değişimleri beraberinde getirmiştir. Kirk ve Rifkin (2020), COVID-19 salgını sırasında tüketici dav-

Tablo 1. Kişi başına düşen GSYİH ile hareketlilikte yaşanan değişim ilişkisine yönelik korelasyon analizi sonuçları.
Table 1. Correlation analysis results for the relationship between GDP per capita and change in mobility.

	Korelasyon katsayısı	P-değeri
Perakende ve Rekreasyon	- 0,264	0,015
Market ve Eczane	- 0,236	0,034
Park	0,070	0,536
Toplu Taşıma	0,105	0,352
İşyeri	-0,272	0,014
Konut	0,278	0,012

ranışını analiz etmek için *tepki göster-başa çık-uyarla* modelini vurgular. Yazarlara göre, tüketiciler bir pandemiye kıt ve gerekli olarak algılanan malları istifleyerek tepki verebilirler. Bazı durumlarda, sosyal mesafe ve maske takma gibi davranışsal zorunlulukları reddedebilirler. Başa çıkmak için evcil hayvan sahiplenme veya yeni hobiler edinme yoluna gidebilir. Bunların sonunda ise tüketicilerin yeni hayata uyarlanması gelir. Pandemi ile birlikte tüketici davranışlarının farklılaştığını gösteren çok sayıda araştırma bulunur (Eger vd., 2021; Guthrie vd., 2021; Tong vd., 2021). Bunlar içinde en ilki çekici olanı dijitalleşme olmuştur (Brewer & Sebby, 2021). Sektör raporları ve tüketici anketleri, pandeminin krizden önce de e-ticarete yönelik ilginin arttığını göstermektedir (Kim, 2020). Geçmişte yaşanan SARS salgını (Forster & Tang, 2005) ve terörist saldırılar (Predmore vd., 2007) e-ticarete ilgiyi arttıran olaylardır.

COVID-19 ile birlikte de perakende ticaretten elektronik ticarete geçişte dikkate değer bir ilerleme yaşanmıştır (Guthrie vd., 2021). Bir başka ifade ile Kirk ve Riffin'in (2020) tepki göster-başa çık-uyarla modelinde tüketiciler dijital araçları tercih yoluyla uyarlama yoluna gitmiştir. Pandeminin yayılması, tam ve yarı kapanma gibi önlemler tüketicileri daha güvenli alışveriş konusunda teşvik etmiştir. Bu nedenle online veya temassız ödeme yöntemleri, dijital menüler gibi araçların kullanımı giderek yaygınlaşmıştır. Bu süreçte ABD'li tüketicilerin %75'inin pandemi sırasında yeni markaları veya kanalları test ettiğini ve birçoğunun "arabaya teslim alma, teslimat ve mağazadan teslim için çevrimiçi satın alma dahil dijital ve temassız hizmetleri" benimsediğini tespit edilmiştir (Arora vd., 2020). İfade edilen nedenlerden ötürü market alışverişleri de online hale gelmiştir. Buna bağlı olarak pek çok market eve teslim uygulamaları başlatmıştır. Bu uygulamaların kullanımı yeterli derecede akıllı telefon ve kredi kartı kullanabilme becerisi ile internet bağlantısı gerektirir. Diğer bir ifade ile teknolojik/dijital okuryazarlık gerekir. İnternet tabanlı bilgileri bulma, değerlendirme ve kullanma becerileri düşük gelirli ülkelerde yaşayan insanlar için oldukça zordur (Abdulai vd., 2021). Pandemi döneminde Türkiye'de de marketlerde yaşanan hareketliliğin en azaldığı iller gelirin düşük olduğu illerdir. Çevrimiçi hizmetleri erişilebilir hale getirmek için tüketicilerinin dijital okuryazarlığının, iyileştirilmesi gerekmektedir (Seargeant & Sagg, 2018). Dijital okuryazarlık, bilgi kirliliğinin giderek yaygınlaştığı günümüzde tüketicilerin çevrimiçi hizmet ve bilgilerden doğru şekilde faydalanabilmesini de mümkün kılabilir. Hastalığın izlenmesi ve sağlık hizmetlerinden faydalanmada da mekânsal bilgi teknolojileri ve dijital araçlardan faydalanma giderek yaygınlaşmaktadır (Döker & Ocağ, 2020). Bu nedenle kamusal hizmetlerin erişilebilirliği açısından da bu gelecekte daha dikkate değer bir gereklilik haline gelebilir.

Rice ve Pan (2021) parkların, COVID-19 salgını sırasında refahı sürdürmek için önemli olduğunu ifade eder. Çünkü parklar mental sağlık ve yaşam memnuniyeti ile yakından ilişkilidir (Collins vd., 2020; Dzhambov vd., 2020). Ayrıca toplumların krizle başa çıkma kapasitelerini artırdığı kabul edilir (Rung vd., 2010). Cheng vd. (2021) tarafından Çin'de yapılan araştırmada pandemi döneminde insanların yeşil alanlara duydukları özlemin arttığını göstermektedir. Yoksulların tasarlanmış kamusal mekânlarda birtakım aktivitelere katılacak sermayelerinin olmadığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda parklar gündelik

hayatlarının ayrılmaz parçalarındandır. Araştırmalar yeşil alanların, çeşitli mekanizmalar aracılığıyla zengin ve yoksul arasındaki sağlık eşitsizliklerinin azaltılmasına yardımcı olduğunu gösterir (Frumkin vd., 2017; Hunter vd., 2019). Bu bağlamda bu araştırmada gelir ile yeşil alan kullanımının arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Toplu taşımadaki hareketlilik dikkate alınan diğer kategorilerdendir. Dalkmann vd. (2020) ulaşımın pandeminin kalbinde olduğunu söyler. Ülkelerdeki değişen kısıtlamalara bağlı olarak, dünya genelinde trafik %30 ile %85 arasında azaldığını ve daha yüksek enfeksiyon riski nedeniyle toplu taşıma kullanımını dünya çapında önemli ölçüde düşüğünü ifade etmektedir. Toplu taşıma ile ilişkili olan bu yüksek risk ise daha önce ifade edildiği üzere özel araçlara yönelik ilgide artışa neden olmuştur. Buna karşın pandemi ile birlikte gelen yarı ve tam kapanma uygulamaları nedeniyle bu süreçte hemtoplu taşıma hem de özel araç kullanımı azalmasına neden olmuştur. Kim vd. (2021) ulaşımaya yönelik talepte yaşanan azalmanın mekânsal veya demografik açıdan türdeş olduğundan söz etmenin mümkün olmadığını ifade eder. Ulaşım modu seçimi bireylerin veya seyahatin özellikleri ile bir dizi kişisel tutum, alışkanlık, tercih, yaşam tarzı, kültür tarafından yönetilir (Das vd., 2021). Seyahatin mesafesi (Ermagun & Samimi, 2017), yaş (Liu vd., 2016), cinsiyet (Porter vd., 2021) bunlardan bazılarıdır. Örneğin Porter vd. (2021) Afrika şehirlerinde pandemi döneminde ulaşımında en dezavantajlı olan grubun kadınlar olduğunu ifade etmektedir. Kadınların ehliyet sahipliğinin düşüklüğü ve toplu taşımanın güvenli olmaktan uzak olması Afrika'da kadınların sağlık gibi kamusal hizmetlere erişimi açısından sınırlılıktır. Bu durum pandemi döneminde Cape Town gibi şehirlerde hareketliliğin cinsiyetleşmesine neden olmuştur (Porter vd., 2021). Gelirin düşük olduğu hanelerin özel araç sahipliği beklenildiği üzere daha azdır. Bu nedenle toplu taşımaya talep daha fazladır (Das vd., 2021). Düşük gelirin toplu taşımaya yönelik talebi arttırdığına dair çok sayıda ampirik kanıt bulunur (Chee & Fernandez, 2013; Chakrabarti, 2017; Kov vd., 2019). Bununla birlikte araştırma bulguları pandemi döneminde gelir ile toplu taşımadaki hareketlilik arasında bir ilişki bulunmadığını gösterir.

Pandemi döneminde nüfus hareketliliğinde yaşanan değişimin perakende ve rekreasyon, market ve eczane, işyeri ve konut kategorilerinde gelire ilişkili olduğunu göstermektedir. Gelirin artması ilk iki kategoride yaşanan hareketlilikle azalma meydana getirmiştir. Konut ve işyeri alanlarında ise gelirin düşük olduğu yerlerde hareketlilikte yaşanan azalma gelirin yüksek olduğu illere göre daha sınırlıdır. Bu farklılaşma gelire bağlı olarak değişen sosyo-demografik özellikler, işgücü profili ve tüketici davranışları ile ilişkilidir. Yoksulların sosyo ekonomik veya çevresel olumsuzluklarla mücadele edebilirlikleri yoksul olmayanlara göre sınırlıdır. Bu bağlamda düşük gelir gruplarının hareketliliği ve bu hareketliliğin karakteristiklerini detaylı olarak sorgulamak benzer salgınlarla mücadelede doğru önlemlerin alınabilmesini ve savunmasız grupların etkili şekilde korunabilmesini sağlayabilir.

Teşekkür

Araştırmadaki katkılarında dolaylı Prof. Dr. Semra Günay Aktaş ve Dr. Öğretim Üyesi Doğukan Doğu Yavaşlı ile değerli meslektaşım Amra'ya teşekkürlerimi sunarım.

Kaynakça

- Abdulai, A., Tiffere, A., Adam, F., & Kabanunye, M. M. (2021). COVID-19 information-related digital literacy among online health consumers in a low-income country. *International Journal of Medical Informatics*, 145, 104322. <https://doi.org/10.1016/j.ijmedinf.2020.104322>
- Anselin, L. (1995). Local indicators of spatial association-LISA. *Geographical Analysis*, 27, 93–115
- Arora, N., Pflumm, S., Rodriguez, L., Robinson, K., Bhargava, S., Charm, T., Tormo S. (2020) Survey: US Consumer Sentiment during the Coronavirus Crisis <https://www.mckinsey.com/business-functions/marketing-and-sales/our-insights/survey-us-consumer-sentiment-during-the-coronavirus-crisis>
- Asfaw, A. A. (2021). The effect of income support programs on job search, workplace mobility and COVID-19: International evidence. *Economics & Human Biology*, 41, 100997. <https://doi.org/10.1016/j.ehb.2021.100997>
- Awad-Núñez, S., Julio, R., Moya-Gómez, B., Gomez, J., & Sastre González, J. (2021). Acceptability of sustainable mobility policies under a post-COVID-19 scenario. Evidence from Spain. *Transport Policy*, 106, 205-214. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.04.010>
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Brewer, P., & Sebbly, A. G. (2021). The effect of online restaurant menus on consumers' purchase intentions during the COVID-19 pandemic. *International Journal of Hospitality Management*, 94, 102777. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2020.102777>
- Budak, F., & Korkmaz, ř. (2020). COVID-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.
- Chakrabarti, S. (2017). How can public transit get people out of their cars? An analysis of transit mode choice for commute trips in Los Angeles. *Transport Policy*, 54, 80-89. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2016.11.005>
- Cheng, Y., Zhang, J., Wei, W., & Zhao, B. (2021). Effects of urban parks on residents' expressed happiness before and during the COVID-19 pandemic. *Landscape and Urban Planning*, 212, 104118. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2021.104118>
- Chee, W. L., & Fernandez, J. L. (2013). Factors that influence the choice of mode of transport in Penang: A preliminary analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 91, 120-127. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.08.409>
- Collins, R. M., Spake, R., Brown, K. A., Ogotu, B. O., Smith, D., & Eigenbrod, F. (2020). A systematic map of research exploring the effect of greenspace on mental health. *Landscape and Urban Planning*, 201, 103823. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103823>
- Dalkmann, H., Obika, B., & Geronimo, L. (2020). A call for collective action for international transport stakeholders to respond to the COVID-19 pandemic. *High Volume Transport applied research*. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5f8b094be90e0727cc8d96b0/HVT029.001_COVID-19_Transport_Overview_Report_1.pdf
- Das, S., Boruah, A., Banerjee, A., Raoniar, R., Nama, S., & Maurya, A. K. (2021). Impact of COVID-19: A radical modal shift from public to private transport mode. *Transport Policy*, 109, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.05.005>
- Davis, M., (2007) Gecekondü Gezegeni. (Planet of Slums) Çev: G.Koca. İstanbul: Metis Yayınları.
- Döker, M.F., Ocak, F. (2020). COVID-19 salgınının Türkiye'deki coğrafi dağılışının izlenmesinde Web CBS kullanımı. *Türk Coğrafya Dergisi*, 76, 7-18. DOI: 10.17211/tcd.778712
- Dzhambov, A. M., Browning, M. H., Markevych, I., Hartig, T., & Lercher, P. (2020). Analytical approaches to testing pathways linking greenspace to health: A scoping review of the empirical literature. *Environmental Research*, 186, 109613. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2020.109613>
- Eger, L., Komárková, L., Egerová, D., & Mičík, M. (2021). The effect of COVID-19 on consumer shopping behaviour: Generational cohort perspective. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 61, 102542. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2021.102542>
- Ermagun, A., & Samimi, A. (2017). Mode choice and travel distance joint models in school trips. *Transportation*, 45(6), 1755-1781. <https://doi.org/10.1007/s11116-017-9794-y>
- Flaxman, S., Mishra, S., Gandy, A., Unwin, H. J. T., Mellan, T. A., Coupland, H., ... & Bhatt, S. (2020). Estimating the effects of non-pharmaceutical interventions on COVID-19 in Europe. *Nature*, 584(7820), 257-261.
- Forster, P., & Ya Tang. (2005). The role of online shopping and fulfillment in the Hong Kong SARS crisis. Proceedings of the 38th Annual Hawaii International Conference on System Sciences. <https://doi.org/10.1109/hicss.2005.615>
- Frumkin, H., Bratman, G. N., Breslow, S. J., Cochran, B., Kahn Jr, P. H., Lawler, J. J., Levin, P. S., Tandon, P. S., Varanasi, U., Wolf, K. L., & Wood, S. A. (2017). Nature contact and human health: A research agenda. *Environmental Health Perspectives*, 125(7), 075001. <https://doi.org/10.1289/ehp1663>
- Gargoum, S. A., & Gargoum, A. S. (2021). Limiting mobility during COVID-19, when and to what level? An international comparative study using change point analysis. *Journal of Transport & Health*, 20, 101019. <https://doi.org/10.1016/j.jth.2021.101019>
- Glodeanu, A., Bilal, U., & Tosio, P. G. (2021). Social inequalities in mobility during and following the COVID-19 associated lockdown of the Madrid metropolitan area in Spain. <https://doi.org/10.31235/osf.io/apz4e>
- Google (2020) Mobility Reports. <https://www.google.com/covid19/mobility/> (Erişim Tarihi: 03.30.2021)
- Guthrie, C., Fosso-Wamba, S., & Arnaud, J. B. (2021). Online consumer resilience during a pandemic: An exploratory study of e-Commerce behavior before, during and after a COVID-19 lockdown. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 61, 102570. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2021.102570>
- Günay Aktaş, S. (2020). Küresel sağlıktan sağlık turizmine COVID-19. *Türk Coğrafya Dergisi*, 76, 107-114. DOI: 10.17211/tcd.816615

- Günay Aktas, S. Kumtepe, E. G., Kantar, Y. M., Ulukan, I. C., Aydin, S., Aksoy, T., & Er, F. (2019). Improving gender equality in higher education in Turkey. *Applied Spatial Analysis and Policy*, 12(1), 167-189.
- Hakim, A., Victory, K., Chevinsky, J., Hast, M., Weikum, D., Kazasian, L., Mirza, S., Bhatkoti, R., Schmitz, M., Lynch, M., & Marston, B. (2021). Mitigation policies, community mobility, and COVID-19 case counts in Australia, Japan, Hong Kong, and Singapore. *Public Health*, 194, 238-244. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2021.02.001>
- Hunter, M. R., Gillespie, B. W., & Chen, S. Y. (2019). Urban nature experiences reduce stress in the context of daily life based on salivary biomarkers. *Frontiers in Psychology*, 10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00722>
- lio, K., Guo, X., Kong, X., Rees, K., & Bruce Wang, X. (2021). COVID-19 and social distancing: Disparities in mobility adaptation between income groups. *Transportation Research Interdisciplinary Perspectives*, 10, 100333. <https://doi.org/10.1016/j.trip.2021.100333>
- Kanda, W., & Kivimaa, P. (2020). What opportunities could the COVID-19 outbreak offer for sustainability transitions research on electricity and mobility? *Energy Research & Social Science*, 68, 101666. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101666>
- Kervankiran, İ., Bağmancı, M.F. (2020). Bildiğimiz turizmin sonu mu? COVID-19'un Türkiye'deki turizm hareketliliğine etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 76, 19-32. DOI: 10.17211/tcd.811302
- Ko, J., Lee, S., & Byun, M. (2019). Exploring factors associated with commute mode choice: An application of city-level general social survey data. *Transport Policy*, 75, 36-46. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2018.12.007>
- Kim, R. Y. (2020). The impact of COVID-19 on consumers: Preparing for digital sales. *IEEE Engineering Management Review*, 48(3), 212-218. <https://doi.org/10.1109/emr.2020.2990115>
- Kim, J., & Kwan, M. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on people's mobility: A longitudinal study of the U.S. from march to September of 2020. *Journal of Transport Geography*, 93, 103039. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2021.103039>
- Kim, S., Lee, S., Ko, E., Jang, K., & Yeo, J. (2021). Changes in car and bus usage amid the COVID-19 pandemic: Relationship with land use and land price. *Journal of Transport Geography*, 96, 103168. doi:10.1016/j.jtrangeo.2021.103168
- Kirk, C. P., & Rifkin, L. S. (2020). I'll trade you diamonds for toilet paper: Consumer reacting, coping and adapting behaviors in the COVID-19 pandemic. *Journal of Business Research*, 117, 124-131. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.05.028>
- Lee, W. D., Qian, M., & Schwanen, T. (2021). The association between socioeconomic status and mobility reductions in the early stage of England's COVID-19 epidemic. *Health & Place*, 69, 102563. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2021.102563>
- Liu, Y., Hong, Z., & Liu, Y. (2016). Do driving restriction policies effectively motivate commuters to use public transportation? *Energy Policy*, 90, 253-261. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2015.12.038>
- Orak, N. H., & Ozdemir, O. (2021). The impacts of COVID-19 lockdown on PM10 and SO2 concentrations and association with human mobility across Turkey. *Environmental Research*, 197, 111018. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2021.111018>
- Porter, G., Murphy, E., Adamu, F., Dayil, P., De Lannoy, A., Han, S., Mansour, H., Dungey, C., Ahmad, H., Maskiti, B., S, C., & Van der Weidje, K. (2021). Women's mobility and transport in the peripheries of three African cities: Reflecting on early impacts of COVID-19. *Transport Policy*, 110, 181-190. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2021.05.025>
- Predmore, C. E., Rovenpor, J., Manduley, A. R., & Radin, T. (2007). Shopping in an age of terrorism. *Competitiveness Review*, 17(3), 170-180. <https://doi.org/10.1108/10595420710833570>
- Rice, W. L., & Pan, B. (2021). Understanding changes in park visitation during the COVID-19 pandemic: A spatial application of big data. *Wellbeing, Space and Society*, 100037. <https://doi.org/10.1016/j.wss.2021.100037>
- Rung, A. L., Broyles, S. T., Mowen, A. J., Gustat, J., & Sothern, M. S. (2010). Escaping to and being active in neighbourhood parks: Park use in a post-disaster setting. *Disasters*, 35(2), 383-403. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7717.2010.01217.x>
- Saha, J., Mondal, S., & Chouhan, P. (2021). Spatial-temporal variations in community mobility during lockdown, unlock, and the second wave of COVID-19 in India: A data-based analysis using Google's community mobility reports. *Spatial and Spatio-temporal Epidemiology*, 100442. doi:10.1016/j.sste.2021.100442
- Seargeant, P., & Tagg, C. (2018). Critical digital literacy education in the 'Fake news' era. *Digital Literacy Unpacked*, 179-190. <https://doi.org/10.29085/9781783301997.015>
- Shao, W., Xie, J., & Zhu, Y. (2021). Mediation by human mobility of the association between temperature and COVID-19 transmission rate. *Environmental Research*, 194, 110608. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2020.110608>
- Sharma, G. D., Thomas, A., & Paul, J. (2021). Reviving tourism industry post-COVID-19: A resilience-based framework. *Tourism Management Perspectives*, 37, 100786. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100786>
- Shokouhyar, S., Shokoohyar, S., Sobhani, A., & Gorizi, A. J. (2021). Shared mobility in post-COVID era: New challenges and opportunities. *Sustainable Cities and Society*, 67, 102714. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.102714>
- Tepanosyan, G., Sahakyan, L., Zhang, C., & Saghatelian, A. (2019). The application of local Moran's "I" to identify spatial clusters and hot spots of PB, Mo and ti in urban soils of Yerevan. *Applied Geochemistry*, 104, 116-123. doi:10.1016/j.apgeochem.2019.03.022
- Tong, Z., Xie, Y., & Xiao, H. (2021). Effect of CSR contribution timing during COVID-19 pandemic on consumers' prepayment purchase intentions: Evidence from hospitality industry in China. *International Journal of Hospitality Management*, 97, 102997. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2021.102997>
- Trias-Llimós, S., Riffe, T., & Bilal, U. (2020). Monitoring life expectancy levels during the COVID-19 pandemic: Example of the unequal impact of the first wave on Spanish regions. *PLOS ONE*, 15(11), e0241952. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0241952>
- TÜİK. (2020). *İstihdam Edilenlerin Yıllar ve Cinsiyete Göre İktisadi Faaliyet Kolları* (<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1>)
- Valentino-DeVries, L. ve Dance, G.J.X. (2020). *Location data says it all: staying at home during Coronavirus is a luxury*. The New York Times. <https://www.nytimes.com/interactive/2020/04/03/us/coronavirus-stay>

- WHO. (2021). *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. <https://covid19.who.int/>
- Yabe, T., Tsubouchi, K., Fujiwara, N., Wada, T., Sekimoto, Y., & Ukksuri, S. V. (2020). Non-compulsory measures sufficiently reduced human mobility in Tokyo during the COVID-19 epidemic. *Scientific Reports*, 10(1). <https://doi.org/10.1038/s41598-020-75033-5>
- Yacchirema, D., & Chura, A. (2021). SafeMobility: An iot- based system for safer mobility using machine learning in the age of COVID-19. *Procedia Computer Science*, 184, 524-531. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2021.03.066>
- Zhang, C., Luo, L., Xu, W., & Ledwith, V. (2008). Use of local Moran's I and GIS to identify pollution hotspots of PB in urban soils of Galway, Ireland. *Science of The Total Environment*, 398(1-3), 212-221. doi:10.1016/j.scitotenv.2008.03.011
- Zhou, Y., Xu, R., Hu, D., Yue, Y., Li, Q., & Xia, J. (2020). Effects of human mobility restrictions on the spread of COVID-19 in Shenzhen, China: A modelling study using mobile phone data. *The Lancet Digital Health*, 2(8), e417-e424. [https://doi.org/10.1016/s2589-7500\(20\)30165-5](https://doi.org/10.1016/s2589-7500(20)30165-5)
- Zoğal, V., Domènech, A., & Emekli, G. (2020). Stay at (which) home: Second homes during and after the COVID-19 pandemic. *Journal of Tourism Futures*. <https://doi.org/10.1108/jtf-06-2020-0090>

Basılı ISSN 1302-5856

Türk Coğrafya Dergisi

Turkish Geographical Review

www.tcd.org.tr

Elektronik ISSN 1308-9773

COVID-19 sürecinde kentsel açık ve yeşil alan erişilebilirliği: Uşak kenti örneği

*Open and green space accessibility in the COVID-19 pandemic process:
A case study of Uşak*

Fatih Adıgüzel^a Münevver Özge Balta^{a*}

^a Uşak Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir Bölge Planlama Bölümü, Uşak, Türkiye.

ORCID: M.Ö.B. 0000-0001-5818-4023; F.A. 0000-0001-5677-5428

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 09.09.2021

Kabul/Accepted: 20.12.2021

Anahtar Kelimeler:

COVID-19

Erişilebilirlik

Açık ve yeşil alan

Mahalle

Keywords:

COVID-19

Accessibility

Open and green areas

Neighborhood

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(M. Ö. BALTA) ozgearas@gmail.com

DOI: 10.17211/tcd.993130

Atf/Citation:

Adıgüzel, F., & Balta, M, Ö. (2021). CO-VID-19 sürecinde kentsel açık ve yeşil alan erişilebilirliği: Uşak kenti örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (79), 17-24.
<https://doi.org/10.17211/tcd.993130>

ÖZ / ABSTRACT

Son yıllarda, kentlerde yaşanan hızlı nüfus artışı, sanayileşme, artan çevre kirliliği, yaşanan afetler ve salgınlar ile sürdürülebilir kentlere olan toplumsal ilgi ve talep artmaktadır. Bu bağlamda, sürdürülebilir kentsel gelişme hedefine ulaşmada önemli mekânsal olgulardan biri de açık ve yeşil alanların rolünün ve öneminin belirlenmesi gerekliliğidir. Tüm dünyayı kısa zamanda etkisi altına alan COVID-19 sürecinin kentler üzerindeki olumsuzluklarını azaltmak ve yaşam kalitesinin artırmak için güncel mekânsal değişimler tartışılmaya başlamıştır. Küresel boyutta kentler üzerinde etkili olan COVID-19 sürecinde kentlerde açık ve yeşil alanların niteliği, yeterliliği ve erişilebilirliği güncel mekânsal paradigma tartışmalarının önemli başlıkları arasında yer almıştır. Pandemi sürecinde uygulanan kısıtlamalar, yaşam çevrelerinin komşuluk ünitesi ile sınırlı kalmasına sebep olurken, erişilebilir kentsel fonksiyonlara paralel olarak açık ve yeşil alanların öneminin de artmasına sebep olmuştur. Pandemi sonrası açık yeşil alanların nasıl yeniden yapılanması gerekliliği ve yeni mekânsal önerilerin tartışılabilmesi için öncelikle kentlerdeki mevcut durumun değerlendirilmesi gereklidir. Bu çalışma ile kentsel açık ve yeşil alan erişilebilirliklerinin Uşak kenti özelinde değerlendirilmesi ve çözüm önerileri sunulması amaçlanmaktadır.

In recent years, with the rapid population growth, industrialization, increasing environmental pollution, disasters and epidemics, the social interest and demand for sustainable settlements has been increasing. In this context, one of the important spatial phenomena in achieving the goal of sustainable urban development is the necessity of determining the role and importance of open and green spaces. Current spatial changes have begun to be discussed to increase the quality of life by reducing the negative effects of the COVID-19 process on cities which has affected the whole world in a short time. The quality, adequacy and accessibility of open and green spaces have an crucial role on cities on a global scale in cities during the COVID-19 process which have been among the important topics of current spatial paradigm discussions. While the restrictions during the pandemic process that causes the living space to be limited to the neighborhood unit has also increased the importance of open and green spaces in together with accessible urban functions. The necessity of restructuring open green spaces in the post pandemic process and new spatial suggestions should be discussed after evaluating the current situation in the cities. The present study is aimed to examine the accessibility of urban open and green space on the COVID-19 global pandemic process. As a result of the evaluation of the accessibility of open and green space at the neighborhood scale in Uşak, various solutions are proposed with this study.

Extended Abstract

Introduction

One of the important challenges in cities today is the COVID-19 global epidemic. Since the beginning of 2020, the coronavirus disease continues to affect the whole world. According to the World Health Organization data, more than 60 million cases and 1.4 million deaths in 213 countries, have been recorded by coronavirus disease (WHO, 2020). In addition to its economic,

psychological and public health effects, the COVID-19 pandemic has caused significant changes on urban lifestyle and built environment. Recently, the spread of the coronavirus has accelerated by various variants, especially in metropolitan areas and unhealthy environments (Honigsbaum, 2020).

COVID-19 is one of the major global pandemic affecting urban areas as previous pandemics such as Spanish flu, cholera and SARS-CoV-1. Protective measures in the built environment

were started to design during the major historical epidemics (Pinheiro & Luís, 2020). One of the important problems is how should urban areas improve in the post-pandemic period, which have to be solved. In this regard, cities should prepare their infrastructure for pandemic control and sustainable development (Pinheiro & Luís, 2020). Innovative approaches should be produced in urban planning, urban design and housing presentation in rapid developed cities with urban planning and architectural perspectives (Megahed & Ghoneim, 2020). With the restrictions during the pandemic process, open and green areas are the urban public spaces that are frequently used at the scale of the neighborhood unit.

In the COVID-19 process, urban open and green areas have been among the current spatial debates with the dimension of quality, adequacy and accessibility. The determination of the current situation of the urban open green areas is very important for restructuring and creation of the new spatial arrangements. As a result of the evaluation of the accessibility of open and green space at the neighborhood scale in Uşak, various solutions are proposed with this study.

Data and methods

In this study, it is aimed to determine the spatial accessibility of urban green areas in the city of Uşak. Furthermore, it is essential to establish the green space strategies during and after the COVID-19 process. Buffer and time analysis methods are used in the study. Open and green areas in Uşak are not spatially homogeny. The southwestern part of the city has larger open and green areas than the city center and its surroundings.

Results and discussion

During the COVID-19 pandemic process, the demand of the accessible open and green areas in cities is increasing day by day. Local governments have focused on public health studies and green space arrangements in order to meet this demand. However, the most important issue is the quality and size of the existing open and green areas, as well as the capacity to serve all citizens within walking distance. One of the results of the present study is show that the green space accessibility of the residential areas cannot be fully achieved and there are inadequacies especially in the northeast of the Uşak.

As a result of the buffer analyzes that carried out to measure the green space accessibility, it has been determined that the green space accessibility is insufficient in the settlements in the north of the city. Additionally, settlements with insufficient access to green areas in the city center were determined in the study. And also the urban parks can be reached within 40 minutes with an average walking distance in the city according to the time analysis. It has been determined that the regions with a walking distance of more than 40 minutes are mostly located in the northeast of the city. Within the framework of the urban change dynamics that created by the global COVID-19 pandemic, it is very important to ensure the continuity of green areas in the cities and to create the accessible areas at the neighborhood scale.

In this context, the spatial organization should be active at the neighborhood level that will make the use of urban green

spaces should be constructed. For the pandemic process, innovative planning approaches are needed in accordance with the principles of sustainable development on a global and local scale. Urban green space strategies are needed to determined and implemented by local governments. As a result of the study, it is determined that the northern and northeastern regions of the city should be supported by the urban planning decisions that will provide accessibility of the urban green space. By this study which examines the urban green areas in terms of accessibility, can contribute to the determination of the design principles of the urban green system in the future plans of the city of Uşak.

1. Giriş

Esnek ve dinamik yapısıyla kentler, geçmişten günümüze kadar ekonomik, çevresel ve sosyal değişimlerle karşı karşıya kalmışlardır. Günümüzde yaşanan önemli değişim süreçlerinin başında COVID-19 küresel salgını gelmektedir. 2020 yılının başından itibaren, korona virüs tüm dünyayı etkisi altına almaya devam etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, 213 ülke, 60 milyondan fazla vaka ve 1.4 milyon ölüm korona virüs kaynaklı olarak kayıt altına alınmıştır (DSÖ, 2020). Ekonomik, psikolojik ve halk sağlığı etkilerinin yanı sıra COVID-19 pandemisi kent- sel yaşam biçimi ve yapılı çevre üzerinde önemli değişimlere neden olmuştur. Son zamanlarda, virüsün yayılımı özellikle metropollerde, nüfus yoğunluğu fazla olan yerleşmelerde ve sağlıksız çevrelerde hız kazanmıştır (Honigsbaum, 2020).

COVID-19, kolera, SARS-CoV-1, İspanyol gribi ve Ebola gibi önceki pandemiler gibi kentsel alanları etkileyen önemli bir pandemidir. Yapılı çevrede alınan bir takım koruyucu önlemler büyük tarihi salgınlar süresince ve sonrasında tasarlanmıştır. Kolera salgını, kentsel tasarım, yeşil alanların ve geniş sokakların yaratılmasında büyük etki oluşturmuştur. Tüberküloz salgını modern mimaride gün ışığı ve balkon kullanımlarıyla yapısal değişimleri beraberinde getirmiştir. 21. yüzyılda yaşanan SARS-CoV-1 pandemisi ise, kentsel alanlarda sadece küçük değişimlere neden olmuş, önemli kentsel değişimlere sebep olmamıştır (Pinheiro & Luís, 2020).

Pandemi sonrası kentsel gelişmenin nasıl olması gerektiği sorusu gündeme gelmiş ve çevresel problemleri bütüncül bir yaklaşımla sürdürülebilirlik kavramı temelinde ele alan çözüm arayışlarına gidilmiştir (Erdoğanaras vd., 2020). Pinheiro ve Luís, (2020) kentlerin pandemi kontrolü ve sürdürülebilir gelişme için altyapılarını hazırlamaları gerektiğini savunmuşlardır. Megahed ve Ghoneim, (2020) hızlı gelişen kentlerde kent planlama, kentsel tasarım ve konut sunumunda kent planlama ve mimarlık alanında yenilikçi yaklaşımların üretilmesi gerektiğini ele almışlardır.

Pandemi sürecinde uygulanan kısıtlamalar ile komşuluk ünitesi ölçeğinde sıklıkla kullanılan kentsel kamusal alanların başında açık ve yeşil alanlar gelmektedir. COVID-19 sürecinde, kentsel açık ve yeşil alanlar; nitelik, yeterlilik ve erişilebilirlik boyutuyla güncel mekânsal tartışmalar arasında yer almıştır. Kentsel açık yeşil alanların yeniden yapılanmasında yeni mekânsal düzenlemelerin oluşturulabilmesi için mevcut durumun tespiti öncelikli olarak ele alınmalıdır. Bu çalışma ile kentsel açık ve yeşil alan erişilebilirliğinin Uşak kentinde mahalle ölçeğinde değerlendirilerek çözüm önerileri sunulması amaçlanmaktadır.

2. Kentsel Yeşil Alanlar ve Erişilebilirlik

Doğal kaynakların hızla tükenmesi, kentsel yoğunluk artışı sürdürülebilir kalkınmanın temel sorunlarından. Sürdürülebilirlik ve kentsel yaşam kalitesinin artırılmasında en önemli bileşen ise açık ve yeşil alanlardır (Luo, 2014). Kentsel açık ve yeşil alanların toplumsal yaşam kalitesinin artırılmasında gün geçtikçe artan stratejik boyutu ile dikkat çekmektedir. Kentsel açık ve yeşil alanlar, su ve hava kalitesini arttırmak, rüzgâr ve gürültüyü filtrelemek ve kentin mikro iklimini düzenlemenin yanı sıra kent sakinlerinin refahı için sosyal ve psikolojik gelişimlerini destekleyici etkiye de sahiptir (Ulrich, 1981; Chiesura, 2004). Bu kapsamda işlevsellik ve erişilebilirlik özellikleriyle yeşil alanlar, kent planlamada öncelikli olarak ele alınması gereken unsurlardır (Olgun, 2019). Planlama açısından yeşil alanlar değerlendirilirken yeterlilik ve erişilebilirlik açısından ele alınmaktadır. Paez vd., (2012) erişilebilirliği, istihdam ve rekreasyon gibi mekânsal olarak dağıtılmış fırsatlara ulaşma potansiyeli olarak tanımlamıştır. Nykiforuk (2021) ise erişilebilirliği bir insan hakları, sosyal adalet ve eşitlik meselesi olarak tanımlamıştır.

Coğrafya ve planlama literatüründe erişilebilirliğin ölçülmesinde birçok farklı analiz tekniği bulunmaktadır (Ertugay & Düzgün, 2006). Tampon analizi yakınlık analizini tanımlayan ve tamponlar içinde kalan alanların belirlenmesine dayanan coğrafi bir analizdir. (Taştan & Bank, 1994). Tecim, (2008) coğrafi varlıkların analizlerinin yapılmasında belirli bir mesafeyi içeren tampon bölgeler oluşturularak bu bölge içerisinde analiz yapılabileceğini ortaya koymuştur. Karahan, (2020) tampon ve ağ analizi tekniklerini karşılaştırmalı olarak ele almışlardır. Yomralıoğlu, (2009) ağ analizini şebeke yapısında, çizgi tabanlı ve karar verme aşamasında sonuç odaklı konumsal analiz olarak tanımlamıştır. Büke ve Erturaç, (2016)'ya göre ise çizgiselliklerin oluşturduğu birbiriyle ilişkili bir ağ sistemi ağ analizi olarak tanımlamıştır.

Literatürde yeşil alan ve erişilebilirliği birlikte ele alan çalışmalar bulunmaktadır. Zhang (2021), kent çeperindeki parklar için erişilebilirlik modellemesi yapmıştır. Parkın kapasitesi, talep nüfus büyüklüğünü mesafe, yol koşulları ve ulaşım modlarıyla ilişkilendirmiştir. Fan vd., (2017) yeşil alanlar için erişilebilirlik endeksi geliştirmiş ve Şangay örneğinde analiz yapmışlardır. Wolff vd., (2020) yeşil alanlara erişmek için tampon analizi yöntemini kullanmıştır ve mekânsal planlamanın kentsel-kırsal ikileme odaklanmasının zorlayıcı bir durum olduğunu tespit etmiştir. Gupta vd., (2016) yaptığı çalışmada kentsel yeşil alanlara erişilebilirliği, ağ ve tampon analizi kullanarak analiz etmiştir. Bu çalışma ile erişilebilirliği ölçmede çoklu analizler yapılmasının önemi ortaya konmuştur.

Reyes vd., (2014) kentsel parklara olan erişilebilirliği, zaman analizi kullanılarak tahmini yürüme mesafesine göre analiz etmiştir. Çalışma sonucunda ise kentsel bağlamın yanı sıra bi-

reysel, sosyo-ekonomik ve demografik özelliklere bağlı olarak hareketlilik modellerinde farklılıklar olduğuna dair kanıtlar sunulmuştur. Laan ve Piersma, (2021) kentsel yeşil alan erişilebilirliğini, zaman analizi yöntemi ile ortaya koymuştur. Du ve Zhang, (2020) New York kentinde toplu taşıma durakları ve kentsel yeşil alanlara erişilebilirliği ölçmek için ağ analizi yöntemini kullanmışlardır. Önen, (2015) İzmir Güzelbahçe'de yeşil alanlarının etki alanlarını belirlemek için erişilebilirlik analizi yapmıştır. Çalışmanın amacı kentsel yeşil alan stratejilerinin belirlenmesidir. Ülkemizin yeşil alanlar bağlamında ülkesel ve kentsel ölçeklerde sürdürülebilir hedeflere, planlama yaklaşımlarına ve yasal düzenlemelere ihtiyacı vardır. Yeşil alanların her şeyden önce bir politika çerçevesinde ele alınması gereklidir. Dursun ve Güller, (2019) Erzurum kentindeki üç mahallenin yeşil alanlar ile çocuk oyun alanlarının tampon erişilebilirlik analizini yapmıştır. Yenice, (2012) Burdur kentindeki kentsel yeşil alanların erişilebilirliklerinin tespiti için tampon analiz yöntemini kullanmışlardır. Ye vd., (2018) yüksek yoğunluklu bir kentsel alanda yeşil alan erişilebilirliğinin yıllara göre değişimlerini 2010'dan 2015'e kadar olan süreçte incelemiştir. Cüce ve Ortaçşeme, (2020) kentsel yeşil alanlara erişilebilirliği; kentsel nüfus yoğunluğu, ulaşım sistemi, gelecekteki arazi kullanım kararları ve morfolojik doku açısından değerlendirmiştir. Grahm ve Stigsdotter, (2003) açık ve yeşil alanların toplumsal rehabilitasyon süreçlerine ve dolayısıyla halk sağlığını olumlu yönde etkilediğini ve konutların yeşil alanlara erişiminin kullanım oranını etkilediğini savunmuşlardır. Literatürde Uşak kentini, yeşil alanları ve erişilebilirliği konu alan çalışmalar da bulunmaktadır. Koçan, (2012) Uşak kenti Kemalöz Mahallesi örneğinde çocuk oyun alanlarının yeterliliğini ortaya koyduğu çalışmada, tampon analiz yöntemini kullanarak yeşil alan erişilebilirliklerini ortaya koymuştur. Koçan, (2021) Uşak kentinde kentsel yayılma bağlamında açık ve yeşil alan sistemini 50 yıllık dönemde incelemiştir. Koçan, (2013) kentsel alan kullanımlarındaki dönüşümleri Uşak kenti örneğinde coğrafi bilgi sistemleriyle irdelemiştir. Sezer vd., (2018) Uşak kentinde okullara erişilebilirliğini coğrafi bilgi sistemi ile analiz etmiştir. Deniz, (2018) Uşak kentinde aile sağlığı merkezlerine erişilebilirliği coğrafi bilgi sistemi ile analiz etmiştir.

3. Uşak Kenti Yeşil Alan Erişilebilirliği

Uşak ili Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu bölümünde yer almaktadır; kuzeyinde Kütahya, doğusunda Afyon, güneyinde Denizli ve batısında Manisa illeri bulunmaktadır. Ankara ile İzmir'i birbirine bağlayan karayolu geçişinde yer almaktadır (Şekil 1).

Uşak kentinin doğu ve batıyı birleştiren ticari bir yol aksında yer alması, uygun iklim ve yaşam koşulları, sanayi olanakları ile hızlı bir kentleşme süreci yaşamasına neden olmuştur (Koçan, 2013). Türkiye'nin ilk şeker fabrikalarından olan Uşak Şeker Fabrikası 1926 yılında kurulmuş, yerleşmenin gelişme

Şekil 1. Çalışma Alanının Lokasyon Haritası.

Figure 1. Location Map of the Study Area.

yönünün belirleyicilerinden olmuştur (Yasak, 2014). 1928 yılı itibarıyla Uşak kentinde Aybey, Küme, İslice, Özdemir, Karaağaç, Ünalın, Kurtuluş, Işık, Bozkurt, Durak ve Kemalöz mahalleleri bulunmaktadır. Sarayaltı ve Fevzi Çakmak mahallerinin de sonraki yıllarda kurulmasıyla mahalle sayısı 13 olmuştur (Bilgen, 1999). 1953 yılında Uşak'ın il statüsüne geçmesiyle 1954 yılında planlı bir döneme geçilmiş ve imar planları ile kentsel gelişim yönlendirilmiştir. Bu planla gerçekleştirilen imar faaliyetleri Uşak kentinin bugünkü biçimlenişinin belirleyicisi olmuştur (Koçan, 2013; Yasak, 2014). 1970-1990 yılları arasında deri ve tekstil sanayinin ve ticaretin hızla gelişmesi ile kent nüfusunda artış yaşanmıştır (Yasak, 2014). 1966 yılında Ankara-İzmir devlet karayolu tamamlanması ile doğu-batı uzanımlı bir kentsel gelişme görülmüştür. 1973 yılı itibarıyla Cumhuriyet, Dikilitaş ve Elmalidere mahallelerinin kurulması ile mahalle sayısı 16'ya çıkmıştır. Bilgen, (1999) Uşak kentinde hızlı nüfus artışı ve kentsel gelişimin 1980 sonrası yaşandığını belirtmiştir. 1990 yılında kurulan Uşak Organize Sanayi Bölgesi ile kent batı aksında gelişmeye başlamıştır. 1997 yılında yeni yerleşme alanları yapılaşmaya açılmış ve Mehmet Akif Ersoy ve Fatih Mahallesi oluşturulmuştur (Bilgen, 1999). Uşak kentinin gelişiminde gıda, deri ve tekstil sanayi tesislerinin yanı sıra 2006 yılında Uşak Üniversitesi'nin kurulması ve gelişimi de etkili olmuştur. Kentin güneybatı aksında bulunan Kemalöz ve Cumhuriyet Mahalleleri bu dönemde gelişme ivmesi kazanmıştır. 2014 yılında Uşak Havalimanı'nın şehirlerarası uçuş seferlerine açılmasıyla ise doğu aksında yer alan Fevzi Çakmak ve Mehmet Akif Ersoy mahallelerinin geliştiği gözlemlenmektedir. 1955 yılında 165.374 olan il nüfusu, 2020 yılında 369.433'e; merkez ilçe nüfusu ise 43.631'den 256.050'ye yükselmiştir. Nüfusun hızlı artışı sosyal donatı alanlarının ve yeşil alanların yetersiz kalmasına sebep olmuş ve kentsel yayılma ile birlikte yeşil alanlara erişilebilirlik problemleri de oluşmuştur.

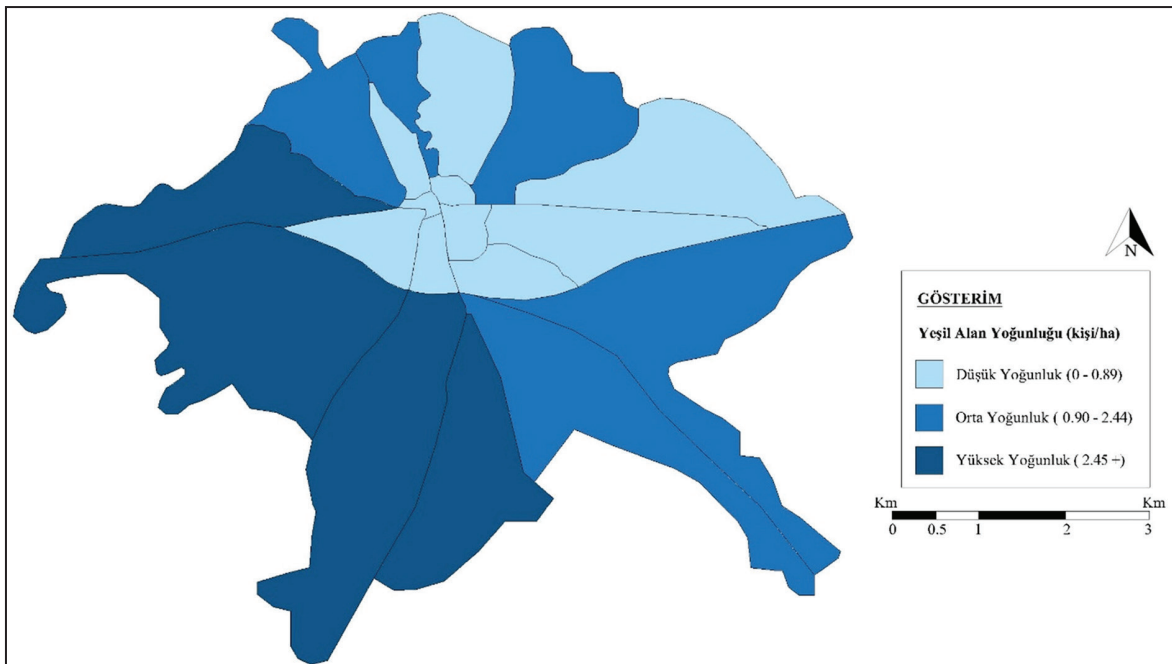
Özellikle COVID-19 sürecinde yürüme mesafesinde açık-yeşil alan ihtiyacının artması ile birlikte erişilebilir alanların önemi artmaktadır. Bu çalışma ile Uşak kent bütünü içinde yer alan kentsel yeşil alanların mekânsal erişilebilirlik durumlarının tes-

piti ve bununla birlikte COVID-19 süreci ile değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, Uşak kenti yerleşme alanları ve yeşil alanları içeren harita üzerinden yakınlık durumunu gösteren "tampon analizi" ve zaman verileri işlenerek tampon alanların hesaplandığı "zaman analizi" yapılmıştır. Analizlerin yapılarak haritaların oluşturulmasında "AutoCAD" (2020) programı kullanılmıştır.

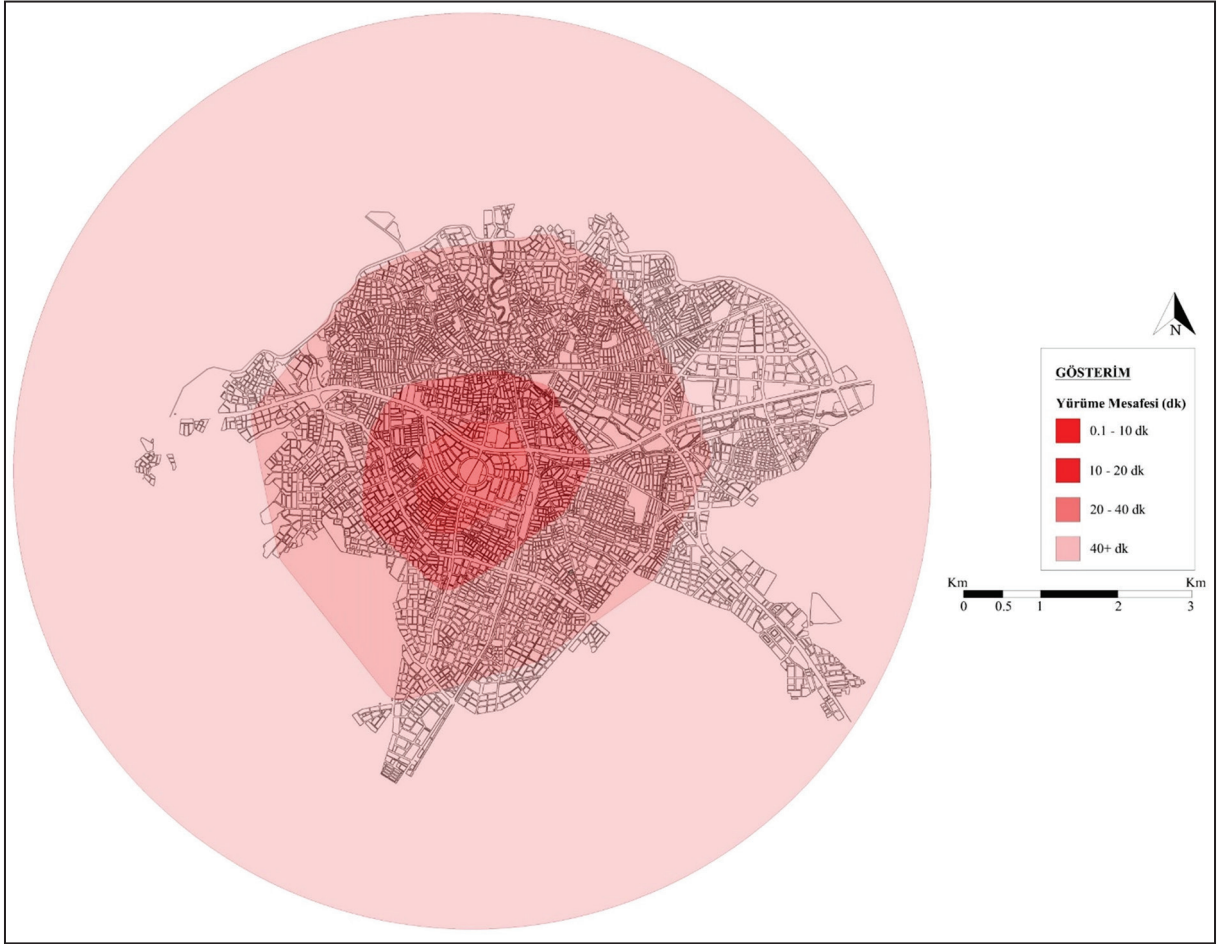
Uşak kenti çalışma alanı bütününde 19 mahalle bulunmaktadır. Kentin sosyal, ticari ve rekreasyonel faaliyetleri kentin önemli yeşil alanlarından olan Atapark ve çevresinde kümelenmiştir. Uşak kenti ile ilgili yapılan önceki çalışmalardan olan Koçan, (2013)'a göre kent içerisinde kalan park alanları kentsel alanın büyüklüğü dikkate alındığında yetersiz kalmaktadır. Kent merkezinde yer alan parklar zamanla işlevsel değişimlere uğramış, kamusal işlevlerin eklenmesi, yol genişletilmesi vb. kararlarla küçülmüşlerdir (Koçan, 2013). Uşak kentinde aktif yeşil alanlar homojen bir dağılım göstermemektedir. Uşak kent bütününde yeşil alanların dağılımı incelendiğinde yeşil alanların kentin güneybatı bölgesinde yoğunlaştığı, en düşük yeşil alan yoğunluğunun ise merkez ve çevresinde olduğu görülmektedir (Şekil 2).

Yeşil alanların planlanması, yeşil sistem kurgusu oluşturulması sürecinde erişim mesafesi ve erişim süresi dikkate alınmalıdır. Uşak kentinde merkezi bir konumda bulunan ve kent parkı niteliğinde olan Atapark için erişilebilirlik belirlenirken, zaman analizi yöntemi kullanılmış ve yürüme mesafesine göre 10 dakikalık periyotlara ayrılmıştır. Zaman analizine göre kentin doğusunda yer alan yerleşmelerin Atapark'a olan erişilebilirliklerinin görece daha zayıf olduğu görülmektedir. Kent çevresinde yer alan yerleşmelerin erişilebilirlikleri zaman analizi ile yürüme mesafesi dikkate alınarak değerlendirildiğinde en uzak yerleşmeye göre erişilebilirlik süresi 40 dakika olarak tespit edilmiştir (Şekil 3).

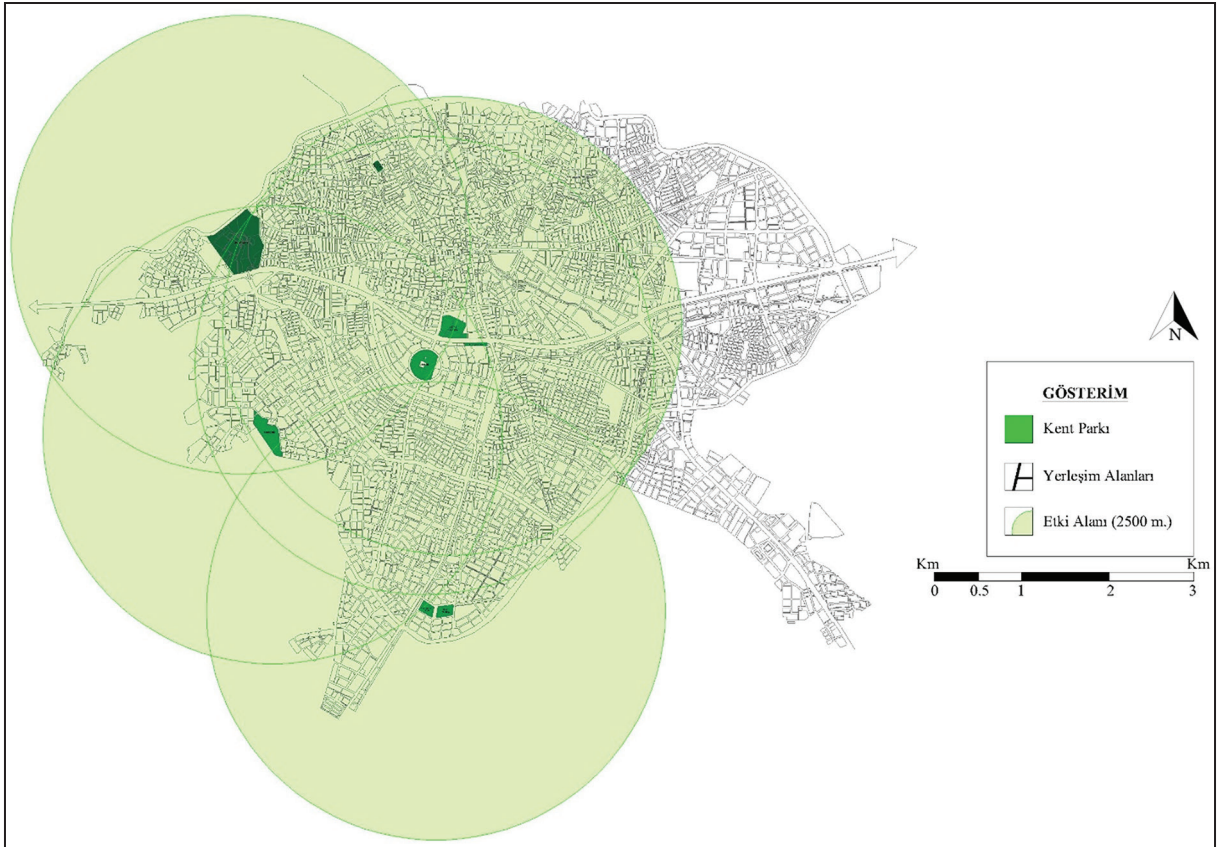
14/06/2014 tarih, 29030 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, Madde 12/2'de: "İmar planlarında; çocuk bahçesi, oyun alanı, açık semt spor alanı,

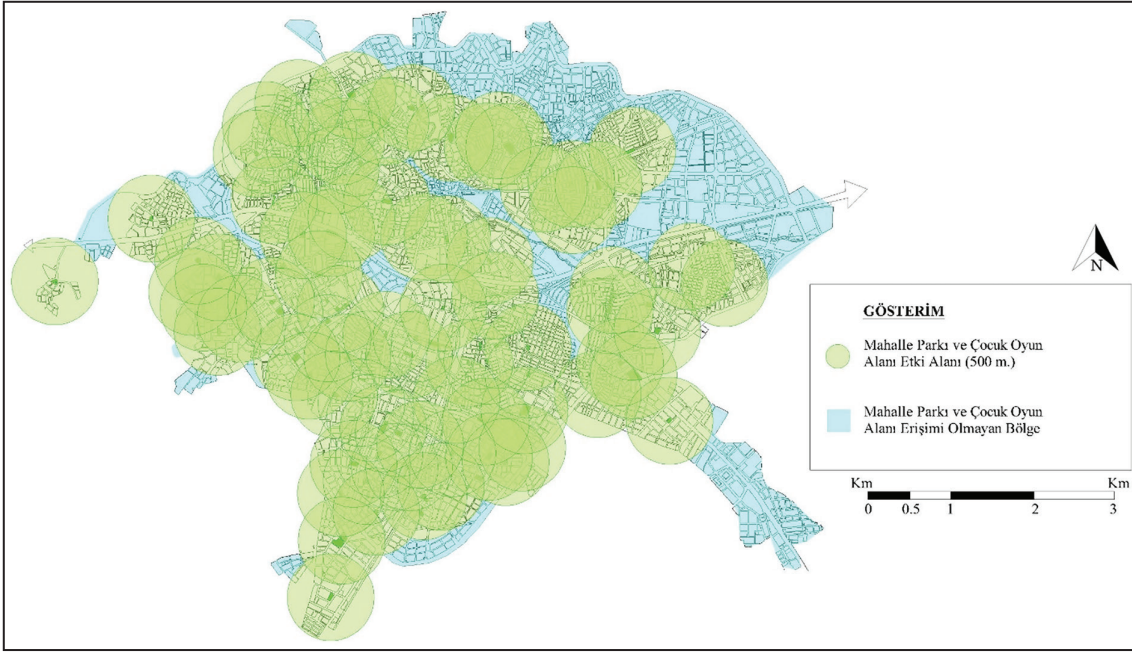
Şekil 2. Kentsel Yeşil Alanların Mahallere Göre Dağılımı (kişi/ha).
Figure 2. Distribution of Urban Open and Green Spaces by Neighborhoods.

Şekil 3. Kent parkı niteliğinde olan Atapark'ın Yürüme Mesafesi Zaman Analizi.
Figure 3. Atapark Walking Distance Time Analysis.

Şekil 4. Uşak Kent Bütünü Kentsel Yeşil Alanların Etki Analizi.
Figure 4. Buffer Analysis of Uşak Urban Green Areas.

Şekil 5. Uşak Kenti Mahalle Parklarının Etki Analizi.

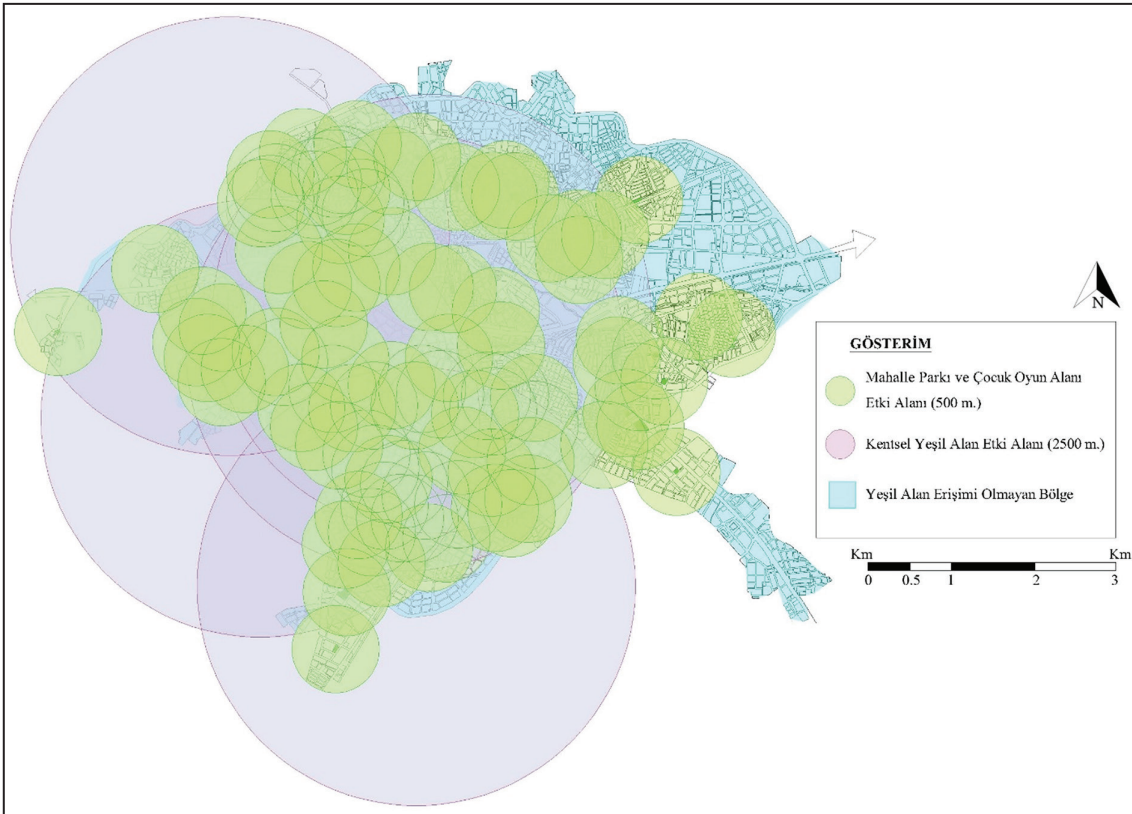
Figure 5. Buffer Analysis of Neighborhood Parks in Uşak.

aile sağlık merkezi, kreş, anaokulu ve ilkokul fonksiyonları takriben 500 metre, ortaokullar takriben 1.000 metre, liseler ise takriben 2.500 metre mesafe dikkate alınarak yaya olarak ulaşılması gereken hizmet etki alanında planlanabilir” şeklinde bir hüküm bulunmaktadır. Çalışmada yeşil alanlar için uygulanan erişilebilirlik analizinin Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği’ndeki esaslara göre incelenmiştir.

Şekil 4’de görüldüğü gibi kent içerisinde yer alan kent parkı niteliğinde açık ve yeşil alanlar kentin güney, güney batı ve batı

bölgelerinde yer almaktadır. Kent parklarının etki alanları 2500 metre olacak şekilde yapılan hesaplama sonucunda kentin kuzey doğu ve doğu bölgelerinde kent parklarına erişilebilirlik yetersizliği tespit edilmiştir.

Şekil 5’de kent içerisinde bulunan mahalle parkları ve çocuk oyun alanlarının tampon (buffer) analizinin etki alanları görülmektedir. Etki alanları 500 metre olarak hesaplanmıştır. Yeşil alanların etki alanları değerlendirildiğinde, kentin kuzey doğu bölgesinde yeşil alan erişilebilirliğinin yetersizliği tespit edilmiştir.

Şekil 6. Uşak Kent Bütünü Kentsel ve Mahalle Ölçeğinde Yeşil Alanların Etki Analizi.

Figure 6. Buffer Analysis of Green Areas in Uşak Urban and Neighborhood Scale.

Uşak kentinde bulunan kent parkları, spor tesisleri, mahalle parkları ve çocuk oyun alanları olmak üzere kent içerisinde bulunan bütün yeşil alan kullanımalarının tampon analizleri Şekil 6'daki gibidir. Kentin içindeki bütün yeşil alanların etki alanlarına bakıldığında kuzey doğu bölgesinde bulunan yerleşmelerin erişilebilirliklerinin kısıtlı olduğu görülmektedir.

Uşak kenti yeşil sistem kurgusu, yeşil alan erişimi olmayan bölgeler ve kentsel boşlukları dikkate alınarak bütüncül bir açık-yeşil alan sistemi kapsamında değerlendirilmelidir.

4. Tartışma ve Sonuç

Günümüz kentlerinde hızlı nüfus artışına paralel olarak açık ve yeşil alanlar yapılaşma baskısı altında kalmıştır. Plansız gelişme, çarpık ve düzensiz kentleşme, planlama sürecindeki esneklikler, plan değişiklikleri, parçacı proje uygulamaları vb. sebeplerle açık ve yeşil alanlar gitgide azalmaktadır. Nüfus artışı birlikte artan konut talebinin karşılanması için imar planlarında yeni yerleşme alanlarının oluşturulması, meskûn alanlarda ise yoğunluk artışı yapılması gibi kentsel politikalar belirlenmiştir. Bu süreçte kentsel toprakta yaşanan değer artışları ile imar planlarında yeşil alanlar için ayrılan parseller baskı altında kalmış, yeşil alan planlaması bütüncül bir şekilde yapılamamıştır.

COVID-19 pandemisi ile kentlerde erişilebilir konumda açık ve yeşil alanlara olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Artan taleplere yanıt bulabilmek için yerel yönetimler özellikle halk sağlığı alanındaki çalışmalarına ve yeşil alan düzenlemelerine ağırlık vermiştir. Ancak bu noktada en önemli konu mevcut açık ve yeşil alanların niteliği ve büyüklüğünün yanı sıra yürüme mesafesinde tüm kentliye hizmet verebilme kapasitesidir. Yeşil alanların planlanması sürecinde sadece kişi başına düşen alan miktarı hesaplaması standartların belirlenmesinde bir ölçüt olmamalı, aynı zamanda erişim mesafesi ve erişim süresi de dikkate alınmalıdır. Bu doğrultuda son yıllarda ülkemizde yapılan yasal düzenlemeler de mevcuttur. 14.06.2014 tarih ve 29030 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan "Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği" Madde 12 ile "İmar planlarında yürüme mesafeleri; eğitim, sağlık ile yeşil alanların hizmet etki alanındaki nüfusun erişim mesafesi topoğrafya, yapılaşma, yoğunluk, mevcut doku, doğal ve yapay eşikler dikkate alınarak planlanır" şeklinde ifade edilmiştir. Bu düzenleme erişilebilirlik kavramının uygulama sürecine aktarılmasında ve plan kararlarının oluşturulmasında etkilidir.

Uşak kentinde ortaya çıkan bulgular, kentsel yeşil alan erişilebilirliğinde özellikle kentin kuzeydoğusunda yetersizlikler bulunduğunu göstermektedir. Kent bütününde yeşil alanlar mahalle ölçeğinde homojen bir şekilde dağılmamakta, dengesiz bir dağılım görülmektedir. Bu dengesiz dağılımın yeşil alan sistematığı ve sürekliliği sağlamakta sorun teşkil ettiği tespit edilmiştir. Yeşil alanların kentin güneybatı bölgesinde yoğunlaştığını kentin kuzey doğusunda ise yetersiz kaldığı görülmüştür. Yeşil alan erişilebilirliğini ölçmek için yapılan tampon analizler sonucunda kentin kuzey bölgelerinin yeşil alan erişiminin yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Zaman analizine göre kentte ortalama yürüme mesafesi ile 40 dakika içinde kent parklarına ulaşılabilir.

Bu çalışmanın sonuçları Uşak kent bütününde yer alan kentsel

açık ve yeşil alan erişilebilirliklerini ortaya koymaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bu bulgulardan yola çıkarak kentin kuzey ve kuzeydoğu bölgeleri, kentsel yeşil alan erişimini sağlayacak plan kararları ile desteklenmelidir. Kent içerisinde yer alan boş parseller değerlendirilerek kentsel yeşil alan sistemine dahil edilmelidir. Kentsel yeşil alanları erişilebilirlik boyutuyla inceleyen bu çalışmanın Uşak kentinin geleceğe yönelik planlarında kentsel yeşil sistemin tasarım ilkelerini belirlemede katkı sunması düşünülmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular sonucunda kentsel yeşil alan kullanımalarını daha etkin kılacak sistemli homojen ve sürdürülebilir bir kent planlamanın önemi ortaya çıkmıştır. Kentsel alanlarda insan-çevre ilişkisinin dengeli ve sağlıklı bir hale getirilmesi için politika ve stratejiler oluşturulmalı ve uygulanmalıdır. Kentsel yeşil alan sistemi kurgulanırken, kent içi yeşil alan stratejilerinin belirlenmesinin yanı sıra kent çeperinde bulunan doğal alanların da koruma, geliştirme yaklaşımıyla bütüncül bir sistem olarak planlanması gerekmektedir.

Küresel COVID-19 pandemisinin yarattığı kentsel değişim dinamikleri çerçevesinde kentlerde yeşil alan sürekliliğinin sağlanması ve komşuluk ünitesi ölçeğinde erişilebilir alanların oluşturulması oldukça önemlidir. Bu bağlamda öncelikli olarak kentsel yeşil alan kullanımını mahalle düzeyinde etkin kılacak mekânsal organizasyon kurgulanmalıdır. Pandemi süreci ve sonrası için küresel ve yerel ölçekte sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak yenilikçi planlama yaklaşımlarına ihtiyaç vardır. Bu kapsamda, kentsel yeşil alan stratejilerinin yerel yönetimler tarafından belirlenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Çalışmanın, Uşak Örneğinde tespit edilen bulgular üzerinden Türkiye'deki yeşil alan erişilebilirliğini anlama bağlamında bir takım ipuçları vereceği ve alana katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Bank, E., & Taştan, H. (1994). *Coğrafi Bilgi Sistemlerinde Konuma Bağlı Analizler* [Konferans sunumu], 1. Ulusal Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu, Bildiriler Kitabı, Trabzon (ss.33-52).
- Bilgen, N. (1999). *Uşak kent coğrafyası* (Yayın No.87085) [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. TÜBESS veri tabanı.
- Büke C., & Ertugaç M. (2016). Ağ analiz yöntemiyle Sakarya Üniversitesi Esentepe Kampüsünün incelenmesi ve WEB tabanlı sunumu. *Nature Sciences (NWSANS)*, 11(4), 14–25. <http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.4.4A0053>
- Cüce B., & Ortaççeşme V. (2020). Kentsel Yeşil Alanlara Erişilebilirlik. *Peyzaj*, 2(2), 65-77.
- Chiesura, A. (2004). The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning*, (68), 129-138. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.08.003>
- Deniz, M. (2018). Uşak Şehrinde Aile Sağlığı Merkezlerine Erişilebilirliğin CBS ile Analizi. *Electronic Turkish Studies*, 13(26). <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14404>
- Du, M., & Zhang, X. (2020). Urban Greening: A new paradox of economic or social sustainability?. *Land Use Policy*, (92), 104487. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2020.104487>

- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ). (2020, Kasım 27). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. <https://covid19.who.int/>
- Dursun, D., & Güller, C. (2019). Relationship between child and urban space: accessibility and areal efficiency analysis of playgrounds in Erzurum. *Journal of Graduate School of Natural and Applied Sciences of Mehmet Akif Ersoy University*, 10(1), 11-27. <https://doi.org/10.29048/makufebed.515261>
- Erdoğanaras, F., Çamur, K. C., Tamer, N. G., & Mercan, K. (2020). COVID-19, mahalle, müşterekler, kentsel yaşam ve halk sağlığı. *Türk Coğrafya Dergisi*, (76), 115-128. <https://doi.org/10.17211/tcd.816835>
- Ertugay K., Düzgün H. Ş. (2006, Haziran 18-21). Integrating Physical Accessibility of Emergency Establishments into Earthquake Risk Assessment, 2006 ECI Conference on Geohazards. <https://dc.engconfintl.org/geohazards/45/>
- Fan, P., Xu, L., Yue, W., & Chen, J. (2017). Accessibility of public urban green space in an urban periphery: The case of Shanghai. *Landscape and Urban Planning*, (165), 177-192. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2016.11.007>
- Grahn, P., & Stigsdotter, U. A. (2003). Landscape planning and stress. *Urban Forestry & Urban Greening*, 2(1), 1-18. <https://doi.org/10.1078/1618-8667-00019>
- Gupta, K., Roy, A., Luthra, K., & Maithani, S. (2016). GIS based analysis for assessing the accessibility at hierarchical levels of urban green spaces. *Urban Forestry & Urban Greening*, (18), 198-211. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2016.06.005>
- Honigsbaum, M. (2020). *The Pandemic Century: One Hundred Years of Panic, Hysteria and Hubris*. W. W. Norton & Company.
- Karahan, E. K. (2020). Stratejik Planlama Ekseninde Erişilebilirlik: Tampon ve Ağ Analizlerinin Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 9(1), 335-349. <https://doi.org/10.28948/ngumuh.620361>
- Koçan, N. (2012). Çocuk oyun alanlarının yeterliliği üzerine bir araştırma: Uşak kenti Kemalöz mahallesi örneği. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 28(4), 315-321.
- Koçan, N., (2013). *Kentsel Alan Kullanımlarındaki Dönüşümlerin CBS Teknikleriyle İrdelenmesi ve Kent Planlama Çalışmalarını Yönlendirmede Değerlendirilmesi: Uşak Kenti Örneği* (Yayın No.335230) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Koçan, N. (2021). Determination of urban sprawl on ecological network using edge analysis: a case study of Uşak (Turkey). *Journal of Environmental Engineering and Landscape Management*, 29(3), 187-199. <https://doi.org/10.3846/jeelm.2021.14643>
- Laan, C. M., & Piersma, N. (2021). Accessibility of green areas for local residents. *Environmental and Sustainability Indicators*. (10), 100114. <https://doi.org/10.1016/j.indic.2021.100114>
- Luo, M. (2014). Strategies for urban green space system plan based on the eco-oriented development mode. *BioTechnology an Indian Journal*, 10 (19), 11447-11451
- Megahed, N. A., & Ghoneim, E. M. (2020). Antivirus-built environment: Lessons learned from Covid-19 pandemic. *Sustainable Cities and Society*, (61), 102350. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102350>
- Mekansal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014). *Resmi Gazete, Sayı: 29030*, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140614-2.htm>
- Nykiforuk, C. (2021). Understanding urban accessibility: a community-engaged pilot study of entrance features. *Social Science & Medicine*, (273) <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.113775>
- Olgun, R. (2019). Orta ölçekli kentler için kentsel yeşil alan sistem önerisi: Niğde Kenti Örneği. *Artium*, 7(1), 57-69.
- Önen, E. (2015). *Kentsel açık yeşil alan stratejilerinin belirlenmesi: Güzelbahçe (İzmir) ilçesi örneği* (Yayın No.405296) [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Páez, A., Scott, D. M., & Morency, C. (2012). Measuring accessibility: positive and normative implementations of various accessibility indicators. *Journal of Transport Geography*, (25), 141-153. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2012.03.016>
- Pinheiro, M. D., & Luís, N. C. (2020). COVID-19 could leverage a sustainable built environment. *Sustainability*, 12(14), 5863. <https://doi.org/10.3390/su12145863>
- Reyes, M., Páez, A., & Morency, C. (2014). Walking accessibility to urban parks by children: A case study of Montreal. *Landscape and Urban Planning*, (125), 38-47. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.02.002>
- Sezer, A., Deniz, M., & Topuz, M. (2018). Uşak Şehrinde Okullara Erişilebilirliğin Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) İle Analizi/Analysis of Accessibility of Schools in Uşak City via Geographical Information Systems (GIS). *Journal of History Culture and Art Research*, 7(5), 470-494. <https://doi.org/10.7596/taksad.v7i5.1802>
- Tecim, V. (2008). *Coğrafi Bilgi Sistemleri Harita Tabanlı Bilgi Yönetimi*, 1. baskı. Ankara: Renk Form Ofset Matbaacılık Ltd Şti.
- Ulrich, R.S. (1981). Natural versus urban sciences: Some psycho-physiological effects. *Environment and Behavior*, 13 (5), 523-556. <https://doi.org/10.1177/0013916581135001>
- Wolff, M., Scheuer, S. & Haase, D. (2020). Looking beyond boundaries: Revisiting the rural-urban interface of Green Space Accessibility in Europe. *Ecological Indicators*, (113), 106245. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2020.106245>
- Yasak, Ü. Y. (2014). *Türkiye’de kent içi ikametgâh hareketliliğine bir örnek: Uşak Kenti* (Yayın No.368448) [Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Ye, C., Hu, L., & Li, M. (2018). Urban green space accessibility changes in a high-density city: A case study of Macau from 2010 to 2015. *Journal of Transport Geography*, (66), 106-115. <https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2017.11.009>
- Yenice, M. S. (2012). Kentsel yeşil alanlar için mekânsal yeterlilik ve erişilebilirlik analizi; Burdur örneği, Türkiye. *Turkish Journal of Forestry*, 13(1), 41-47.
- Yomralıoğlu T. (2009). *Coğrafi Bilgi Sistemleri Temel Kavramlar ve Uygulamalar*, 5. baskı. İstanbul: Seçil Ofset.
- Zhang, J. (2021). How to accurately identify the underserved areas of peri-urban parks? An integrated accessibility indicator. *Ecological Indicators*. (122). <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2020.107263>.

COVID-19 Pandemi döneminde uzaktan (çevrimiçi) eğitim sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi örneği

An Assessment of the effects and evaluation of remote (online) teaching processes on students during the COVID-19 Pandemic: Case of Dicle University Faculty of Architecture

Nursen Işık ^{a*}

^a Dicle Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Diyarbakır, Türkiye.

ORCID: N.I. 0000-0002-6125-1896

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 16.11.2021

Kabul/Accepted: 26.12.2021

Anahtar Kelimeler:

Covid-19
Uzaktan (çevrimiçi) eğitim
Uygulamalı eğitim
Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Diyarbakır

Keywords:

Covid-19
Distance (online) education
Applied education
Dicle University Faculty of Architecture
Diyarbakır

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(N. Işık) isickn@gmail.com

DOI: 10.17211/tcd.1024286

Atf/Citation:

Işık, N. (2021). COVID-19 Pandemi döneminde uzaktan (çevrimiçi) eğitim sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi örneği. *Türk Coğrafya Dergisi*, (79), 25-40.

<https://doi.org/10.17211/tcd.1024286>

ÖZ / ABSTRACT

2019 Aralık ayında başlayan ve günümüzde devam eden Covid-19 virüsü dünyada ve ülkemizde başta eğitim olmak üzere birçok alanda olumsuz yönde etkisini göstermektedir. Birçok ülkede sosyal mesafe ve hareketliliğin sınırlandırılması veya azaltılması amacıyla eğitim kurumları kapatılmış, bu kurumlarda ivedilikle uzaktan eğitim süreci başlatılmıştır. Türkiye’de 2020 yılı Mart ayında görülen ilk vaka sonrası ilk, orta ve yükseköğretim kurumları, kapatılmış bu süreçte eğitimler uzaktan (çevrimiçi) olarak verilmiştir. Ancak uygulamalı derslerde bu süreçte bazı sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle yüksek eğitim kurumlarının uygulamalı eğitim veren bölümlerinde (tıp, diş hekimliği, hemşirelik, mimarlık, planlama, tasarım, vb.) uygulamalı derslerin uzaktan (çevrimiçi) eğitimle verilmesi öğrencilerin zorluklar yaşamasına neden olmuştur. Bu çalışmada, uygulamalı derslerin yoğun olduğu mimarlık bölümü lisans eğitiminde uzaktan (çevrimiçi) eğitim sürecinin etkileri araştırılmıştır. Çalışmada örneklem olarak Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü lisans öğrencileri seçilmiştir. Uzaktan eğitimin getirdiği olumlu ve olumsuz koşullar ile öğrencilerin bu süreçle ilgili düşünce ve davranış biçimlerinin belirlenmesini sağlayan 214 öğrencinin katıldığı bir anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 22 istatistiksel analiz programında değerlendirilmiş, Ki-Kare ve Fisher-Kesin olasılık Testleri kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları, Covid-19 Pandemisi döneminde uzaktan eğitimde, mimarlık gibi uygulamalı eğitim gerektiren bölümlerde başlangıç aşamalarında zorluklar yaşanmakla birlikte, öğrenciler ve eğitimcilerin önemli bir yeni eğitim deneyimi kazandıklarını; yüz yüze eğitimle karşılaştırıldığında uzaktan eğitimin farklı boyutlarda avantajları ve kolaylıkları olduğunu, bu nedenle eğitim-öğretim sistemine entegre edilmesinin yararlı olabileceğini; bu deneyimin tüm boyutlarıyla değerlendirilmesine yönelik yeni araştırmalara da ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

The Covid-19 virus, which started in December 2019 and continues today, has a negative impact in many areas, especially in education, in the world and in our country. In many countries, educational institutions were closed to limit or reduce social distance and mobility, and the distance education process was immediately started in these institutions. After the first case in Turkey in March 2020, primary, secondary, and higher education institutions were closed, and trainings were given remotely (online) in this process. However, there were some difficulties in this process in applied courses. Especially in the departments of higher education institutions that provide applied education (medicine, dentistry, nursing, architecture, planning, design, etc.), giving practical courses via distance (online) education has caused students to experience difficulties. In this study, the effects of the distance (online) education process in the undergraduate education of the architecture department, where applied courses are intense, were investigated. In the study, undergraduate students of Dicle University, Faculty of Architecture and Department of Architecture were selected. A survey study was conducted with the participation of 214 students, which enabled the determination of the positive and negative conditions brought by distance education and the way of thinking and behavior of the students about this process. The obtained data were evaluated in SPSS 22 statistical analysis program, Chi-Square and Fisher-Exact Probability Tests were used. The findings of the research show that students and educators gained an important new educational experience in distance education during the Covid-19 Pandemic period, although there were difficulties in the initial stages in departments requiring applied education such as architecture; Compared to face-to-face education, distance education has advantages and conveniences in different dimensions, therefore it may be beneficial to integrate it into the education system; shows that there is a need for new research to evaluate this experience with all its dimensions.

Extended Abstract

Introduction

Covid-19 has been the biggest epidemic of the century, which started in December 2019 and continues until today. In the early stages of the epidemic, which continued in many countries in the world and in Turkey, different behavior patterns were developed, and countries tried to control the epidemic with partial and complete closures.

Although the availability of the vaccine as of January 2020 slowed the rapid spread of the epidemic, the emergence of Covid-19 variants in countries that could not reach sufficient stocks and vaccine supplies caused the difficult and dangerous process to continue.

In the first period of the Covid-19 Pandemic, which turned into a global epidemic, measures were taken to reduce human mobility in most countries. These measures were first implemented in educational institutions and social mobility was restricted. The face-to-face education system in educational institutions has been replaced by online education, and an education model has been created that students and trainers have not used frequently before. In the online education system, which was quickly put into operation, the technological and digital equipment of the educational institutions that did not have sufficient equipment and infrastructure were completed, and education continued with this system.

Today, the continuation of the Covid-19 epidemic process and the fact that it is more effective with the new variants it has developed has necessitated the continuity in the distance education model. In this process, partial adaptation problems were experienced by students and instructors, and problems were tried to be resolved while the process continued.

Students and instructors in the faculties of medicine, dentistry, nursing, and project-design-oriented architecture in higher education institutions have tried to overcome this process with online education. Some students in educational institutions where face-to-face and one-to-one applied education are provided have experienced problems that lead to stance against online education, perception problems and breaks in lessons due to communication and technical inadequacies in the process.

During the Covid-19 Pandemic period, traditional and face-to-face education was suspended, and the gains and skills provided by one-on-one training were partially postponed during this process. These delays had a negative impact on students' learning and perception processes during the pandemic period. However, students who continued distance education for about three semesters adapted to this system over time and tried to carry out their missing technical skills and habits and social and personal communication with this system.

The application of the distance education system in departments that provide applied education, such as faculties of architecture, had different effects on undergraduate students of the faculty of architecture, where they gained technical and design-project skills. For this reason, it is necessary and important to investigate the distance education applied in architecture faculties and its effects.

Data and Method

In the research, a comprehensive literature study was conducted to determine the effect of the Covid-19 process on education and students. After the literature study, the effects of the online education process in the faculty of architecture, where applied courses are predominantly, were investigated. A 25-question survey was conducted to determine the positive and negative conditions brought about by distance education and the way of thinking and behavior of the students about this process. A total of 214 students, 95 boys and 119 girls, participated in the survey.

The data obtained in the "face-to-face" survey consisting of 25 questions to determine students' participation in classes, communication with educators and friends, and their preferences for distance (online) education or face-to-face, were evaluated in the SPSS 22 statistical analysis program.

The distinctions of the answers given by the students to the questions according to their classes were analyzed with the Chi-Square test. Chi-Square Test and Fisher-exact test were used to determine the difference according to the answers of students in different classes. According to the survey data, the p value of <0.05 was accepted as significant, and the analysis were carried out accordingly. The obtained data were converted into graphics and tables and analyzes, and evaluations related to the study were made.

Result and Discussion

The data obtained in the survey study were evaluated with the SPSS 22 statistical analysis program, and Fisher-exact test was applied to the results. Obtained data and test results were converted into tables.

In the evaluations made at the end of the study.

- It has been stated that the students of the faculty of architecture prefer face-to-face education, but by including distance education (online) in architectural education, it can be a mixed hybrid system.
- It has been observed that synchronous (live viewing) participation in the lesson has been reduced due to the possibility of re-watching the theoretical lessons given by distance education during the pandemic period, which is not compulsory.
- The contribution of distance education in theoretical courses and the fact that it has values close to its contribution in face-to-face education showed that this system was accepted.
- Although the communication between students and educators decreased in distance education, there was no significant difference in this process.
- It was stated by the students that the contribution of distance education to architecture remained at a lower level when compared to face-to-face education.
- It has been stated that applied and technical courses in the Faculty of Architecture must be face-to-face absolutely.

According to the data obtained in this study, in which the effect of the distance (online) education system on the students of the Faculty of Architecture of Dicle University was investigated, it was emphasized that the students wanted their education to be conducted face-to-face and distance education together. It has been one of the results of the study that distance (online) education is incomplete and insufficient in all departments that provide applied education, but this system can be used in theoretical courses. In addition, it is thought that this study in which the effect of distance education process on Dicle University Faculty of Architecture students was determined and the evaluations made after it will be an example for similar studies.

1. Giriş

Pandemi; dünyada birçok ülkede ya da kıtalarda, yaygınlık gösteren ve etkisini tüm dünyada gösteren salgın hastalıkların genel tanımlamasıdır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), bir hastalığın salgın olması ve pandemi ilan edilmesinde üç kriterin oluşmasının gerektiğini belirtmiştir. Bu kriterler; yeni virüsün ortaya çıkması, mutasyonlarının varlığı ve insanlar arasında bulaş hızının ve yaygınlaşması şeklinde ifade edilmiştir. Pandemi ilan edilmesindeki gerekçede, virüsün insanlar arasında hızla yayılması ve bu hastalığın tüm dünya için tehlike oluşturduğu vurgulanmıştır (TUBA, 2020). Küresel ölçekte hızla yaygınlaşan "Covid-19" Pandemisi dünya genelindeki 191 ülkede okulların kapanmasına yol açmış, yaklaşık 1.724.657.870 öğrenci bu süreçten farklı biçimlerde etkilenmiş (UNESCO, 2020), yüz yüze eğitime alternatifler geliştirilmiş ve uzaktan eğitim bu kapanma dönemlerinde önemli bir çözüm yolu olarak benimsenmiştir.

Covid-19 virüsünün kısa sürede birçok ülkedeki yaygınlığı ve ölümlere neden olan korkutucu etkisi, ülkelerdeki insan hareketliliğini azaltan tedbirler alınmasına yol açmıştır. Bu tedbirler, dünyada olduğu gibi Türkiye'de bulunan eğitim kurumlarında uygulanmaya başlamıştır.

Kapanmalar ve yüz yüze eğitime ara verilmesiyle başlayan süreç, Türkiye'deki ilk-orta ve yükseköğretim olmak üzere tüm kademelerde eğitim veren kurumları etkilemiştir. Türkiye'de tüm üniversiteler, yüz yüze eğitim-öğretim faaliyetlerini 23

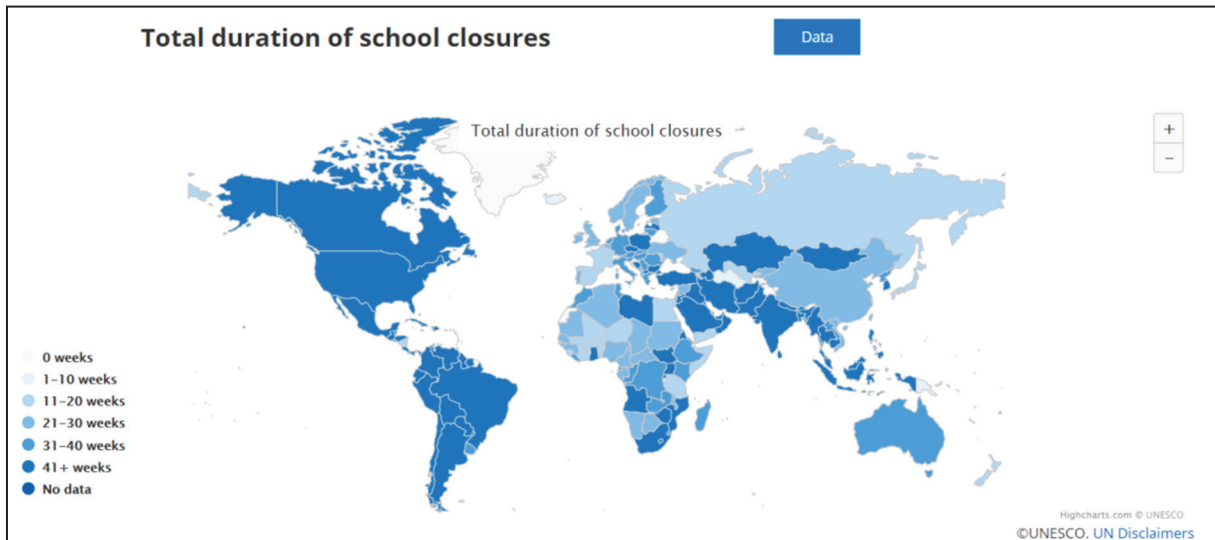
Mart 2020 tarihinde durdurmuş, derslerin uzaktan eğitim (çevrim içi) süreciyle devam etmesi yönünde karar alınmıştır (Buluk& Eşitti 2020).

Uzaktan (çevrim içi) eğitimin yaygınlaşması ve Covid-19 Pandemisi sürecinde zorunlu kullanımı, bu yöntemin geniş alanlarda uygulanabilirliğini artırmıştır. Ancak, uzaktan eğitim sistemi yükseköğretim kurumlarındaki uygulamalı dersleri olan fakülte ve bölümlerde yetersiz kalmış, yüz yüze eğitim sisteminde eğitim gören öğrencilerin bu süreçten etkilenmelerine yol açmıştır.

Mimarlık fakülteleri uygulamalı eğitim veren bölümleri içerir. Mimarlık, farklı disiplinlerle çalışma olanağına sahip, teknik ve estetik detayların tasarlandığı yaratıcı düşünme becerisini bünyesinde koruyan ve sürekli değişime uğrayarak kendini yenileyen etkiye sahip bir meslektir (Lökçe, 1994).

Mimarlık eğitimi, öğrenciler ve öğretim elemanlarının fiziksel olarak bir arada bulunduğu ve birbirleriyle etkileşimlerinin sağlandığı (Ioannou, 2015) proje-tasarım stüdyolarında verilmektedir. Bu nedenle, proje-tasarım ağırlıklı uygulamalı derslerin yüz yüze yapılması, öğrencilerin becerilerini ve deneyimlerini arttırmaktadır. Mimarlık mesleğini seçen öğrencilerin, yeniliğe ayak uydurma ve dâhil olma becerileri, eğitim almaya başladıkları ilk dersten itibaren verilen eğitimlerle kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu becerileri kazanmada eğitim şekli oldukça önemli rol oynamaktadır. Yüz yüze ve uygulamalı eğitim alan mimarlık öğrencileri mesleki becerilerini uygulama ve stajlarla geliştirerek bu yönde deneyim kazanabilmişlerdir.

Mimarlık bölümü, pandemi öncesi uygulamalı dersler başta olmak üzere tüm derslerin yüz yüze yapıldığı bölümlerden biridir. Yüz yüze eğitimde öğrencilerin geliştirdikleri proje-tasarım uygulamaları, dersin öğretim elemanları tarafından kişiye özel değerlendirilerek bu yönde kritik verilmesiyle sağlanmaktadır. Öğrencilerin, ders kapsamında hazırlamış olduğu proje ve tasarımlar, öğretim elemanları tarafından verilen kritikler doğrultusunda düzeltilerek aktif ve uygulamalı bir şekilde yeniden değerlendirilmeye sunulmaktadır. Kritik ve değerlendirme döngüsü, mimarlık fakültelerinde olması gereken ve sürekli etkileşim içinde olunan bir durumdur.

Şekil 1. Covid-19 sürecinde eğitim kurumlarının kapanma süreleri (UNESCO, 2020).

Figure 1. Closing times of educational institutions during the Covid-19 process (UNESCO, 2020).

Günümüzde devam eden pandeminin beklenenden uzun sürmesi ve uzaktan eğitime devam edilmesi, mimarlık öğrencilerinin proje-tasarım ile uygulamalı derslerindeki verimlerini düşürmüştür.

Covid-19 pandemi döneminde, uzaktan (çevrim içi) eğitimle derslerine devam eden mimarlık öğrencilerinin, bu eğitim sisteminin olumlu ve olumsuz yönleriyle ilgili görüşleri, bu yöntemin gelecekte kullanılabilirliği ve sürdürülebilirliği açısından oldukça önemlidir. Bu nedenle uzaktan (çevrim içi) eğitimin mimarlık öğrencileri üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, bu yöntemin öğrenme çıktıları ve kazanımlarının ölçülmesi için gereklidir.

Bu çalışmada, Covid-19 pandemi sürecinde, uygulamalı derslerin verildiği Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin, uzaktan eğitim sürecinde yaşadığı sorunlar, deneyimler ve uzaktan eğitime bakış açılarının değerlendirildiği bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada, yüz yüze eğitim ve uzaktan eğitim sisteminin öğrenciler üzerindeki olumlu veya olumsuz etkileri araştırılmıştır. Ayrıca uzaktan (çevrim içi) eğitim ve yüz yüze eğitimin, mimarlık öğrencilerindeki eğitim tercihleri ve düzeylerinin belirlenmesi çalışmanın ana hedefini oluşturmuştur.

2.Kavramsal Çerçeve

2.1.Covid-19 Sürecinde Uzaktan Eğitim

Covid-19 (Koronavirüs 19) virüsü ilk olarak dünyada Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei Eyaleti, Wuhan kentinde ortaya çıkmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020: 12-13). Virüsün hızla yayılması ve etkisini tüm dünyada göstermesiyle Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Şubat 2020 tarihinde salgının ismini Covid-19 olarak kamuoyuna duyurmuş, 2020 yılında pandemi ilan edilmiştir (WHO, 2020).

Küresel krizlere neden olan ve hızla yayılan Covid-19 Pandemisi nedeniyle, dünya genelinde 17 Nisan 2020 tarihi ve sonrasında 191 ülkede okullar kapatılmış ve 1.724.657.870 öğrenci, yüz yüze eğitime ara vermek zorunda kalmıştır (UNESCO, 2020 a).

Hareketliliğin daha yoğun olduğu ve sosyal mesafelerin korunmadığı eğitim kurumlarının kapatılması ile virüsün yaygınlığının azaltılması hedeflenmiş, bu kurumlar hızlı bir şekilde uzaktan (çevrim içi) eğitim sistemine geçerek, öğrenciler eğitimlerini bu yöntemle devam ettirmişlerdir. Bu süreçte, teknik alt yapısı bulunan eğitim kurumları uzaktan eğitim (çevrim içi) sistemine adaptasyon sürecini hızla sağlamış olmasına rağmen eksik donanım ve alt yapıya sahip olmayan eğitim kurumları zorlanmışlardır.

Covid-19 döneminde eğitimin devamlılığının sağlanması amacıyla yükseköğretim kurumlarında hızlı bir şekilde uzaktan (çevrim içi) eğitim sistemine geçilmiştir. Bu sisteme geçişte, teknolojik donanım ve alt yapı eksikliği, öğrenci ve öğretim elemanlarının, süreç içerisinde adaptasyon sorunları yaşamalarına yol açmıştır. Küresel salgının devam etmesi ile eğitim ve öğretimde gelişen teknolojiler kullanılarak teknik sorunlar kısmen aşılmıştır.

Covid-19 pandemi döneminde, üniversitelerdeki dijitalleşmeye doğru değişim ve dönüşümler, teknolojik alt yapı ve

donanımların yenilenmesi veya güncellenmesiyle başlamış, üniversitelerde öğrenci ve öğretim elemanları kullandığı ortak program yazılımları geliştirilmiştir. Teknolojik ve dijital donanımların kullanımlarında sistemsel problemler yaşanmış, bu problemler uzun süren Covid-19 sürecinde giderilmiştir.

Covid-19 Pandemi dönemi öncesinde bazı üniversite ve bölümler (Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi vb.) ile eğitim kurumlarında uygulanan uzaktan eğitim, pandemi sonrasında tüm eğitim kurumlarında kullanımı yaygınlaşmıştır. Bazı üniversitelerde öğrencilere, yüz yüze veya *hibrit* sistemi alternatifleri sunulmuştur (Ceviz, Tektaş, Basmacı & Tektaş 2020). Yükseköğretim Kurumu ise son yıllarda gelişen iletişim ve bilgi teknolojilerine bağlı olarak uzaktan eğitimle ilgili usul ve esaslarını belirleyen yönetmelikler (YÖK, 2013) çıkarmıştır.

Covid-19 pandemi sürecinde yüz yüze eğitime ara verilerek üniversitelerin uzaktan (çevrim içi) eğitime geçmesi ile eğitimde dijital dönüşüm de başlamıştır. Pandemi döneminde hızlı bir şekilde geçilen çevrim içi eğitim ve dijital dönüşümleri ile ilgili birçok akademik çalışma yapılmış (Emin & Altunel, 2021, Altunel, 2021, Yavuz, Kayalı, Balat & Karaman, 2020, Balaman, Tiryaki & Hanbay, 2021) ve bu süreçte kazanılan deneyimler yapılan çalışmalarda vurgulanmıştır

Uzaktan (çevrim içi) eğitimin yükseköğretim kurumlarında uygulanmasında;

- Mevzuat
- Altyapı
- İnsan Kaynakları
- İçerik
- Uygulama başlıkları altında 5 temel prensip dikkate alınmıştır.

Türkiye'de pandeminin ilan edilmesiyle hızla çevrim içi sisteme geçiş sağlayan 123 üniversitede mevcut olan uzaktan (çevrim içi) eğitim merkezleri aktif hale getirilerek, çevrim içi eğitim-öğretim faaliyetleri başlatılmıştır. Uzaktan (çevrim içi) eğitim merkezleri bulunmayan üniversitelerde ise bu birimler için destekler sunulmuş ve aktif hale getirilmiştir (YÖK, 2020).

Covid-19 aşısının bulunmasıyla pandemi aşı ile kontrol altına alınmaya çalışılmış bu yönde Türkiye'de ilk aşı uygulaması Ocak 2021'de başlatılmıştır. Aşının yapılmaya başlanması ile bu sürecin biteceği düşünülmüş, ancak süreç içerisinde virüsün varyantları ortaya çıkmış ve bu varyantlar tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu dönemde dünya genelinde eğitim ve öğretim başta olmak üzere tüm öncelikler yerini "**sağlıklı olmak**" düşüncesine bırakmıştır.

Küresel bir salgına dönüşen Covid-19 salgını tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de eğitim sistemini önemli ölçüde etkilemiştir. Uzaktan eğitim (çevrim içi), öğrenci ve öğretim elemanlarının farklı mekân ve zamanlarda olmalarına rağmen bilgi teknolojileri yardımıyla eğitim ve öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bir yöntem (Valentine, 2002) ile teknolojik donanım

nımlar yardımıyla farklı mekânlarda bağımsız yürütülen (Uşun, 2006) öğrencilerle öğretim elemanlarının uzaktan eş zamanlı ya da ayrı zamanlı olarak internet aracılığıyla iletişim sağladıkları bir eğitim sistemidir (Gökdaş & Kayri, 2005).

Küresel salgın nedeniyle uzaktan eğitim (çevrim içi) sürecinde eğitim-öğretimi sürdüren öğrenciler ile öğretim elemanları bu sisteme adaptasyon sorunları yaşamışlardır. Yüz yüze eğitime ara verilmesi ile öğrencilerin öğrenme kaybı yaşadıkları ve bu kayıpların öğrencilerde farklılık gösterdiği yapılan akademik çalışmalarda vurgulanmıştır (Kikoni ve diğ. 2020). Yükseköğretim kurumları, uzaktan eğitime hızlı geçiş ve dönüşüm sürecinde internet tabanlı alt yapı eksiklikleri ile bu sistemle ilgili ön hazırlık hazırlıklarının olmaması vb. gibi sorunlar yaşamış ve bu durum öğrenci ve öğretim elemanlarını etkilemiştir (Telli & Altun, 2020).

2.2. Covid-19 Sürecinde Uzaktan Eğitim ile ilgili Literatür Çalışmaları

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 sürecinde, ülkemizde ve birçok ülkede uzaktan (çevrim içi) eğitimin etkisinin araştırıldığı akademik ve bilimsel çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda araştırma grubu olarak farklı bölümlerdeki eğitimciler ve öğrencilerin uzaktan (çevrim içi) eğitime bakış açıları ve görüşleri değerlendirilmiştir.

Özdoğan & Berkant'ın (2020) "Covid-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi" başlıklı çalışmalarında, İl Millî Eğitim Müdürlüğü idarecileri, okul yetkilileri ile öğretmenler, öğretim üyeleri, öğrenci ve velilerden oluşan bir araştırma grubu oluşturulmuştur. Araştırma grubundaki kişilere Covid-19 süreci ile ilgili değerlendirmelerini içeren görüşme formları doldurtulmuştur. 137 kişiyle yapılan görüşme formlarının değerlendirilmesi sonucunda, öğrenciler arasında dengeli iletişim ve olanaklarının olması gerektiği, derse katılım etkinliğinin artırılması, teknolojik alt yapıların geliştirilmesi vb. gibi önerilerin bulunduğu tespitler yapılmıştır. Erarslan (2021) "English language teaching and learning during Covid-19: A global perspective on the first year" başlıklı çalışmada, uzaktan eğitim sisteminin İngilizce dil öğretmenleri ve öğrencilerin algıları üzerinde araştırma yapılmış ve araştırma sonunda eğitimciler ve öğrencilerin bu sistemde zorluk çektiği ifade edilmiştir. Ayrıca çalışmada, zorunluluk durumlarında uzaktan eğitimin kullanılmaya devam edileceğine yönelik görüşlerinin ağırlık kazandığı vurgulanmıştır. Serçemeli & Kurnaz (2020) tarafından yapılan "Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan (çevrim içi) eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma" başlıklı çalışmada uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde öğrencilerin sosyal izolasyon, eğitimcilerle ulaşamama, bağlantı sorunları gibi olumsuz yönler belirtilmiştir. Ayrıca uzaktan (çevrim içi) eğitim derslerinin tekrar izlenebilir olması, esnek eğitim kolaylığı ve minimum zaman kaybı gibi olumlu yönler vurgulanmış ve yapılan anket çalışmasında istatistikî analizler yapılarak, çalışma sonunda öğrencilerin karma eğitim isteklerinin olduğu ifade edilmiştir. Kürtüncü & Kurt (2020) tarafından yapılan "Covid-19 Pandemisi Döneminde Hemşirelik Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Konusunda Yaşadıkları Sorunlar" başlıklı çalışmada, uzaktan eğitim sürecindeki alt yapı sorunları, imkân kısıtlılıkları, pandemi sürecinde sınav kaygısı durumları değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada, pandemi sürecinde yetersiz ya

da eksik alınan uygulama dersler için sonraki dönemlerde telafi eğitimlerinin olması gerektiği vurgulanmıştır. Sözen (2020) tarafından yapılan "Covid-19 sürecinde uzaktan (çevrim içi) eğitim uygulamaları üzerine bir inceleme" başlıklı çalışmada, salgın sürecinde ülkelerin uzaktan (çevrim içi) eğitim faaliyetleri incelenmiş, uzaktan (çevrim içi) eğitim sisteminin sürdürülebilirliğine yönelik öneriler sunulmuştur. Karataş (2003) "Yüz yüze ve uzaktan eğitimde öğrenme deneyimlerinin eşitliği" başlıklı çalışmasında bireysel eğitimlerin yüz yüze kitlesel eğitimin gerekli olduğu durumlarda uzaktan eğitimin tercih edildiği ve kullanıldığı belirtilmiştir. Teknolojinin getirdiği avantajlarla, yükseköğretim kurumlarında yüz yüze eğitim ve uzaktan eğitimin birlikte kullanıldığı sistem ve olanaklarının arttırıldığı ve bu alternatiflerin öğrencilere sunulduğu ifade edilmiştir. Buluk & Eşitti (2020) tarafından yapılan "Koronavirüs (Covid-19) sürecinde uzaktan (çevrim içi) eğitimin turizm lisans öğrencileri tarafından değerlendirilmesi" başlıklı çalışmada Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Turizm Fakültesi turizm lisans eğitimi bölümü öğrencilerinde uzaktan (çevrim içi) eğitim algısı ve memnuniyeti araştırılmıştır. Çalışmada uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde öğrencilerin iletişim ve öğrenme zorlukları yaşadığı belirtilmiştir. Yavuz, Kayalı, Balat & Karaman (2020) "Salgın sürecinde Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının acil uzaktan öğretim uygulamalarının incelenmesi" başlıklı çalışmada salgın süreci boyunca yükseköğretim kurumlarındaki uzaktan (çevrim içi) eğitim ve öğretim faaliyetlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Afşar ve Büyükdoğan (2020) "Covid-19 Pandemisi döneminde İİBF ve SBBF öğrencilerinin uzaktan (çevrim içi) eğitim hakkındaki değerlendirmeleri" başlıklı çalışmada iki ayrı fakülte'deki öğrencilerle anket çalışması yapılarak uzaktan (çevrim içi) eğitimin etkileri değerlendirilmiştir. Cao, Fang, Hou, Han, Xu, , Dong, & Zheng (2020), "The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China" başlıklı çalışmada, üniversite öğrencilerinin pandemi sürecinde kendileri ve ailelerinin enfekte olma ihtimali olma kaygısıyla stres yaşadıkları ve bu nedenle eğitimlerini erteleme isteklerinin oluştuğu belirlenmiştir. Pandemi sürecinin uzunluğu ve belirsizliğinin öğrencilerin derslere odaklanmasını zorlaştırdığı ve psikolojik olarak bu süreçten olumsuz etkilendikleri çalışmada ifade edilmiştir. Sahu (2020), "Closure of universities due to coronavirus disease 2019 (COVID-19): Impact on education and mental health of students and academic staff" başlıklı çalışmada, üniversitelerdeki alt yapı eksiklikleri, internete bağlanma sorunları nedeniyle öğrencilerin dersleri yeterli düzeyde takip edemedikleri ve verim alamadıkları vurgulanmıştır. Pandemi sürecinde, eğitim kurumlarının uzaktan eğitim için hazırlıklı olmadığı ve öğrencilerin aynı anda sisteme girmesiyle mevcut alt yapı sistemlerinin yetersiz kaldığı belirtilmiş ve bu yönde zorluk yaşadıkları ifade edilmiştir. Wang, Cheng, Z., Yue, X.G., & Mc Aleer, (2020), "Risk Management of Covid-19 by universities in China" başlıklı çalışmada, internet bağlantısı bulunmayan kırsal bölgelerdeki öğrencilerin eğitimlerini eşit olarak almadığı, bu durumun üniversiteler tarafından desteklenerek telafi edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Capila, Sainz & Sanz, (2020), "Rethinking Education Post-Coronavirus: Lessons from Spain to Avoid Widening the Socio-economic Achievement Gap", başlıklı çalışmalarında pandemi sürecinde devam eden uzaktan eğitim alan öğrencilerin, pandemi sonrasında okullara dönüşte adaptasyon sorunları riski yaşayabilecekleri ifade edilmiştir. Ayrıca eğitime uzun süre ara veren öğrencilerin, yeniden okula dönüşlerde adaptasyon so-

runlarına bağlı kayıplar yaşayabilecekleri vurgulanmıştır. Ceviz, Tektaş, Basmacı & Tektaş (2020) "Covid-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime bakışı: Türkiye örneği" başlıklı çalışmada üniversite öğrencilerinin büyük bölümünün uzaktan eğitimi benimsemediği ancak pandemi döneminin uzun sürmesi ya belirsizliğinin devam etmesi durumunda kullanılmaya devam edileceği ile ilgili sonuçlar elde edildiği ifade edilmiştir. Şeremet, Haigh & Cihangir (2021) "Fostering constructive thinking about the 'wicked problems' of team-work and decision-making in tourism and geography" tarafından yapılan çalışmada, coğrafya öğrencilerinin uygulamalı saha çalışmalarında Covid-19 Pandemisi nedeniyle zorluk çektikleri ifade edilmiştir.

Covid-19 pandemi döneminde yapılan uzaktan (çevrim içi) eğitim ile ilgili akademik çalışmalar çok sayıda olmakla birlikte yapılan araştırmaların genelinde uzaktan (çevrim içi) eğitim sisteminin tek başına yeterli olmadığı, karma sistemin daha etkili olabileceği yönünde görüşler yoğunluk kazanmıştır. Ayrıca genel değerlendirmelerde yüz yüze eğitimin, uzaktan (çevrim içi) eğitim sistemine göre daha yüksek oranda tercih edildiği ve bu yönde isteklerin daha fazla olduğu çalışmalarda ifade edilmiştir.

Covid-19 pandemi döneminde uzaktan (çevrim içi) eğitim ile ilgili yapılan örnekleri çoğaltmak mümkündür. Literatür çalışmasında araştırılan akademik çalışmaların büyük çoğunluğunda önceleri bu sistemi kullanan öğrenci ve eğitimcilerin adaptasyon sorunları yaşadıkları belirtilmiştir. Eğitim kurumlarındaki alt yapıların geliştirilmesi ile öğrencilerle eğitimcilerin bu sisteme uyum göstermiş ve hatta öğrenciler tarafından uzaktan (çevrim içi) eğitim sistemini içeren karma eğitim sistemi benimsendiği konuyla ilgili yapılan çalışmalarla gösterilmiştir.

Bu çalışma, uygulamalı eğitim veren bölümlerde (mimarlık, coğrafya, şehir ve bölge planlama, tıp, diş hekimliği vb.) okuyan öğrencilerin, uzaktan eğitim sürecinde yaşadıkları zorlukların mimarlık bölümü özelinde değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Farklı üniversite ve bölümlerin Covid-19 sürecindeki deneyimleri ile ilgili yapılan araştırmalar ve uzaktan eğitim algısına katkı sunmuşlardır. Ayrıca, yapılan çalışmanın, mimarlık eğitimi veren diğer üniversiteler için uzaktan eğitim süreci ile ilgili güncel bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

3. Yöntem

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada, Covid-19 sürecinin eğitim ve öğrenciler üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla kapsamlı bir literatür çalışması yapılmıştır. Çalışma kapsamında, YÖK tarafından belirlenen yönetmelikler ve uzaktan eğitim sürecine önceden geçmiş üniversitelerle, kamu kurum ve kuruluşlarda Covid-19 süreciyle ilgili yapılan uzaktan eğitim çalışmaları ve raporları incelenmiştir.

Veri toplama yönteminde, araştırmada belirlenen grubun konuyla ilgili görüşlerinin alındığı nicel araştırma yöntemlerinden biri olan "anlık tarama modeli" uygulanmıştır. Grupların düşüncelerinin betimlenmesini sağlayan tarama temelli bir araştırma modeli kullanılmıştır (Özdoğan & Berkant 2020, Büyükdöğür, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2017).

Bu model aracılığıyla, Covid-19 Pandemisinde Türkiye'de uzaktan eğitim süreciyle ilgili sorunlar ve bu süreci geçirme deneyimleri ile ilgili yüz yüze anket çalışması yapılarak Uygulamalı derslerin ağırlıklı bulunduğu Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinin etkileri araştırılmıştır. Uzaktan eğitimin getirdiği olumlu ve olumsuz koşullar ile öğrencilerin bu süreç ile ilgili düşünce ve davranış biçimlerini belirlenmesini sağlayan 25 soruluk anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasına, 95 erkek ve 119 kız, toplam 214 öğrenci katılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Covid-19 salgın sürecinde uzaktan eğitime (çevrim içi) geçmek zorunda kalan uygulamalı eğitim veren mimarlık bölümü öğrencileri, örneklemini, Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi bölümündeki öğrenciler oluşturmuştur.

Mimarlık Fakültesinde 1. sınıfta 120, ikinci sınıfta 127, üçüncü sınıfta 142 ve dördüncü sınıfta toplam 613 öğrenci aktif olarak derslerine devam etmektedir. Anket çalışmasında, gönüllülük esas tutulmuş ve uzaktan eğitim (çevrim içi) sürecini yaklaşık üç dönem katılan üçüncü ve dördüncü sınıflar yoğun katılım göstermiştir. Mimarlık bölümüne, 2021-2022 eğitim-öğretim yılına yüz yüze eğitimle başlayan ve birinci sınıflarla, iki dönem uzaktan eğitime devam eden ikinci sınıfta okuyan öğrencilerin katılımları sınırlı düzeyde kalmıştır. Anket çalışmasına birinci sınıftan 9 öğrenci, ikinci sınıftan 14 öğrenci, üçüncü sınıftan 87 öğrenci, dördüncü sınıftan 104 öğrenci ile toplam 214 öğrenci katılmıştır. Anket çalışması, Mimarlık Bölümünü yeni kazanan birinci sınıflar ile ikinci sınıftaki sınırlı öğrenciye yapılmış olup, ağırlıklı olarak uzaktan (çevrim içi) eğitim sistemine daha yoğun maruz kalan 3. ve 4. Sınıf öğrenciler tercih edilmiştir.

Uygulamalı derslerinin yoğunlukta olduğu mimarlık bölümü öğrencilerine, çalışmanın bilimsel amaca yönelik yapıldığı ifade edilmiştir. Anket çalışmasında gönüllülük esas alınmış, çalışmaya başlamadan önce öğrencilere gerekli bilgiler verilerek, öğrencilerin sınıflarına ve uzaktan (çevrim içi) eğitim sistemine dâhil olma süreçlerine dikkat edilmiştir.

Anket sayısının hesaplanmasında, kitleye (popülasyon) ait parametreler hakkında seçilen örneklemelerin kitleyi temsil eder düzeyde olması amaçlanmıştır. Örneklem sayısının tespiti sırasında, örneklem oluşturulan her alana ait güç düzeyi (genellikle yüzde oranlarıyla) göz önünde bulundurulmuştur. Basit tabakalama yönteminin kullanıldığı ilgili alanlardaki deneklerden rastgele örneklem alınarak örnek uzayı oluşturulmuştur.

Anket çalışması 8-18 Kasım 2021 tarihleri arasında Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencileri ile yüz yüze yapılmıştır. Mimarlık Bölümünde okuyan öğrenci sayısı 613'tür. Kişi sayısında %10 güven düzeyine göre çalışmada, örneklem hesabı ve hesaplamada kullanılan değerler aşağıdaki gibidir. Örneklem büyüklüğü hesabında (Özdamar, 2003) geliştirdiği formül kullanılmış, bu formülde kitle büyüklüğüne göre elde edilen 83.3 örneklem sayısının yaklaşık üç katı büyüklüğünde örneklem seçilerek anket uygulaması yapılmıştır. Çalışmanın çok amaçlı olmasından dolayı standart sapma (ölçülen özelliğin ana kütlede bulunma ihtimali) oranı %50 olarak alınmıştır. Kabul edilen örneklem hatası (hata payı) bu çalışma için %10 olarak belirlenmiştir.

Ankette örneklem sayısı;

$n = Z^2 \cdot N \cdot P \cdot Q / (N \cdot D^2 + Z^2 \cdot P \cdot Q)$ (Özdamar, 2003) kullanılarak belirlenmiştir.

n=Örnek Büyüklüğü

Z=Güven Katsayısı (%96'lık güven için bu katsayı 1.96 alınmıştır)

N=Ana Kütle Büyüklüğü (Nüfus)

P=Standart Sapma; Ölçülen özelliğin ana kütlede bulunma ihtimali (Çalışmanın çok amaçlı olmasından dolayı bu oran %50 alınmıştır)

Q=1-P

D=Hata Payı Kabul edilen örnekleme hatası (Bu çalışma için %10 alınmıştır)

613 kişi için hesaplanan Örneklem büyüklüğü;

$N = 1.96^2 \cdot 613 \cdot 0.5 \cdot 0.5 / (613 \cdot 0.10 + 1.96^2 \cdot 0.5 \cdot 0.5) = 83,3$ olarak hesaplanmıştır.

Ancak daha güvenilir sonuçların elde edilmesi amacıyla örneklem büyüklüğü **214** olarak alınmıştır. Bütün deneklerin anket kapsamına girme şansının eşit olduğu göz önüne alınarak, basit tabakalama yöntemi ile tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Basit tesadüfi örnekleme: Bireylerin örnek olma ihtimalinin eşit olduğu (n/N) örnekleme yöntemidir. Tesadüfi seçim, tesadüfi sayılar tablosu kullanılarak veya tombala yöntemi ile yapılabilir (Yükselen, 2000).

3.3. Veri Toplama Aracı

Anket çalışması, Mimarlık bölümünde görev yapan ve uzaktan eğitim sürecini deneyimleyen biri olarak araştırmacı tarafından oluşturulan sorularla yüz yüze yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak demografik veriler ile Covid-19 pandemi sürecinde mimarlık bölümündeki öğrencilerin uzaktan eğitim (çevrim içi) döneminde karşılaştıkları sorunları belirleyen soruların yer aldığı anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmasında Evet, Hayır ve Kararsızım şıklarından oluşan sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen cevaplarda tek seçeneğin işaretlenmesi istenmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Öğrencilerin derslere katılımları, eğitimi ve arkadaşlarıyla iletişimi, uzaktan (çevrim içi) eğitim veya yüz yüze tercihlerini belirlemeye yönelik 25 sorudan oluşan ve "**yüz yüze**" yapılan anket çalışmasında elde edilen veriler SPSS 22 istatistikî analiz programında değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin sorulara verdikleri cevapların sınıflarına göre ayrımları Ki-Kare (X^2) testi ile analiz edilmiştir. Farklı sınıflardaki öğrencilerin yanıtlarına göre oluşan farklılığın belirlenmesi amacıyla Chi-Square (Ki-Kare (X^2) Test ile Fisher-exact testi (Şeremet, 2016) kullanılmıştır. Anket verilerine göre elde edilen p değerleri için $p < 0,05$ değeri anlamlı olarak kabul edilerek, analizler bu doğrultuda yapılmıştır. Elde edilen veriler grafik ve tablolara dönüştürülerek, çalışma ile ilgili analiz ve değerlendirmeler yapılmıştır.

4. Bulgular

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 Pandemisi, birçok eğitim kurumlarındaki bölümlerde farklı etkiler yaratmıştır. Teorik derslerin yoğun olduğu bölümlerdeki uzaktan eğitim (çevrim içi) algısı, mimarlık, planlama ve tasarıma yönelik uygulamalı eğitim veren bölümlerdeki yüz yüze eğitim algısı (Cihangir Çamur & Görür, 2002) ile aynı olmamaktadır. Uygulamalı derslerin, pandemi sürecinde birdenbire uzaktan eğitime (çevrim içi) verilmeye başlanması öğrencilerde dersleri algılamada sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Ayrıca bu süreçte öğrencilerin dersleri tekrar tekrar izleme olanaklarının/seçeneklerinin olması online derslere katılım oranlarında azalmaya da yol açmıştır.

Pandemi döneminde geçilen uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinin etkisinin öğrenciler üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla birçok bölümde araştırma yapılmış, Mimarlık Fakültesinde okuyan öğrencilerle kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Bu nedenle, 2021 güz döneminden itibaren yüz yüze eğitime geçen Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık bölümünde okuyan öğrencilerle uzaktan eğitimin etkilerinin belirlenmesi için yüz yüze anket çalışması yapılmıştır.

Çalışmada örneklem seçiminde güven katsayısı 1,96 olarak alınmıştır. 613 öğrencinin bulunduğu Mimarlık Fakültesinde okuyan öğrenciler arasından gönüllülük esasıyla 214 kişiye anket çalışması yapılmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Araştırmaya katılan mimarlık öğrencilerin demografik özellikleri.
Table 1. Demographic characteristics of Architecture students participating in the research.

Değişken	Kategori	n	%
SINIF	1	9	4,16
	2	14	6,54
	3	87	40,7
	4	104	48,6
CİNSİYET	KADIN	95	55,6
	ERKEK	119	44,4

Araştırma grubunu Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin oluşturduğu çalışmada **SPSS 22** programı ve **Fisher-Kesin Olasılık (Fisher-exact)** Testi ile erkek ve kadın öğrenciler arasındaki farklılıklar belirlenmiştir. Analizler sonucu elde edilen veriler tablolara gösterilmiştir. Ayrıca araştırma sonunda çıkan sonuçlar doğrultusunda değerlendirmeler yapılmıştır. Analizlerden elde edilen verilerin sonuçları tabloda gösterilmiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, mimarlık bölümünde eğitim tercihleri sorulmuş, katılımcıların %62,1'i yüz yüze eğitimi, %37,9'u ise uzaktan (çevrim içi) eğitim istediklerini belirtmiştir. Bu soruda öğrencilerde kararsızım cevabı alınmamıştır. Ayrıca Ki-Kare (X^2) (Chi-Square) ile **Fisher-exact** $p < 0,05$ değerine göre farklılıkların anlamlı olmadığı görülmüştür (Tablo 2)

Öğrencilere, mimarlık bölümünde uzaktan (çevrim içi) eğitim olmalı mıdır sorusu yöneltilmiş, öğrencilerin %47,6'sı uzaktan (çevrim içi) eğitimin olması gerektiğini, %41,1'inin olmamasını ve %11,2'nin ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. Ki-Kare (X^2) ve Fisher-exact testinde elde edilen verilerin

Tablo 2. Fisher-Exact testine göre anlamlı farklılığı tespit edilen gruplar.**Table 2.** Groups with significant differences according to the Fisher-Exact test.

Kİ KARE DEĞİŞKENLERİ	Kİ KARE DEĞERİ	HO KABUL / RED
Mimarlık eğitiminde yüz yüze eğitim olmalıdır	0.585	KABUL
Mimarlık eğitiminde uzaktan eğitim olmalıdır	1.807	KABUL
Uzaktan eğitimde öğrenme zorluğu çektim	6.443	RED
Uzaktan eğitimde öğretim elemanlarıyla kolay iletişim kurabildim	1.627	KABUL
Uzaktan eğitimde arkadaşlarımla kolay iletişim kurabildim	1.269	KABUL
Uzaktan eğitimin mimarlık eğitimine katkısı oldu	2.501	KABUL
Uzaktan eğitimde proje tasarım dersi verimli geçti	7.224	RED
Uzaktan eğitim pandemi öncesine göre mimarlık eğitiminde öğrenme algımı değiştirdi	2.518	KABUL
Covid 19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim yararlı oldu	9.894	RED
Uzaktan eğitimde teknik donanımım yeterlidir.	7.884	RED
Uzaktan eğitimde derse katılım süresi değişti	2.861	KABUL
Uzaktan eğitimde devam zorunluluğu olmayan derslere katıldım	7.876	RED
Uzaktan eğitimde derslerde asenkron (tekrar) dersler yararlı oldu	11.356	RED
Pandemi sonrasında mimarlık eğitiminde uzaktan eğitimin devam etmesini isterim	3.552	KABUL
Mimarlık eğitimi için uzaktan eğitim öneririm	5.929	KABUL
Uzaktan eğitim mimarlık eğitiminde proje tasarım dersi ve sürecini değiştirdi	0.402	KABUL
Uzaktan eğitim sürecinde derslere senkron (canlı) katıldım	1.632	KABUL
Uzaktan eğitim sürecinde derslere katılımda zorluk yaşadım	3.294	KABUL

$p < 0,05$ değerinden küçük çıkmış ve gruplar arası farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, pandemi döneminde uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde öğrenme zorluğu çektim sorusu yöneltildiğinde, öğrencilerin %56,5'inin zorluk çektiği, 32.2'sinin etkilenmediğini ve %11,6'sının kararsız olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Yapılan Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testinde elde edilen verilerin $p < 0,05$ değerinden büyük çıkmış ve gruplar arası anlamlı farklılığın olduğu görülmüş, bu farklılığın öğrencilerin uzaktan eğitimde (çevrim içi) zorlandıklarını göstermiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde, pandemi dönemi öncesine göre öğretim elemanlarıyla iletişim durumu ile ilgili soru yöneltildiğinde, öğrencilerin %43,4'ü kolaylıkla iletişime geçtiğini, %39,7'sinin iletişimde sorunlar yaşadığını, %16,9'unun ise bu konuda kararsız kaldıkları yönünde görüş belirtmiştir. Ki-Kare (X^2) ve **Fisher-exact** testinde elde edilen verilerin $p < 0,05$ değerinden küçük çıkmış ve gruplar arası farklılığın anlamlı olmadığı görülmüştür (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde arkadaşlarıyla iletişimleriyle ilgili soru yöneltildiğinde %50,4'ü iletişim sorunu yaşadığını ve sosyal ortamlardan uzak kaldıklarını, %40, 2'si iletişim sorunu yaşamadığını, %9,4'ü ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Ki-Kare (X^2) ve **Fisher-exact** testinde elde edilen veriler $p < 0,05$ değerinden küçük çıkmış ve gruplar arası farklılığın anlamlı olmadığı görülmüştür (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan eğitimin (çevrim içi), mimarlık eğitimine katkı sorulmuş, öğrencilerin %38,4'ünün katkısı olduğu, %41,5'inin katkısı olmadığı, %20,1'inin ise kararsız olduğu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Elde edilen verilerle yapılan Ki-Kare (X^2) ve **Fisher-exact** testinde gruplar arasında anlamlı farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, mimarlık bölümünün mesleki ve önemli derslerinden biri olan uygulamalı proje-tasarım derslerinde yeterli verim alıp almadıkları sorulmuş, öğrencilerin %46,8'si yeterli verim alamadıklarını, %34,5'inin verim aldıklarını %18,7'sinin ise bu konuda kararsız kaldıkları yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Veriler Ki-Kare (X^2) ve **Fisher-exact** testiyle analizleri yapılmış, $p < 0,05$ ten büyük değer bulunmuş ve buna göre gruplar arasında anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan eğitim sürecinde pandemi öncesine göre mimarlık eğitimi algısının değişimi ile ilgili soru yöneltildiği, öğrencilerin %43,5'inin uzaktan eğitimin mimarlık eğitimine olan algısının değiştiğini, %40'6 sınıfın değişmediğini, %15,9'unun ise konuyla ilgili kararsız olduğu yönünde görüş belirtmiştir. Elde edilen verilerde $p < 0,05$ olduğu ve yapılan Ki-Kare (X^2) ve **Fisher-exact** testinde gruplar arasında anlamlı farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, Covid-19 Pandemisi sürecinde uzaktan eğitimi yararlı olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde, öğrencilerin %40,7'si yararlı olduğunu, %46,7'si yararlı olmadığını ve %12,6'sı ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Verilere göre yapılan Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testinde elde edilen sonuçlar $p < 0,05$ değerinden büyük çıkmıştır. Sonuçlara göre ve gruplar arası anlamlı farklılığın olduğu görülmüştür. Bu farklılığın öğrencilerin uzaktan eğitimi yararlı bulmadıkları ile ilgili olduğu düşünülmektedir (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde teknik donanım (bilgisayar, telefon internet, vb.) durumlarının yeterliliği ile ilgili soru yöneltildiği, öğrencilerin %68,7'si yeterli teknik donanıma sahip olduklarını, %22,8'inin teknik donanımlarının eksik olduğunu ve %8,5'inin ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Elde edilen verilerle yapılan Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testin-

de elde edilen sonuçların $p < 0,05$ değerinden büyük çıkmıştır. Buna göre gruplar arasında gruplar arası anlamlı farklılığın olduğu ve öğrencilerin çoğunluğunun teknik donanım konusunda zorluk yaşamadığı görülmüştür (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan eğitim sürecinde derse katılım sürelerinin değişimi ile ilgili soru yöneltilmiş, öğrencilerin %53,3'ü değiştiğini, %24,8'inin değişmediğini, %21,9'unun bu konuyla ilgili kararsız olduğunu belirtmiştir. Elde edilen verilere göre yapılan Ki-Kare (X^2) ve **Fisher-exact** testinde gruplar arasında anlamlı farklılığın olmadığı belirlenmiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan eğitimde devam zorunluluğu olmayan derslere katılımları sorulmuş, öğrencilerin %56,6'sı olumlu, %33,6'sı olumsuz ve %9,4'ü ise kararsız yönünde görüş belirtmişlerdir. Verilerle yapılan Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testinde elde edilen sonuçlar $p < 0,05$ değerinden büyük çıkmış, gruplar arası anlamlı farklılığın olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre, öğrencilerin Covid-19 pandemi döneminde derslerin devam durumlarına bakılmaksızın katılımlarının olduğunu göstermiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan eğitimde asenkron (tekrar izleme) derslerin yararlı olup olmadığı sorusu yöneltilmiş, öğrencilerin %76, 7'si olumlu, %17,3'ü olumsuz ve %6'sı kararsız olduğu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Verilere göre yapılan Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testinde sonuç $p < 0,05$ değerinden büyük çıkmıştır. Sonuçlara göre gruplar arası anlamlı farklılığın olduğu ve bu farklılığın öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde asenkron dersleri yararlı bulmalarıyla ilgili olduğu düşünülmektedir (Tablo 3).

Öğrencilere, Covid-19 Pandemisi sonrasında mimarlık eğitiminde uzaktan eğitimin devamlılığı ile ilgili soru yöneltilmiş, öğrencilerin %42,5'i olumlu, %47,2'si olumsuz ve %10,3'ü kararsız olduğu yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Verilere göre yapılan Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testinde elde edilen sonuçlar $p < 0,05$ 'ten küçük çıkmış ve gruplar arasında anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür (Tablo 3).

Öğrencilere, pandemi dönemini yaşayan mimarlık öğrencisi olarak, mimarlık eğitimi için uzaktan (çevrim içi) eğitimi önerir

missiniz şeklinde soru yöneltilmiş, öğrencilerin %53,8'i tavsiye etmediğini, %35,5'i tavsiye ettiğini, %10,7'sinin ise kararsız yönünde görüşlerini belirtmişlerdir. Verilere göre Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testi yapılmış sonuçlar $p < 0,05$ 'ten küçük çıkmıştır. Sonuçlarda gruplar arası anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan eğitimin mimarlık eğitiminde projelendirme dersi ve sürecinin değişim ile ilgili soru yöneltilmiş, öğrencilerin %40,2'si değiştirdiğini, %41,1'i değiştirmediklerini ve %18,7'si ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Yapılan Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testine göre gruplar arası anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür. Olumlu ve olumsuz görüşlerin birbirine yakın olması, farklılığın olmadığını göstermiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan eğitim sürecinde derslere senkron (canlı) katılımları sorulmuş, öğrencilerin %40,6'sı senkron (canlı), %50'i katılmadığını ve %8,9'u ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Verilere göre Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testi yapılmış değerler $p < 0,05$ 'ten küçük bulunmuştur. Yapılan testlere göre çıkan sonuçlarda, gruplar arası anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür (Tablo 3).

Öğrencilere, uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde derslere katılımda zorluk yaşadınız mı sorusu yöneltilmiş, öğrencilerin %50'si zorlandıklarını, %42,1'inin zorlanmadıklarını, %7,9'unun ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmiştir. Verilere göre Ki-Kare (X^2)- **Fisher-exact** testi yapılmış, değerler $p < 0,05$ 'ten küçük çıkmıştır. Elde edilen sonuçlarda gruplar arası anlamlı farklılığın olmadığı görülmüştür (Tablo 3).

Anket çalışmasında SPSS 22 istatistiksel analiz programı uygulanmış ve öğrencilere sorulan sorulara verdiği yanıtlara **Ki-Kare (X^2)- Fisher-exact** testi yapılarak bulunan değerlerin anlamlı olup olmadığı ve farklılıkları belirlenmiştir (Tablo 3).

Yapılan bu çalışma ile öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde öğrenme zorlukları çektiği, özellikle uygulamalı derslerde yer almadığı, derslerde asenkron (tekrar izleme) nin öğrencilere kolaylık sağladığı ve genel olarak mimarlık fakültesindeki uygulamalı derslerin uzaktan eğitime uygun olmadığı istatistiksel analizler ve testlerle belirlenmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin uzaktan eğitim ile ilgili düşüncelerinin sınıflara göre dağılımı.

Table 3. Distribution of students' thoughts on online education by grade.

Öğrencilerin Uzaktan Eğitim ile İlgili Düşünceleri	TOPLAM	SINIF				ANLAMLILIK Ki-Kare (X^2)- p	
		1	2	3	4		
Mimarlık eğitiminde yüz yüze eğitim olmalıdır.	EVET	n 133	7	6	49	71	$X^2=0,585$ $p=0,889 < 0,05$
		% 62,1	5,3	4,5	36,8	53,4	
	HAYIR	n 81	2	8	38	33	
		% 37,9	2,5	9,8	46,9	40,8	
Mimarlık eğitiminde uzaktan eğitim olmalıdır	EVET	n 102	4	9	41	48	$X^2=1,807$ $p=0,405 < 0,05$
		% 47,6	3,9	8,8	40,2	47,1	
	HAYIR	n 88	5	3	35	45	
		% 41,1	5,6	3,4	39,7	51,1	
	KARARSIZIM	n 24	0	2	11	11	
		% 11,3	0	8,4	45,8	45,8	

Uzaktan eğitimde öğrenme zorluğu çektim	EVET	n	121	5	6	45	65	$\chi^2=6,443$ $p=0,004<0,05^*$
		%	56,5*	4,1	4,9	37,2	53,8	
	HAYIR	n	69	1	5	31	32	
		%	32,2*	1,5	7,2	44,9	46,4	
	KARARSIZIM	n	24	3	3	11	7	
		%	11,2	12,5	12,5	45,8	29,2	
Uzaktan eğitimde Öğretim Elemanlarıyla kolay iletişim kurabildim	EVET	n	93	4	9	38	42	$\chi^2=1,627$ $p=0,443<0,05$
		%	43,4	4,4	9,7	40,8	45,1	
	HAYIR	n	85	3	2	37	43	
		%	39,7	3,5	2,4	43,5	50,6	
	KARARSIZIM	n	36	2	3	38	38	
		%	16,9	5,5	8,4	33,3	52,8	
Uzaktan eğitimde arkadaşlarımla kolay iletişim kurabildim	EVET	n	108	7	3	38	60	$\chi^2=1,269$ $p=0,530<0,05$
		%	50,4	6,5	2,8	35,1	55,6	
	HAYIR	n	86	1	9	38	38	
		%	40,2	1,1	10,5	44,2	44,2	
	KARARSIZIM	n	20	1	2	11	6	
		%	9,4	5	10	55	30	
Uzaktan eğitimin mimarlık eğitimine katkısı oldu	EVET	n	82	3	1	31	47	$\chi^2=2,501$ $p=0,286<0,05$
		%	38,4	3,6	1,2	37,8	57,4	
	HAYIR	n	89	3	8	42	36	
		%	41,5	3,5	8,9	47,1	40,5	
	KARARSIZIM	n	43	3	5	13	22	
		%	}}	6,9	11,6	30,3	51,2	
Uzaktan eğitimde proje-tasarım dersi verimli geçti	EVET	n	74	2	9	37	26	$\chi^2=7,224$ $p=0,027<0,05^*$
		%	34,5*	2,7	12,1	50	35,2	
	HAYIR	n	100	5	4	36	55	
		%	46,8*	5	4	36	55	
	KARARSIZIM	n	40	2	1	12	25	
		%	18,7	5	2,5	30	62,5	
Uzaktan eğitim pandemi öncesine göre mimarlık eğitiminde öğrenme algısını değiştirdi	EVET	n	93	5	5	38	45	$\chi^2=2,518$ $p=0,284<0,05$
		%	43,5	5,3	5,3	40,9	48,5	
	HAYIR	n	87	2	8	37	40	
		%	40,6	2,3	9,2	42,6	45,9	
	KARARSIZIM	n	34	2	1	14	17	
		%	15,9	5,9	2,9	41,2	50	
Covid-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim yararlı oldu	EVET	n	87	3	8	42	34	$\chi^2=9,894$ $p=0,008<0,05^*$
		%	40,7*	3,5	9,2	48,3	39	
	HAYIR	n	100	2	5	34	59	
		%	46,7*	2	5	34	59	
	KARARSIZIM	n	27	2	1	13	11	
		%	12,6	7,4	3,7	48,1	40,8	
Uzaktan eğitimde teknik donanımım yeterlidir.	EVET	n	147	4	9	68	66	$\chi^2=7,884$ $p=0,019<0,05^*$
		%	68,7*	2,7	6,1	46,3	44,9	
	HAYIR	n	49	4	3	16	26	
		%	22,8*	8,2	6,1	32,7	53	
	KARARSIZIM	n	18	1	2	3	12	
		%	8,5	5,6	11,1	16,6	66,7	
Uzaktan eğitimde derse katılım süresi değişti	EVET	n	114	4	6	43	61	$\chi^2=2,861$ $p=0,239<0,05$
		%	53,3	3,5	5,2	37,7	53,5	
	HAYIR	n	53	2	7	20	24	
		%	24,8	3,7	13,3	37,8	45,2	
	KARARSIZIM	n	47	3	1	24	19	
		%	21,9	6,3	2,1	51,1	40,5	

Uzaktan eğitimde devam zorunluluğu olmayan derslere katıldım	EVET	n	121	3	5	51	62	$\chi^2=7,876$ $p=0,019<0,05^*$
		%	56,6*	2,4	4,2	42,1	51,3	
	HAYIR	n	72	5	7	29	31	
		%	33,6*	6,9	9,7	40,3	43,1	
	KARARSIZIM	n	21	1	2	7	11	
		%	9,8	4,7	9,5	33,4	52,4	
Uzaktan eğitimde derslerde asenkron (tekrar) dersler yararlı oldu	EVET	n	164	8	9	69	78	$\chi^2=11,356$ $p=0,003<0,05^*$
		%	76,7*	4,9	5,5	42,1	47,5	
	HAYIR	n	37	-	3	18	16	
		%	17,3*	-	8,1	48,6	43,3	
	KARARSIZIM	n	13	1	2	-	10	
		%	6	7,6	15,5	-	76,9	
Pandemi sonrasında mimarlık eğitiminde uzaktan eğitimin devam etmesini isterim	EVET	n	91	4	6	43	38	$\chi^2=3,552$ $p=0,169<0,05$
		%	42,5	4,3	6,5	47,4	41,8	
	HAYIR	n	101	3	6	34	58	
		%	47,2	2,9	5,9	33,7	57,5	
	KARARSIZIM	n	22	2	2	10	8	
		%	10,3	9,1	9,1	45,5	36,3	
Mimarlık eğitimi için uzaktan eğitimi öneririm	EVET	n	76	4	6	30	36	$\chi^2=5,929$ $p=0,052<0,05$
		%	35,5	5,2	7,9	39,5	47,4	
	HAYIR	n	115	5	7	44	59	
		%	53,8	4,3	6,1	38,3	51,3	
	KARARSIZIM	n	23	-	1	13	9	
		%	10,7	-	4,3	56,5	39,2	
Uzaktan eğitim mimarlık eğitiminde proje-tasarım dersi ve sürecini değiştirdi	EVET	n	86	4	4	35	43	$\chi^2=0,402$ $p=0,818<0,05$
		%	40,2	4,6	4,6	40,7	50	
	HAYIR	n	88	3	6	32	47	
		%	41,1	3,4	6,8	36,3	53,4	
	KARARSIZIM	n	40	2	4	20	14	
		%	18,7	5	10	50	35	
Uzaktan eğitim sürecinde derslere senkron (canlı) katıldım	EVET	n	87	4	6	35	42	$\chi^2=1,632$ $p=0,442<0,05$
		%	40,6	4,5	6,9	40,2	48,4	
	HAYIR	n	108	3	4	45	56	
		%	50,5	2,7	3,7	41,7	51,9	
	KARARSIZIM	n	19	2	4	7	6	
		%	8,9	10,6	21	36,8	31,6	
Uzaktan eğitim sürecinde derslere katılımında zorluk yaşadım	EVET	n	107	7	6	30	64	$\chi^2=3,294$ $p=0,193<0,05$
		%	50	6,5	5,6	28,1	59,8	
	HAYIR	n	90	1	8	45	36	
		%	42,1	1,1	8,9	50	40	
	KARARSIZIM	n	17	1	-	12	4	
		%	7,9	5,9	-	70,6	23,5	

* Fisher-exact Testine göre anlamlı farklılığı tespit edilen grup

5. Tartışma

Bu çalışmada, Covid-19 pandemi sürecinde uygulamalı derslerin verildiği Dicle Üniversitesi Mimarlık fakültesi öğren-

cilerinin uzaktan eğitim sürecinde yaşadığı sorunlar ve deneyimler ve uzaktan eğitime bakış açılarının değerlendirilmiştir. Çalışmada yüz yüze eğitim ve uzaktan eğitimin öğrenciler üzerindeki etkisi araştırılarak, öğrencilerin uzaktan eğitim ve

yüz yüze eğitimle ilgili tercih düzeyleri belirlenmiştir. Ayrıca, uzaktan eğitimde mimarlık bölümlerinde okuyan öğrencilerin uzaktan eğitim sistemi ile ilgili algılarının sınıf ve cinsiyetlerine (Şeremet, 2016) göre anlamlı farklılık olup olmadığı yapılan analizlerle tespit edilmiştir.

Mimarlık eğitimi, proje ve tasarım dersleri ile teorik ve uygulamalı derslerin bir arada kurgulandığı bütüncül bir programdan oluşmaktadır. Uygulamalı dersler mimarlığın ana temelinin oluşturmaktadır (Demir & Halifeoğlu, 2019). Atölyeler, öğrencilerin eğitimci ve arkadaşlarıyla sosyalleştiği ve öğrencilerin maket ve çizimlerini yaptıkları ve proje sürecinde kritik aldıkları aktif mekanlardır. Mimarlık eğitiminde sürekli bir aktivite ve hareket söz konusudur.

Covid-19 Pandemisi sürecinin başlaması, başta mimarlık bölümleri olmak üzere uygulamalı eğitim veren tüm bölümlerde (hemşirelik, tıp, muhasebe, matematik, coğrafya vb) öğrenme ve öğretme biçimlerini etkilemiştir. Covid-19 Pandemisi sürecinin, uygulamalı eğitim veren kurumlar ve öğrenciler üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacıyla birçok araştırma yapılmış ve bu araştırmalara göre öğrenciler tarafından uygulamalı derslerin yüz yüze olması gerektiği ile ilgili ortak görüşler elde edilmiştir.

Covid-19 Pandemisi döneminde mimarlık bölümlerinde okuyan öğrencilerin bu süreçle ilgili düşünceleri ve etkisi ile ilgili yurt içi ve yurt dışında birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin çoğunluğunun uygulamalı derslerde uzaktan eğitimi tercih etmediği, teorik derslerde uzaktan eğitimin kullanılabilirliği ile ilgili görüşlerini belirtmişlerdir (Al-ayash & Hussein, 2020, Varma & Jafri, 2020).

Mimarlık bölümü öğrencilerinin pandemi dönemindeki uzaktan eğitim sürecindeki memnuniyetlerinin incelendiği çalışmalarda, öğrenciler bilgisayar destekli tasarım dersi dışındaki uygulamalı derslerin yüz yüze yapılması konusunda görüşlerini belirtmişlerdir (Bingöl, 2020). Ayrıca tasarım ve sanat eğitimi veren bölümlerde Covid-19 pandemi sürecinde kullanılan uzaktan eğitimin öğrencilerin motivasyonlarını düşürdüğü ve sosyalleşme ve iletişim eksikliği yaşadıkları yapılan çalışma ile belirlenmiştir (Dilmaç, 2020).

Uygulamalı eğitim veren bölümlerden biri olan muhasebe finans derslerini alan öğrencilerin bu süreçle ilgili tutumlarında cinsiyet açısından farklılık göstermediği, akademik performans internet kullanım süresi ve öğrenme düzeylerinde anlamlı farklılığın olduğu tespit edilmiştir (Demir & Narlıkaya, 2020).

Covid-19 sürecinin öğrenciler üzerindeki etkisinin Dicle Üniversitesi Mimarlık bölümü özelinde değerlendirildiği bu çalışmada, uzaktan eğitimin (çevrim içi) diğer mimarlık bölümlerinde (iç mimarlık, şehir ve bölge planlama, peyzaj vd.) olduğu gibi teorik derslerde olması gerektiği yönünde görüşlerin ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Uygulamalı derslerde yüz yüze eğitimin gerekli olduğu ve proje tasarım dersleri başta olmak üzere uygulamalı derslerin yüz yüze yapılmasının öğrencilerin iletişimlerini arttırdığı yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Bu bulgular, özellikle İngiltere’de Bryson & Andres (2020) tarafından yapılan Coğrafya eğitimi çalışmaları için önerilen özellikle teorik

derslerin yoğun olduğu alt sınıflar için “yaygın” (extensive) ve “yoğun” (intensive) model önerisiyle de uyuşmaktadır.

Mimarlık fakültesindeki öğrencilerinin Covid-19 Pandemisi sürecinde uygulamalı derslerde zorlandıkları ve uygulamalı dersler veren diğer bölümlerde (tıp, diş hekimliği, eczacılık, hemşirelik, muhasebe, matematik, coğrafya vb.) bu durumun yaşandığı yapılan çalışmalarda (Kürtüncü & Kurt, 2020, Serçemeli & Kurnaz, 2020, Yorgancı, 2021, Cao, Fang, Hou, Han, Xu, Dong, & Zheng, 2020; Lee, 2020; Wang, Cheng, Yue, & McAleer., 2020) vurgulanmıştır.

Covid-19 Pandemisi döneminde uzaktan eğitim alan mimarlık öğrencilerinin davranış biçimleri ve isteklerinin birbirinden farklı üniversitelerde yapılan çalışmalarla “benzerlik” gösterdiği görülmüştür. Ayrıca yapılan bu çalışmada, yüz yüze eğitimle aktif olarak birbirleriyle iletişim içinde olan öğrencilerin, uzaktan eğitimde bunu sağlayamadıkları ve bu nedenle derslere katılımlarının azaldığı belirlenmiştir.

Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde okuyan öğrencilerin Covid-19 Pandemisi sürecinde uzaktan eğitimin etkilerinin değerlendirildiği çalışma ile bu konuyla ilgili farklı ülke ve illerde yapılan diğer çalışmalarda olduğu gibi öğrencilerin uygulamalı derslerde yüz yüze eğitimi istedikleri tüm çalışmalarda vurgulanmıştır. Ayrıca Dicle Üniversitesi mimarlık bölümünde okuyan öğrencilerin uygulamalı dersler dışında uzaktan eğitim veya “hibrit” sistemle eğitimin sürdürülmesi gerekliliği ile ilgili düşüncelerinin diğer çalışmalarda vurgulandığı ve bu yönde yapılan çalışma ile benzer sonuçlar elde edildiği görülmüştür.

6. Sonuç

Bu çalışmada, uygulamalı eğitim veren mimarlık bölümlerinde 2020 Mart dönemi sonrasında uygulanan uzaktan (çevrim içi) eğitimin lisans öğrencilerindeki etkisi araştırılmıştır. Mimarlık Fakültelerinin özellikle uygulamalı proje ve tasarım derslerinde uzaktan eğitim sürecinde, yüz yüze eğitime oranla daha az verim alınmıştır. Öğrencilerin öğrenme süreçleri daha uzamakta birlikte öğrencilerin, dersleri tekrar izleme olanaklarına sahip olması öğrencilerin derslere senkron (canlı izleme) katılım oranlarını azaltmıştır. Proje tasarım derslerinin her öğrenci için ayrı çözümleme ve kritik verme şeklinde olmasına rağmen, derse katılmayan öğrenciler bu derslerden yeterli verim alamamıştır.

İstatistiksel test sonuçlarına göre Uzaktan eğitim sürecinde öğrenme zorluğu çektim, Uzaktan eğitimde proje-tasarım dersi verimli geçti, Covid-19 Pandemi sürecinde mimarlık eğitiminde uzaktan eğitim yararlı oldu, uzaktan eğitimde teknik donanım yeterliliği, uzaktan eğitimde devam Uzaktan (çevrim içi) eğitim sisteminin uygulamalı dersleri alan mimarlık bölümündeki lisans öğrenciler üzerindeki etkisi ile tercihlerinin belirlenmesi amacıyla 25 sorudan oluşan “yüz yüze” anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışması, Mimarlık Bölümünü yeni kazanan birinci sınıflar ile ikinci sınıftaki sınırlı öğrenciye yapılmış olup, ağırlıklı olarak uzaktan (çevrim içi) eğitim sistemine daha yoğun maruz kalan 3. ve 4. Sınıf öğrenciler tercih edilmiştir. zorunluluğu olmayan derslere katılım, uzaktan eğitimde asenkron (tekrar) derslere katılım ile ilgili sorular da gruplar arası anlamlı farklılığın olduğu yapılan testlerle belirlenmiştir.

Anket çalışmasına göre elde edilen sonuçlar;

- Öğrencilerin eğitim tercihlerinde yüz yüze eğitim oranı, uzaktan (çevrim içi) eğitim oranından yüksek çıkmıştır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri öğrencilerin uzaktan eğitimde proje ve tasarım başta olmak üzere uygulamalı dersleri algılamada sorun yaşamalarıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir.
- Mimarlık eğitiminde uzaktan eğitimin (çevrim içi) olması gerektiğini öğrencilerin olumlu, olumsuz yöndeki görüşlerini belirtmişlerdir. Uzaktan eğitim (çevrim içi) ile yüz yüze eğitim oranlarının birbirine yakın değerlerde olması, öğrencilerin uzaktan eğitimi mimarlık eğitimi için tümüyle reddetmediklerini göstermiştir.
- Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin yarıdan fazlası öğrenme zorluğu yaşadığını, diğer yarısı zorluk yaşamadığını ve kararsız olduğunu belirtmiştir. Bu oranlardan anlaşıldığı gibi uygulamalı derslerden, uzaktan eğitim süreci içinde daha az verim alındığını göstermiştir.
- Uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde, pandemi öncesine göre öğrenciler, öğretim elemanlarıyla kısmen iletişim sorunları yaşadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının pandemi döneminde iletişimlerinin sadece senkron veya asenkron derslerle sınırlı kalması, öğrencilerin yüz yüze eğitime göre sosyal anlamda iletişim eksikliği hissetmesine neden olmuştur.
- Öğrenciler, uzaktan eğitim sürecinde sosyal hareketliliğin azaltılması amacıyla günlük davranış biçimlerini kısmen değiştirmiş ve kapalı, kalabalık ortamlardan ve arkadaşlarından uzak kalmışlardır. Bu durum, öğrencilerin arkadaşlarıyla iletişimlerinin pandemi öncesine göre sınırlı kaldığını göstermiştir.
- Öğrencilere, uzaktan eğitim sürecinin mimarlık eğitimine katkısı ile ilgili düşünceleri sorulmuş, %20'sinin kararsız yönde görüşlerini belirtmişlerdir. Kararsızların %20 oranında ve ankette en yüksek değerde olması öğrencilerin, uzaktan eğitim sürecinin mimarlık eğitimine etkisini değerlendirmede sıkıntı yaşadıklarını göstermiştir.
- Öğrenciler, pandemi sürecinde uygulamalı bir ders olan proje-tasarım derslerinin yüz yüze eğitime oranla daha az verim aldıklarını ifade etmişlerdir.
- Pandemi sürecinde, mimarlık eğitiminde farklı bir deneyim yaşayan öğrenciler öğrenme algılarında önemli bir değişimin olmadığını ve "hibrit" sistemini tercih ettikleri görülmüştür.
- Öğrenciler, uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde, teknik ve dijital donanımla açısından sorun yaşamadıklarını belirtmiş, eğitim sürecine bu donanımların öğrenmede kolaylık sağladığını ifade etmişlerdir.
- Uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde, asenkron (tekrar) derslerin tekrar izlenebilir olması, öğrencilerin derslerin telafisinde kolaylık sağladığını göstermiştir.

- Covid-19 Pandemisi sonrasında uzaktan eğitimin devamlılığı konusunda ilgili birbirine yakın görüş bildirmeleri ile uzaktan eğitimin eğitim sistemine dahil edilmesinde yararlı olabileceğini göstermiştir.
- Uzaktan (çevrim içi) eğitim sürecinde uygulamalı derslere katılımlarda, yüz yüze eğitime oranla kısmen zorlandıklarını ifade etmişlerdir.
- Öğrencilerin mimarlık eğitimine bakış açılarının, pandemi dönemi öncesine göre önemli bir değişim olmadığını ve öğrencilerin mimarlık eğitimde uzaktan eğitim sürecini benimsemeye başladığını göstermiştir.
- Öğrenciler, uzaktan eğitim sürecinde dersleri tekrar izleme olanağının sunulması nedeniyle derslere katılımlarının azaldığını belirtmiştir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin yüz yüze eğitimde derse ayırdıkları süre, uzaktan eğitim sürecinde azalmıştır.
- Öğrencilere yapılan görüşmelerde, yüz yüze eğitimin mimarlık eğitimlerine katkı oranlarının uzaktan eğitime katkı oranlarına yakın olduğunu ve mimarlık eğitiminde her iki modelin olmasının yararlı olduğunu vurgulamışlardır.
- Öğrenciler, pandemi sürecinde uzaktan eğitimi yeterli bulmadıklarını ve bu süreçte uygulamalı derslerde zorlandıklarını, teorik derslerde ise uzaktan eğitim olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin genel olarak, yüz yüze ve uzaktan (çevrim içi) eğitimi birlikte hibrit şeklinde yürütmek istediklerini göstermiştir.

Covid-19 Pandemisi döneminde, Mimarlık Fakültesinde eğitim gören öğrenciler gibi uygulamalı bölümlerde uzaktan eğitimin kullanılması öğrenciler ve eğitimciler için önemli deneyim kazandırmıştır. Önceleri zorlukların yaşandığı uzaktan eğitimin getirdiği avantajlar ve kolaylıklar nedeniyle benimsenmesi, pandemi sonrasında genel olarak eğitim-öğretim sistemine katılması gerektiği yapılan çalışmalardan çıkarılan sonuçlardan biri olmuştur. Bu nedenle farklı disiplinlere sahip üniversitedeki bölümlerin Covid-19 dönemine bakış açıları ve görüşlerinin belirlendiği çalışmaların yapılması önemli ve gereklidir.

Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde okuyan öğrencilerle yapılan çalışmada, uygulamalı derslerde yüz yüze eğitimin tercih edildiği, bunun yanında her iki eğitim sistemi ile ilgili görüşlerin birbirini tamamlar nitelikte olduğu görüşünün ağırlıklı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca Covid-19 sonrasında mimarlık eğitimine, uzaktan (çevrim içi) eğitimin dahil edilmesinin yararlı olabileceği çalışmada çıkan sonuçlardan biridir.

Öğrencilerin yüz yüze- uzaktan eğitim (hibrit) sisteminin kabulü yönünde istekleri, mimarlık eğitimine farklı bir bakış açısı getirilmesinde önemli katkı sağlayacaktır. Bununla birlikte Covid-19 salgını süreciyle başlayan uzaktan (çevrim içi) eğitimin zorunlu durumlar dışında da her ortamda uygulanabilirliği, bu eğitim sistemin sürdürülebilirlik özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Covid-19 sürecinin günümüzde devam etmesi ve yüz yüze eğitimin yeniden başlamasıyla, bu süreçteki deneyimlerin etkisi açısından yapılan bu çalışma oldukça önemlidir. Bu çalışma

sonucunda, Mimarlık Fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitim sürecine bakış açıları ve etkisi netleştirilmiştir. Ayrıca bu tür çalışmaların farklı bölümlerde yapılarak, öğrencilerin bu konuyla ilgili düşüncelerinin bilinmesi, eğitim sisteminde tespit edilen sorunlara bağlı değişim ve dönüşümü sağlayarak, tüm akademik birimlere katkı sunacağı düşünülmektedir.

Uygulamalı eğitim veren tüm bölümlerde uzaktan (çevrim içi) eğitimin eksik ve yetersiz kaldığı, ancak teorik derslerde bu sistemin kullanılabilmesi, çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan biri olmuştur. Ayrıca yapılan değerlendirmelerin benzer çalışmalar için örnek olacağı düşünülmektedir.

Teşekkür

Covid-19 Pandemisi döneminde uzaktan (çevrim içi) eğitimin etkisinin araştırılmasına anket çalışmasına katılarak katkı sunan Dicle Üniversitesi Mimarlık öğrencileri ile çalışmanın istatistiksel analizleri yapma noktasında destek sunan Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Bilgisayar Bölüm Başkanı Dr. Ersin Uysal'a teşekkür ederim.

Etik Kurul İzni

Covid-19 Pandemisi döneminde Dicle Üniversitesi Mimarlık lisans öğrencilerinde uzaktan eğitim sürecinin etkileri" başlıklı çalışma, yükseköğretim kurumları bilimsel çalışma ve yayın etiği yönergesi uyarınca Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı tarafından değerlendirilmiş olup, söz konusu çalışmanın bilimsel etik açısından uygun olduğuna ilişkin Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı kararı Üniversite Rektörlük Makamınının 26.11.2021 tarih ve 181169 sayılı *Olur*'u ile uygun görülmüştür.

Kaynakça

- Afşar, B., & Büyükoğlan, B. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde İİBF ve SBBF öğrencilerinin uzaktan (çevrim içi) eğitim hakkındaki değerlendirmeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5), 161-182.
- Aktaş, Ö., Büyükaş, B., Güllü, M., & Yıldız, M. (2020). COVID-19 virüsünden kaynaklanan izolasyon günlerinde spor bilimleri öğrencilerinin uzaktan eğitime karşı tutumları. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1 (1), 1-9.
- AL-Ayash, A., & Hussein, M. F. (2020). Distance education technology tools in interior design During COVID-19 Pandemic (UOP&UOG students as a case study). *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, 17 (7), 13184- 13202.
- Altunel, İ. (2021). Insights into EFL Learners' Willingness to Communicate in online English classes during the Covid-19 pandemic: a case study from Turkey. *Language and technology*, 3 (1), 13-20. retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/lantec/issue/65378/904288>
- Balaman, F., Tiryaki, & Hanbay, S. (2021). Corona virüs (Covid-19) nedeniyle mecburi yürütülen uzaktan eğitim hakkında öğretmen görüşler. *İnsan toplum bilimleri araştırma dergisi-itobiad*, 10 (1): 52-84

- Bao, W. (2020). COVID-19 and online teaching in higher education: a case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113-115. <https://doi.org/10.1002/hbe2.191>
- Bingöl, B. (2020). COVID-19 sürecinde peyzaj mimarlığı öğrencilerinin acil uzaktan öğretim sistemi üzerine görüşleri: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (20), 890-897.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye'de Uzaktan (çevrim içi) eğitimin dünü, bugünü ve yarını. *Açık öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 85-124
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açık öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Bryson, J. R., & Andres, L. (2020) Covid-19 and rapid adoption and improvisation of online teaching: curating resources for extensive versus intensive online learning experiences, *Journal of Geography in Higher Education*, 44:4, 608-623, DOI: 10.1080/03098265.2020.1807478
- Buluk, B., & Eşitti, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) sürecinde uzaktan eğitimin turizm lisans öğrencileri tarafından değerlendirilmesi. *Journal of Awareness*, 5 (3), 285-298. doi: 10.26809/joa.5.021
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. *Pegem Akademi*. ISBN: 978-9944-919-28-9, dok: 10.14527/97899449199289
- Cihangir Çamur, K., & Görür, N. (2002). Şehir planlama eğitiminin öğrencilerin disiplin algıları üzerindeki etkileri, II. *Planlama Kongresi: Planlama eğitimini yeniden düşünmek, sorunlar, beklentiler, ilkeler*, 134-147, YTÜ, İstanbul.
- Can, E. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açık öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 11-53.
- Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., & Zheng, J. (2020). The psychological impact of the COVID-19 epidemic on college students in China. *Psychiatry Research*, 287, 112934. <http://doi.org/10.1016/j.psychres.2020.112934>
- Capilla, A., Sainz, J., & Sanz, İ., "Rethinking education post-coronavirus: lessons from Spain to avoid widening the socioeconomic achievement Gap", UNESCO Institute for Statistics Blog,
- Ceviz, N. Ö., Tektaş, N., Basmacı, G., & Tektaş, M. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime bakışı: Türkiye Örneği. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(54), 1322-1335. doi: 10.7816/ulakbilge-08-54-06
- Demir, H., & Halifeoğlu, F.M. (2019). Mimarlık Bölümünde yüksek lisans eğitimine yönelik bir değerlendirme: Dicle Üniversitesi Örneği. *International Engineering and Natural Sciences Conference (IENSC 2019) 6-8 November 2019*, Dicle University, Diyarbakır, Turkey
- Demir, H., & Halifeoğlu, F.M. (2020). Yüksek Lisans programı öğrencilerine yönelik bir araştırma: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research* (13), 71 www.sosyal-arastirmalar.com Issn: 1307-9581
- Demir, Ö., & Narlıkaya, Z. (2020). Covid-19 salgını sürecinde muhasebe ve finans derslerini alan öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin tutumlarının araştırılması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7 (60), 2894-2904.
- Demiray, U. (1999). Bir çağdaş eğitim modeli olarak uzaktan eğitim uygulaması. *Jandarma Dergisi*, 85, 46-52.

- Dilmaç, S. (2020). Students' opinions about the distance education to art and design courses in the pandemic process. *World Journal of Education*, 10(3), 113-126.
- Emin, M. N., & Altunel, M. (2021). "Koronavirüs Sürecinde Türkiye'nin Uzaktan Eğitim Deneyimi" Seta Rapor <https://setav.org/assets/uploads/2021/08/R190.pdf>
- Erarslan, A. (2021). English language teaching and learning during Covid-19: A global perspective on the first year. *Journal of Educational Technology and Online Learning*, 4 (2), 349-367. DOI: 10.31681/jetol.907757
- Gökdaş, İ., & Kayri, M. (2005). E-Öğrenme ve Türkiye açısından sorunlar, çözüm önerileri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Dergisi*, 2(2).
- Hang, M. (2020). Preparing cities for epidemics: Lessons from the COVID-19 outbreak. *International Journal of Urban and Regional Research*, <https://www.ijurr.org/the-urban-now/preparing-cities-for-epidemics/>
- Ioannou, O., (2015), Architectural education online and in-class synergies: reshaping the course and the learner, the creativity game theory and practice of spatial planning, (3).
- Karadağ, E., & Yücel, C. (2020). Yeni tip koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 10 (2), 181-192.
- Karataş, E. (2003). Yüz yüze ve uzaktan eğitimde öğrenme deneyimlerinin eşitliği. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2(3), 91-104.
- Keskin, M., & Özer Kaya, D. (2020). Covid-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.
- Kıvılcım, B. (2020). Covid-19 (yeni koronavirüs) salgınının turizm sektörüne muhtemel etkileri. *USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4(1): 17-27.
- Kikoni, E., & Schiffbauer, M.T. The economic and social impact of Covid-19: The country notes, *Western Balkans Regular Economic Report*, 17, World Bank Group,
- Koçoğlu, E., Ulu Kalın, Ö., Tekdal, D. & Yiğen, V. (2020). Covid-19 pandemi sürecinde Türkiye'deki eğitime bakış. *International Social Sciences Studies Journal*, 6(65), 2956-2966. doi: 10.26449/sss.2448
- Kürtüncü, M., & Kurt, A. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* (7), 5, 66-77.
- Lökçe, S. (1994). Mimarlık eğitiminde temel eğitim programlaması ve mimari tasarım programıyla bütünleşebilecek bir model önerisi. Yayınlanmamış doktora tezi, *Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü*, Ankara.
- Nalçakan, H., & Polatoğlu, Ç. (2008) "Türkiye'deki ve dünyadaki mimarlık eğitiminin karşılaştırmalı analizi ile küreselleşmenin mimarlık eğitimine etkisinin irdelenmesi" *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi*, 3 (1), pp.79-103.
- Nuland, S.V., Mandzuk, D., Petrick, K.T., & Cooper, T. (2020). COVID-19 and its effects on teacher education in Ontario: A complex adaptive systems perspective, *Journal of Education for Teaching*, 46(3), 1-10. doi: 10.1080/02607476.2020.1803050
- Özdamar, K. (2003). Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri. *Kaın Kitapevi*: Eskişehir, 270.
- Özdoğan, A. Ç., & Berkant, H. G. (2020). Covid-19 pandemi dönemindeki uzaktan eğitime ilişkin paydaş görüşlerinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, Salgın Sürecinde Türkiye'de ve Dünyada Eğitim, 13-43. DOI: 10.37669/Milliegitim.788118
- Sahu, P. (2020). Closure of universities due to coronavirus disease 2019 (COVID-19): Impact on education and mental health of students and academic staff. *Cureus*, 2019 (4), 4-9. <http://doi.org/10.7759/cureus.7541>
- Sağlık Bakanlığı (Aralık, 2021). *Sağlık Bakanlığı Covid-19 bilgilendirme platformu- Covid 19 rehberi* <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66301/covid-19-rehberi.html>
- Sağlık Bakanlığı (2020). Covid-19 (Sars-CoV-2 Enfeksiyonu) Rehberi. <https://acilafet.saglik.gov.tr/Eklenti/37175/0/covid-19rehberipdf.pdf>
- Sarıbaş, M., & Meydan, A., (2020). Coğrafya bölümü öğrencilerinin çevrim içi öğrenmeye karşı tutumları. *Türk Coğrafya Dergisi* 76 (2020) 95-106.
- Serçemeli, M., & Kurnaz, E. (2020). Covid-19 pandemi döneminde öğrencilerin uzaktan eğitim ve uzaktan muhasebe eğitimine yönelik bakış açıları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4 (1), 40-53. <https://DerGipark.Org.Tr/Pub/Utsobilder/Issue/55152/741358>
- Seta Rapor (Aralık, 2021) (Seta Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı) *Koronavirüs sürecinde Türkiye'nin uzaktan eğitim deneyimi* <https://setav.org/assets/uploads/2021/08/R190.pdf>
- Serçemeli, M. (2016), "Muhasebe eğitiminde yeni bir yaklaşım önerisi: ters yüz edilmiş sınıflar", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (69), 115-126.
- Sözen, N. (2020). Covid-19 sürecinde uzaktan eğitim uygulamaları üzerine bir inceleme. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (12), 302-319. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/58844/821764>
- Şahin, O., & Şahin, S.C. Türkiye'de Covid-19 normalleşme sürecinde hastaların dental tedavilere bakış açısının ve kurum tercihlerinin incelenmesi. *Ankara Med J*, 2020;(4):869-881 // 10.5505/amj.2020.87059
- Şeremet, M. (2016). Yükseköğretim 'de öğrenme deneyiminin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi: Coğrafya eğitimi örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*. (8),24. 1095-1120 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/482068>
- Şeremet, M., Haigh M. & Cihangir, E. (2021): Fostering constructive thinking about the 'wicked problems' of team-work and decision-making in tourism and geography, *Journal of Geography in Higher Education*, 45(4):517-537. <https://doi.org/10.1080/03098265.2020.1869924>
- Telli, S. G., & Altun, D. (2020). Koronavirüs ve çevrim içi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34.
- Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) (2020). Covid-19 pandemi değerlendirme raporu. <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19%20Raporu-Final%2B.pdf>
- UNESCO (Aralık, 2021) *Global education coalition*. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/globalcoalition>
- UNESCO (Aralık, 2021) *Rethinking education post-coronavirus: lessons from spain to avoid widening the socioeconomic achievement Gap*. <https://sdg.uis.unesco.org/2020/04/21/rethinking-education-post-coronavirus-lessons-from-spain-to-avoid-widening-the-socioeconomic-achievement-gap>
- UNESCO (Aralık, 2021) *National Learning Platforms and Tools*. 2020.

<https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/national-responses>

UNESCO (2020'a, Kasım, 2021). *Education: From disruption to recovery*. <https://en.unesco.org/Covid-19/educationresponse>

Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Qazi, J., Naseer, K., Qazi, A., AlSalman, H., Naseem, U., Yang, S., Hardaker, G. V., & Gumaei, A. (2020). Evolution to online education around the globe during a SARS-CoV-2 Coronavirus (COVID-19) pandemic: Do develop and underdeveloped cope alike? *Children and Youth Services Review*, 117. doi: <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105582>

Valentine, D. (2002). Distance learning: Promises, problems, and possibilities. *Online Journal of Distance Learning Administration*, 5(3). Retrieved on 16.06.2016 from <http://www.westga.edu/~distance/ojdla/fall53/valentine53.html>

Varma, A., & Jafri, M. S. (2020). Covid-19 responsive teaching of undergraduate architecture programs in India: learnings for post-pandemic education. *Arch net-IJAR: International Journal of Architectural Research*. 1-14

Wang, C., Cheng, Z., Yue, X.-G., & McAleer, M. (2020). Risk Management of COVID-19 by universities in China. *Journal of Risk and Financial Management*, 13(2), 36. <http://doi.org/10.3390/jrfm13020036>

Yavuz, M., Kayalı, B., Balat, Ş. & Karaman, S. (2020). Salgın Sürecinde Türkiye'deki Yükseköğretim Kurumlarının Acil Uzaktan Öğretim Uygulamalarının İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, Salgın Sürecinde Türkiye'de ve Dünyada Eğitim, 129-154. Doi: 10.37669/Milliegitim.784822

Yamamoto, Telli, G., & Altun, D., (2020). Coronavirüs ve Çevrim içi (Online) Eğitimin Önlenemeyen Yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, Sayfa: 25-34

Yorgancı, S. (2021). Covid-19 Pandemi sürecinde uzaktan matematik eğitimine ilişkin öğrenci görüşleri. *Karadeniz Zirvesi 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 34-46.

YÖK. (2013, Kasım, 25). *Yükseköğretim kurumlarında uzaktan öğretime ilişkin usul ve esaslar* https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Uzaktan_ogretim/yuksekogretim_kurumlaarinda_uzaktan_ogretime_iliskin_usul_ve_esaslar.pdf

YÖK (2020 a, Kasım, 11). *YÖK, Üniversitelerde dijital ortamda gerçekleştirilebilecek sınavların temel ilkeleri*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-dijital-sinavlarintemel-ilkeleri.aspx>

Yükselen, C. (2000). *Pazarlama Araştırmaları*.

The World Bank (Aralık, 2021) *Western Balkans regular economic report: Fall 2021*. <https://www.worldbank.org/en/region/eca/publication/western-balkans-regular-economic-report>

World Bank. *Rapid Response Briefing Note: Remote learning and COVID-19 outbreak*. 2020. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/266811584657843186/pdf>

Basılı ISSN 1302-5856

Türk Coğrafya Dergisi

Turkish Geographical Review

www.tcd.org.tr

Elektronik ISSN 1308-9773

Turizmin geleceğini COVID-19 mu inşa ediyor?

Is COVID-19 building the future of tourism?

Bekir Derinöz ^{a*}

^a Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Balıkesir, Türkiye.

ORCID: B.D. 0000-0002-0427-2092

BİLGİ / INFO

Geliş/Received: 25.09.2021

Kabul/Accepted: 25.12.2021

Anahtar Kelimeler:

Turizm
Covid-19
Turizmde değişim-dönüşüm
Pandemi

Keywords:

Tourism
Covid-19
Change-transformation in tourism
Pandemic

*Sorumlu yazar/Corresponding author:

(B. Derinöz)
bekirderinoz@balikesir.edu.tr

DOI: 10.17211/tcd.1000764

Atf/Citation:

Derinöz, B. (2021). Turizmin geleceğini COVID-19 mu inşa ediyor? *Türk Coğrafya Dergisi*, (79), 41-50.

<https://doi.org/10.17211/tcd.1000764>

ÖZ / ABSTRACT

2020 yılında uluslararası turizm büyümesinin % 75 civarında azaldığı bilinmektedir. Bu azalma turizm sektörünü pandemiden en çok etkilenen sektörlerden biri haline getirmiştir. Bu çalışmanın amacı Covid-19 pandemisinin turizmi nasıl etkilediği, bu etkinin turizmde ne tür değişim ya da dönüşümlere neden olduğu ve gelecekte pandeminin nasıl bir turizm yaklaşımı/yaklaşımları inşa edeceğini araştırmaktır. Bu amaçla araştırma kapsamında belirlenen araştırma soruları: Covid-19 pandemisinin turizmdeki temel etkisi nedir? Pandemi turizmde hangi değişim ve dönüşümlere neden olmuştur? Başta turizm destinasyonları olmak üzere gelecekte turizmin temel dinamikleri pandeminin etkisiyle neye/nereye doğru evrilecektir? Pandemi turizm için fırsat mıdır, yoksa tehdit midir? Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçları dünya açısından önemli bir endüstri olan turizmin temelde pandemiden ağır şekilde etkilendiğini göstermektedir. Bu etki özellikle 2020 yılı başından itibaren kendini hissettirmeye başlamış, pandeminin yaygınlaşmasıyla beraber turizm faaliyetlerindeki düşüş hızlanmış, kriz de derinleşmiştir. Sonraki süreçte turizmin gelişimini pandeminin dünyadaki seyri belirlemiştir. Ülkeler gelecekte turizmde pandeminin etkilerini en aza indirebilmek için yeni yol ve yöntemler geliştirme çabasına girişmişlerdir. Bu kapsamda özellikle iç turizm destinasyonlarına ağırlık verilmekte, kitle turizmi terkedilmekte, özel sürdürülebilir turizm yaklaşımları ön plana çıkmakta ve turizm bireyselleşmektedir.

It is known that international tourism growth has decreased by 75% in 2020. This decrease has made the tourism sector one of the sectors most affected by the pandemic. The aim of this study is to investigate how the Covid-19 pandemic affects tourism, what kind of changes or transformations this effect causes in tourism, and what kind of tourism approach(s) the pandemic will build in the future. For this purpose, the research questions determined within the scope of the research: What is the main effect of the Covid-19 pandemic on tourism? What changes and transformations has the pandemic caused in tourism? What/where will the basic dynamics of tourism, especially tourism destinations, evolve with the effect of the pandemic? Is the pandemic an opportunity or a threat for tourism? In the research, literature review and document analysis methods from qualitative research methods were used. The results of the research show that tourism, which is an important industry for the world, has been heavily affected by the pandemic. This effect has started to make itself felt especially since the beginning of 2020, with the spread of the pandemic, the decline in tourism activities has accelerated and the crisis has deepened. In the next period, the development of tourism was determined by the course of the pandemic in the world. Countries have tried to develop new ways and methods in order to minimize the effects of the pandemic in tourism in the future. In this context, especially domestic tourism destinations are emphasized, mass tourism is abandoned, special sustainable tourism approaches come to the fore and tourism becomes individualized.

Extended Abstract

Introduction

The tourism sector shows a constantly and rapidly growing feature around the world. The sector is also an important employment area for the countries of the world and it is known that approximately one out of every 10 people is employed in the tourism sector. However, the growth in tourism has been hit hard by the covid-19 pandemic that emerged in 2020. As a matter of fact, it is stated that international tourism growth decreased by about 75% according to the records in 2020. This decrease has made the tourism sector one of the sectors most affected by the pandemic. World governments have taken some decisions to reduce this effect of the pandemic in tourism, but the effectiveness of these decisions will be seen more clearly in the future.

Data, Purpose and Method

The aim of this study is to investigate how the covid-19 pandemic, which emerged in March 2020, affects tourism, what kind of changes or transformations this effect has witnessed in tourism, and what kind of tourism approach(s) will the pandemic build in the future. For this purpose, the research questions determined within the scope of the research: What is the main effect of the Covid-19 pandemic on tourism? What changes and transformations has the pandemic witnessed in tourism? What/where will the basic dynamics of tourism, especially tourism destinations, evolve with the effect of the pandemic? Is the pandemic a good opportunity or a threat for tourism? In the study, literature review and document analysis methods, which are qualitative research methods, were used. The basic data of the research consists of 20 scientific resources, consisting of articles and books, on the relevant subject. In this study, evaluations and interpretations were made on the results of these sources, and suggestions were made by reaching new results.

Results, Recommendations and Discussion

The results of the research show that tourism, which is an important livelihood sector for the world, has been heavily affected and damaged by the pandemic. This effect started to show itself especially from the beginning of 2020, and with the spread of the pandemic, it caused significant decreases in participation in tourism activities. The increase in the course of the pandemic worldwide has accelerated and deepened the decline in tourism. Today, the pandemic still continues to affect tourism. This effect has been tried to be partially reduced by the governments' emphasis on domestic tourism and various tourism plans around the world. However, these studies were not sufficient. Within the scope of the urgent measures taken, cash supports were provided to the sector by the governments in some countries, and tourism enterprises were tried to be protected. In some countries, the pandemic has been evaluated as an opportunity for green and sustainable tourism, and practices and policies that can be effective and permanent in the future have begun to be determined in this direction.

Many international tourism destinations, especially mass tourism centers, have been significantly affected by the situation, and the demand and pressure on rural areas has

increased during the pandemic period. This pressure has also changed the direction of tourism destinations, and natural areas have started to turn into tourism destinations gradually. This is an important situation that needs to be investigated on its own. With the successful conclusion of the vaccination studies, there has been a slow movement especially in domestic tourism, but sufficient revival has not been achieved yet. The restoration of tourism is closely related to the establishment of a climate of trust at the international level. Because tourists can only start participating in tourism when they feel safe. In this process, supporting domestic tourism movements can be considered as the initial studies for the global tourism to stand up. However, this is not enough. Cooperation between countries will also contribute to tourism.

It is seen that there are serious changes in tourism destinations with the pandemic. The places where the pandemic has affected tourism the most in the world have been the Asia-Pacific region and the Americas. It is stated that tourism losses caused by air transportation alone exceed 80 billion dollars. This pandemic crisis has brought along multifaceted inquiries in tourism. In particular, international mass tourism destinations have been the areas most affected by this crisis. These areas have rapidly lost value, billions of dollars of damage have occurred, and there has been an explosion in the demand for rural areas and services. In addition, in the 21st century, when the concept of sustainability is questioned, sustainable tourism and green tourism approaches have begun to be reconsidered. At this point, could the aforementioned global crisis be a good opportunity to think and plan the future of tourism? Of course it can. World tourism actors have statements supporting this. The measures taken/to be taken by the tourism actors and governments today undoubtedly have an important role in the construction of the tourism of the future. In this process, the fact that there will be a pandemic in tourism in the next period should be accepted and short, medium and long-term tourism policies should be determined in this direction. The current crisis should be an instructive and reminder for policies and approaches in tourism to be more robust, sustainable and flexible.

The impact of the pandemic on tourism has not yet been fully revealed. However, considering the end of the pandemic, it is thought that it will be more important to protect the environment and provide local employment in tourism. In this period, tourism and locality will continue to exist as two important elements and the structuring of tourism will develop more strongly in this axis. It is predicted that ecotourism, which is one of the tourism strategies, will become dominant and new niches and destinations will emerge in tourism. At the point of receiving contactless service, it is possible that technology will find more place in tourism and tourism investments that include digital technologies will be made. One of the most important points is that after possible changes in tourist preferences and behaviors, the economic structure of some countries, which is fully based on tourism, will be affected and these countries will have to explore new areas different from or alongside tourism in order to maintain their economic existence. This means that these countries will have to invest in other sectors other than tourism. As a result, it will take time for tourism to return to its bright and vibrant days, but this situation is closely related not only to

the pandemic but also to international developments. In the upcoming period, countries will continue to try new ways and methods in tourism in order to minimize the effects of the pandemic in tourism on a global scale.

1. Giriş

Turizm endüstrisi geçmişten günümüze dünya üzerinde milyonlarca insana geçim kaynağı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra turizm yeryüzünde milyarlarca insana hem kendi kültürlerini tanıtmaya, hem de farklı kültürler tanıma imkanı sunmaktadır. Turizm dünyada bazı ülkeler açısından hayati öneme sahiptir. Nitekim bu ülkelerin gayri safi yurt içi hasıllarının % 25'e yakını turizm sektöründen sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra turizm dünya ekonomisinin en büyük ilk 3 sektörü arasında yer almaktadır. Turizm sektörü ortaya çıkan kriz durumlarında çok çabuk etkilenen, ani tepkiler verebilen dinamik bir yapıya sahiptir (Blake & Sinclair, 2003; Acar, 2020; Çetin & Göktepe, 2021; Hudson, 2020).

2020 yılı mart ayı başlarında tüm dünyada etkisi hissedilmeye başlanan Covid 19 pandemisi dünya üzerinde hemen her kıtada turizmle birlikte birçok sektörü derinden etkilemiştir. Turizm bu dönemde bir güven problemi yaşamıştır. Nitekim pandemi gibi aniden ortaya çıkan beklenmedik durumlar ve olaylar ortaya çıktığı turizm destinasyonlarında destinasyona var olan güveni azaltmaktadır (Çeti & Ünlüören, 2019; Karakaş, 2020; Seyfi, Hall & Shabani, 2020). Sektörde azalan güven insanların turizme katılmamasına yol açmış, ülkeler bu durumdan dalga dalga etkilenir hale gelmiştir. Covid 19 pandemisinin etkilerini her ülke aynı oranda hissetmemiştir. Ancak pandeminin zarar görmeyen hiçbir ülke neredeyse kalmamıştır. En başta da ekonomisinin turizme bağlı olduğu ülkeler ciddi zararlar görmüşlerdir. Bunların birçoğu da gelişmekte olan ülkeler ve gelişmemiş ülkelerdir. Bu ülkeler dahil olmak üzere dünya genelinde turizmde özellikle konaklama sektöründe ekonomik, sosyal ve psikolojik sıkıntılar baş göstermiştir (Gürsoy, Sarıışık vd., 2021). Karalardan uzak izole bir coğrafyada bulunan Yeni Zelanda'da dahi hizmet sektöründe Covid 19 kaynaklı zararlar kaydedilmiştir (Hall vd., 2020).

Pandemiyle beraber ortaya çıkan sağlık ve ekonomi krizleri hükümetleri nüfuslarını korumak için önlemler almaya itmiş, bu önlemler kapsamında son derece katı kısıtlamalar ve sokağa çıkma yasakları hemen her ülkede uzunca bir süre uygulanmıştır. Bu nedenle iç hareketlilikle beraber ülkeler arasındaki hareketlilik de durmuş, havayolu taşımacılığı askıya alınmıştır. Çünkü büyük nüfus kitleleri ülkeler arasında hava yolu ulaşımı sayesinde yer değiştirmektedir. Salgının yayılımını durdurmak havayolu ulaşımını da durdurmayı gerekli kılmıştır. Yaşanan bu ani kriz özellikle turizm sektöründe son dönemlerde görülmemiş bir daralmaya neden olmuştur (Findlater & Bogoch, 2018; Kervankıran & Bağmancı, 2020). Dünyanın en gelişmiş ekonomisine sahip olduğu bilinen ABD'nin dahi Covid 19 ile mücadele kapsamında benimsediği önlemler, özellikle konaklama endüstrisinin getirilerinde önemli düşümlere neden olmuştur. Yine ABD'de konaklama ile ilişkili eğlence ve ulaşım gibi diğer sektörlerde de benzer durumlar yaşanmıştır. Covid 19 ABD için 11 Eylül'den sonra yaşadığı en önemli ikinci tarihi kriz haline gelmiştir (Aharon, Arie and vd., 2021).

Yaşanan gelişmeler neticesinde dünya ülkeleri zarara uğrayan ve bozulan ekonomilerini düzeltmek için yeni arayışlar içerisine girmiş, turizm dahil olmak üzere tüm ekonomik sektörlerde bir güncelleme ihtiyacı hissetmişlerdir. Bu süreçte tüm ülkeler açısından başta turizm ve turizmle ilişkili olan birçok sektörün korunması ülkelerin önceliği haline gelmiştir. Turizm sektöründe bu korumayla beraber sektör yeniden inşa sürecine girmiştir. Bu inşa sürecinde yeni destinasyonlar, yeni turizm yaklaşımları, turizmde ülke ortaklıkları ve sürdürülebilirlik ana temaları üzerinde durulmuştur.

2. Amaç, Araştırma Soruları ve Yöntem

Yapılan çalışmanın amacı 2020 yılı mart ayında ortaya çıkan Covid-19 pandemisinin turizmi nasıl etkilediği, bu etkinin turizmde ne tür değişim ya da dönüşümlere neden olduğu ve gelecekte pandeminin nasıl bir turizm yaklaşımı / yaklaşımları inşa edeceğini araştırmaktır. Bu amaçla araştırma kapsamında belirlenen araştırma soruları:

- Covid-19 pandemisinin turizmdeki temel etkisi nedir?
- Pandemi turizmde hangi değişim ve dönüşümlere neden olmuştur?
- Başta turizm destinasyonları olmak üzere gelecekte turizmin temel dinamikleri pandeminin etkisiyle neye/nereye doğru evrilecektir?
- Pandemi turizm için iyi bir fırsat mıdır, yoksa tehdit midir?

Belirlenen araştırma sorularını cevaplamak amacıyla çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden olan literatür taraması ve doküman analizi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmada bilimsel makale ve kitaplardan oluşan 20 yayın incelenmiş ve bu yayınlardan elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak yorumlanmış ve yeni değerlendirmeler yapılarak turizmin geleceğine dair öneriler sunulmuştur.

3. Literatür Özeti

Covid-19 literatürü incelendiğinde literatürde genel olarak turizm Covid-19'dan en önemli derecede etkilenen anahtar sektör olarak tanımlanmaktadır (Lew vd., 2021). Yapılan çalışmalarda daha ziyade turizm sektörüyle ilgili olarak tüm ülkelerin gelişmesi ve kalkınması noktasında sektörün önemi vurgulanmaktadır. Yine yapılan çalışmalar Covid-19 pandemisinin turizmde büyük risk oluşturduğu fikri üzerinde birleşmişlerdir (Hudson, 2020).

Aharon, Arie, Cohen ve diğerleri (2021) ABD hükümeti tarafından Covid-19 ile mücadele için kabul edilen kamu önlemleri ile Amerikan konaklama endüstrisinin performansı arasındaki etkileşimi araştırmışlardır. Araştırmaları sonucunda hükümet müdahalelerinin çoğunun, konaklama endüstrisinin getirilerinde olumsuz bir tepkiyle ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Covid-19 pandemisinin ilerledikçe daha olumsuz yanıtlar geliştirdiğini; konaklama ile yakından ilişkili eğlence ve ulaşım gibi diğer endüstriler için de benzer nitelikte modeller tespit edildiğini ifade etmişlerdir.

Acar (2020) Covid-19 salgınının turizm faaliyetleri üzerindeki güncel ve gelecek dönemlerdeki muhtemel etkilerini tespit etmeyi amaçladığı çalışmasının sonucunda yeni koronavirüsün ülke ekonomilerindeki etkilerinin uzun süre hissedilebilecek türden zararlar oluşturacağını ve turizm sektörünün de bu zararlardan doğrudan olumsuz bir şekilde etkileneceğini ifade etmektedir. Yine aynı amaçla yapılan bir diğer çalışmada Çetin ve Göktepe (2021) salgının hızla gelişerek turizm sektörünü tüm dünyada derinden etkilediğini, turizmde herhangi bir zamanda ortaya çıkabilecek yeni bir pandemi dalgasına dair senaryolar oluşturulduğunu, bu senaryoların dahi turizme zarar verdiğini, salgın tamamen ortadan kalksa bile turizme verdiği zararın kalıcı değişimlere yol açacağını, turizmde daha ziyade iç turizm hareketlerinin canlanacağını ve bireysel turizm yaklaşımlarının ön planda olacağını ve turizm sektörünün bir süre daha pandemiden kaynaklanan etkilere maruz kalacağını ifade etmişlerdir.

Gürsoy ve diğerleri (2021) tarafından Covid-19 pandemisinin turizm ve konaklama endüstrisi üzerindeki etkilerine dair kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Araştırmada konu ekonomik, sosyolojik ve psikolojik perspektiflerden tartışılmıştır. Araştırmada kritik vaka çalışmaları, hem sektöre dahil olan bireyler üzerindeki mikro etkileri hem de pandeminin daha geniş olarak ortaya çıkardığı sorunlara hükümet ve uluslararası tepkileri araştırmak için kullanılmıştır. Çalışmanın bölümlerinde turizm ve konaklama organizasyonlarının destinasyon markalaşması da dahil olmak üzere pazarlama stratejileri ve yeniden düşünülmesi gereken yollar üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu çalışmada önceki pandemilerin turizm sektörü üzerindeki etkisine ve bunun gelecekteki uygulamaları nasıl yönlendirebileceğine değinilmiş; bu konuda detaylı bilgiler verilmiş ve pandeminin ekonomik etkileri analiz edilmiştir. İlgili çalışma Covid-19'un turizm işgücünü, turizm çalışanlarının psikolojisini, tedarik zincirlerini ve gelirleri nasıl etkilediğine bakarak turizm yönetimi için gerekli olabilecek değişiklikleri vurgulaması açısından önemlidir. Bu çalışma turizm çalışmaları ile işletme ve yönetim alanında çalışan bilim insanları için eleştirel bir okuma niteliğindedir. Bunun yanı sıra çalışma Covid-19 pandemisine nasıl tepki verileceğini daha iyi anlamak isteyen turizm ve konaklama endüstrisindeki yönetim kadrosu için de yararlı bir kaynak niteliğindedir.

Hall ve diğerleri (2020) tüketicilerin alıştıkları mal, hizmet ve kolaylıklarda harici bir olay sonucunda bir değişiklik yaşadığında meydana gelecek olan mekânsal ve zamansal kaymayı; bu kayma sonucunda tüketimin nasıl yer değiştireceğini Yeni Zelanda örneğinde değerlendirmişlerdir. Araştırma sonucunda tüketici harcama modellerine dayalı olarak tüketimin mekânsal ve zamansal yer değiştirmesine dair kanıtlar sunulmuştur. Çalışmaya göre bazı tüketim kategorilerinde artan harcama kanıtı, stoklama davranışlarını doğrulamaktadır ve konaklama sektörünün, tecrit nedeniyle tüketici harcamalarında keskin bir düşüş yaşadığı görülmüştür.

Higgins-Desbiolles (2020) çalışmasında Covid-19 salgınının, turizm endüstrisini ve faaliyet gösterdiği bağlamı dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre dünyanın birçok yerinde seyahat, turizm, konaklama ve etkinliklerin durdurulmasıyla ortaya çıkan bu küresel kriz, tarihi bir dönüştürücü olarak anlık olasılıkları ortaya çıkarmak için bir fırsat sunmaktadır. Covid-19 pandemisinin neden olduğu kriz,

turizmi gelecek için daha iyi bir yola doğru yeniden düşünmek ve sıfırlamak için nadir ve paha biçilmez bir fırsat sunabilir. Bununla birlikte, turizme yönelik sorumlu yaklaşımlar tek başına böyle bir sıfırlamayı sağlamak için yeterli kapasite sunmayacaktır. Bunun yerine, böyle bir vizyon, yerel toplulukların ve yerel halkların haklarına ve çıkarlarına dayalı olarak turizmi yeniden tanımlayan ve yeniden yönlendiren toplum merkezli bir turizm çerçevesi gerektirir. Teorik olarak böyle bir yaklaşım, turizmin kamu yararına odaklanarak "sosyalleştirilebileceği" bir yolu içerir. Bu, turizmin gezegenin sosyal ve ekolojik sınırlarına karşı sorumlu kılınması için gereklidir.

Hudson (2020) Covid-19'un turizm sektörüne kötü bir darbe indirdiğini, salgın nedeniyle UNWTO'ya göre 2020'de uluslararası turist varışlarının dünya çapında %74 düştüğünü ve milyonlarca insanın işsiz kaldığını, bundan sonraki süreçte endüstrinin yavaş yavaş toparlanacağını ancak seyahatin bir daha asla eskisi gibi olmayacağını ifade etmektedir. Hudson çalışmasında Covid-19 krizinin nasıl ortaya çıktığını ve seyahat, turizm ve konaklama sektörleri üzerindeki yıkıcı etkilerini incelemiştir. Uluslararası vaka çalışmalarıyla dolu olan araştırmasında krizin en başından başlayarak sektörün nasıl tepki verdiğini incelemiş ve krizin piyasaya verdiği mesaj ile ortaya çıkan etkilerine ve olası bir geleceğe kadar değinmiştir. Araştırmada Covid-19 salgını ve seyahatin neden ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğu, sektörün farklı alt sektörlerinin krize nasıl uyum sağladığı, krize yanıt olarak kuruluşların kullandığı kriz iletişim stratejilerinin neler olduğu, gezginlerin krizden nasıl etkilendikleri, pandeminin sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri ile Covid-19 sonrası seyahatin geleceği üzerinde yoğunlaşmıştır.

Lew ve diğerleri (2021) Covid-19 pandemisinin seyahat ve turizmi küresel olarak nasıl dönüştürdüğüne odaklanmışlardır. Araştırmacılar yaptıkları çalışmada Covid-19'un neden olduğu yıkıma rağmen, devam eden krizde turizm sektörünü turizm uygulayıcıları, turistler ve ev sahibi topluluklar için daha umutlu bir geleceğe katkıda bulunacak şekilde olumlu bir hale dönüştürme fırsatı olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre dünya Covid-19'un gölgesinden çıkarken normale dönüş olmayacaktır. Daha ziyade kısmen Covid-19 sonrası dönemde insanların seyahat etme, birbirleriyle ve çevreleriyle karşılaşma biçimlerinin değişmesiyle yönlendirilen bir küresel dönüşüm vizyonunun sağlanması söz konusudur.

4. Bulgular

4.1. Covid-19 Pandemisinin Turizmdeki Temel Etkileri

Turistlerin ülke içinde ya da ülkeler arasındaki seyahatleri birçok faktör tarafından etkilenebilir. Bu faktörler arasında pandemiler gerçekleştiği dönemlerde az ya da çok turizm faaliyetlerini etkilemişlerdir. Pandemilerin ortaya çıkardığı güven sorunu turizmin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Güvensizlik ziyaretçilerin algılarına da yansımakta ve böylece bazı destinasyonlar "güvensiz yerler" olarak değerlendirilmektedir. Dünya tarihinde bu doğrultuda bazı krizler yaşanmıştır. Bunlar arasında SARS, MERS, Ebola, İspanyol Gribi gibi bazı salgınlar örnek olarak gösterilebilir. Ancak Covid 19 bunlardan daha derin bir krize neden olmuştur. Şöyle ki *Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)* verilerine göre 2019 yılı sonunda dünya ticaretinin yaklaşık % 8'ini turizm sektörü oluşturmuştur (WTO, 2020).

Turizm pandemiden önce ciddi oranda istihdam yaratan, birçok sektörle ilişkili, oluşturduğu değerler zinciri ile milyonlarca insanın geçimini sağlayan bir sektör durumunda idi. Ancak pandemiyle beraber ilk değişim ülke içinde ve dışında hareketliliğin durması ile meydana geldi. Bu hareket kısıtlılığı sonucu ilk olarak ülke sınırları kapatılmıştır. Bunu otellerin ve diğer turizm tesislerinin kapatılması süreci izlemiştir. Takip eden süreçte hava ulaşımı tamamen durma noktasına gelmiştir. Bunun sonucunda kayıtlara göre uluslararası turizm seyahatleri yaklaşık % 60 oranında azalmıştır. Bu durum dünyadaki birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de etkisini göstermiş, sektör 2009 krizine oranla 3 kattan daha fazla değer kaybetmiştir. Türkiye’de 2020 yılında gelen turist sayısındaki ciddi düşüş ile birlikte uluslararası turizm büyümesinin kayıtlara göre % 74 oranında tarihi şekilde azaldığı kaydedilmiştir (Şekil 1).

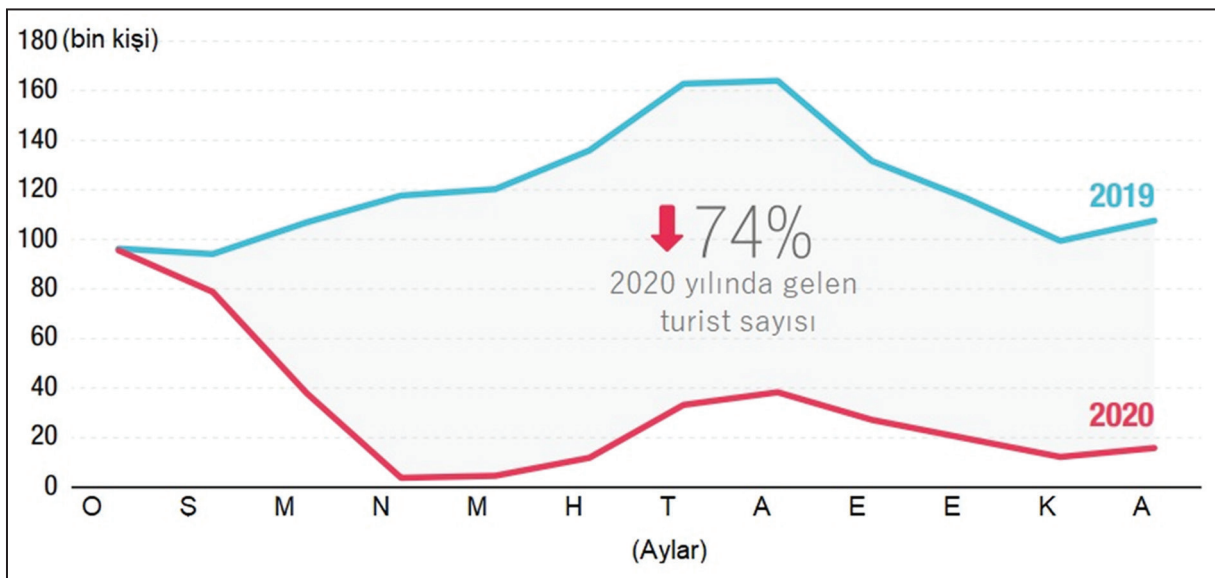
Turizm sektörünün durdurulamayan değer kaybı hükümetlerin ödemeler dengesini de etkilemiş; diğer sosyal, ekonomik ve kültürel kamu hizmetleri finanse edilemez hale gelmiştir. Çünkü turizm ülkeler için önemli bir finans kaynağıdır. Bazı hesaplamalara göre bu dönemde turist harcamaları 2019 yılına oranla 600 milyon dolar kadar azalmış ve turizmde geçimini sağlayan yaklaşık 100 milyon insan bu krizden etkilenmiştir. Bunların büyük kısmı da genç istihdam ve kayıt dışı çalışanlar olmuştur (UNCTAD, 2021; Çetin & Göktepe, 2021). Ekonomisi pandemiden olumsuz etkilenmeyen hiçbir ülke neredeyse kalmamıştır (UNCTAD, 2021; WTO, 2020).

Covid 19 pandemisinin turizm sektörünü vurması beraberinde başka sorunları da getirmiştir. Dünya ülkelerinde (özellikle gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde) yoksulluk artmış, toplumsal ekonomik eşitsizlik büyümüştür. Bu durum sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde de ciddi aksamalara neden olmuş; üretim, tüketim ve ekonomik büyüme yavaşlamıştır. Kırsal alanlarda turizmin yerel halk için barındırdığı hayati önem pandemiyle beraber azalınca hizmet sunumu, gelir üretimi ve kırsal ekonomik büyüme de azalmıştır. Özellikle Afrika kıtasında yer alan bazı ülkelerde olduğu gibi kadınların istihdamına katkı sağlayan

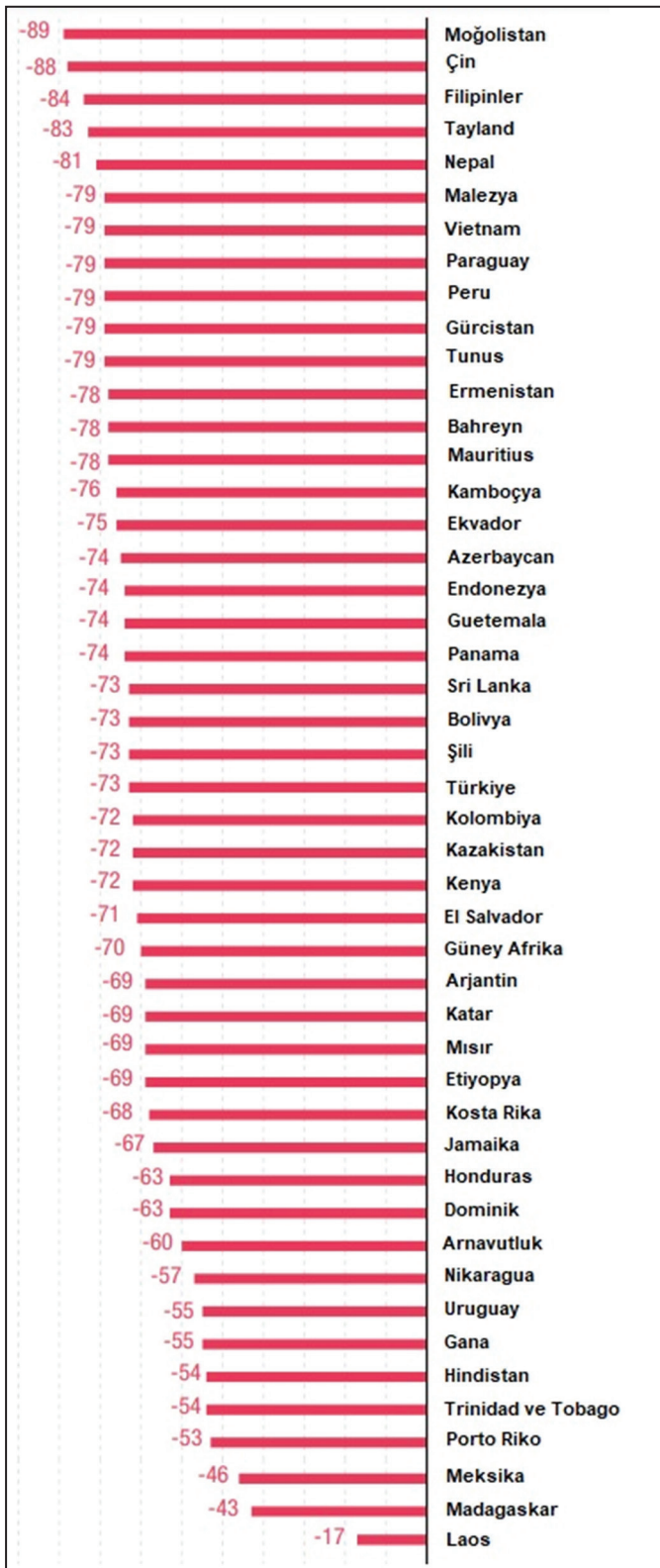
turizmin zayıflaması turizmde cinsiyet eşitsizliklerini de beraberinde getirmiştir (Rogerson & Rogerson, 2020; WTO, 2020).

Turizmin doğal ve kültürel kaynak değerlerini ziyaret etmeye dayanan yapısı aynı zamanda turistler için de bir motivasyon kaynağıdır. Bu alanlardan birçoğu halihazırda koruma altında bulunan alanlardan ibarettir. Pandeminin neden olduğu turizm krizi söz konusu korunan alanların etrafında yaşayan yerel halkın geçim kaynaklarında da ciddi kayıplara yol açmıştır. Korunan alanlarla beraber özellikle yaban hayatı turizminin geliştiği diğer alanlar ve biyoçeşitlilik koruma sahaları bu durumdan etkilenmiştir (Newsome, 2020). Burada başka bir sorun daha ortaya çıkmıştır. Korunan alanların etrafında yaşayan yerel halk bu ani gelişen küresel kriz sonucu kısa zamanda kendisine alternatif turizm alanları ya da faaliyetleri geliştirememiş, bunun sonucunda uğradığı zararı telafi etmek için doğal kaynaklara daha fazla baskı yapmaya başlamıştır. Bu daha önceden karşılaşılmamış, yeni bir sorundur.

Turizm sektörünün ana ayaklarından biri olan kültürel kaynaklar küresel ölçekte turizmin en önemli çekiciliklerinden birini oluşturmaktadır. Pandemi kültürel mirasın korunması konusunda da etkisini hissettirmiştir. Buna ilk örnek olarak yerli halklar ve küçük geleneksel topluluklar verilebilir. Bu tür topluluklarda pandemi nedeniyle el sanatlarının yanı sıra sunulan yerel ürün ve pazar hizmetleri durmuş, özellikle bununla geçimini sağlayan kadınların gelirleri azalmıştır. Bununla beraber ikinci örnek olarak antik yerleşimler, müze, sit alanları ve çeşitli mimari yapılardan oluşan kültürel turizm kaynakları verilebilir. Bu kaynaklar da pandemi nedeniyle kullanılamaz hale gelmiştir. Kayıtlara göre pandemi döneminde dünya üzerindeki ülkelerin yaklaşık % 92’si kültürel turizm kaynak değerlerini belirli bir dönem kapatmak durumunda kalmıştır (Prideaux vd., 2020). Bu yönde gelişmekte olan ülkelerdeki turist girişleri önemli oranda azalmıştır (Şekil 2). Bu durum pandeminin vurucu etkisini açıkça göstermektedir.

Şekil 1. Türkiye’de 2019-2020 yıllarında pandemi nedeniyle gelen turist sayısındaki değişim (Kaynak: UNCTAD, 2021’den değiştirilerek).
Figure 1. Change in the number of tourists arriving in Turkey due to the pandemic in 2019-2020 (Source: Modified from UNCTAD, 2021).

Şekil 2. Gelişmekte olan bazı ülkelerde 2020 yılında turist girişlerindeki azalma (Kaynak: UNCTAD, 2021'den değiştirilerek).

Figure 2. Decrease in tourist arrivals in 2020 in some developing countries (Source: Modified from UNCTAD, 2021).

4.2. Pandemi Turizmde Neleri Değiştirdi?

Turizm temelleri doğa üzerine kurulu büyük ve yaygın bir endüstridir. Dolayısıyla turizm sektörünün doğadan bağımsız olması düşünülemez. Geleneksel olarak geçmişten günümüze turizm algısı dünya genelinde kıyı turizmi (geleneksel ya da kitle turizmi olarak da bilinir) olarak bilinen ve deniz-kum-güneş (3 S, Sea-Sand-Sun) ile ifade edilen turizm üzerinde yo-

ğunlaşmıştır. Bu turizm modeli orta (ılıman) kuşak ülkelerinin deniz ya da okyanus kıyılarında kitle turizmi şeklinde yapılaşmıştır. Ayrıca kitle turizminin kesintisiz olarak son 2 asırdan beri sürekli arttığı bilinmektedir. Covid 19 bu artışı neredeyse tamamen durdurmuştur. Bu tarihte neredeyse eşi benzeri görülmemiş bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve bu şok dalgası ülke ekonomilerinde önemli düşüşleri beraberinde getirmiştir (Şekil 3).

Pandemiyle beraber ülkeler çeşitli önlemler alma çabasına girmişlerdir. Pandeminin kontrol altına alınması için ilk önlem olarak seyahat kısıtlamaları ve izolasyon tedbirlerinin devreye sokulması turizmi derinden etkilemiştir. Dünyada uygulanan kısıtlama önlemleri zamanla gönüllü ya da zorunlu önlemlere dönüşmüş ve gerek ülkeler arasında, gerekse de ülke içinde seyahat tamamen durmuştur. Bu durgun dönem turizm endüstrisinde ciddi bir kriz yaratmış, bu kriz vaka sayılarındaki belirgin düşüşe kadar ciddi derecede etkili olmuştur. Vaka sayılarındaki düşüşle beraber seyahat kısıtlamalarının kısmen kaldırılması ve alınan diğer önlemlerin esnetilmesi sonucunda sektör yavaş yavaş yeniden bir toparlanma sürecine doğru girmiştir.

Covid 19 ile beraber küresel ölçekte dünya yeni bir bağlam kazanmıştır. Bu yeni küresel bağlamda turizmde kitlelilik terk edilmeye başlanmış, bireysellik ve sürdürülebilirlik önem kazanmış, ciddi şekilde zarar görmüş olan turizmin toparlanması ve yeniden inşa edilmesi yönünde kararlar alınması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda her geçen gün dünyada turizmin dönüştürülmesi için yeni ve güvenli rota oluşturma çabaları devam etmektedir. Bu çabalar ekoturizm, macera turizmi, seyahat balonları, yeşil turizm gibi çeşitli turizm yaklaşımları ve araçları ile sürdürülebilir turizmi desteklemek için farklı stratejiler sunmaktadır (Higgins-Desbiolles, 2020; Fuste-Forne & Michael, 2021). Bu stratejiler bir bakıma turizmin jokeri olup, en kritik dönemlerde kurtarıcı durumundadırlar.

4.3. Pandemi Turizmin Geleceğini Nasıl Etkiler?

Turizm endüstrisinde turistlerin davranışlarını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Seyahat etme motivasyonu destinasyonun doğal ve fiziksel koşulları ile yakından ilgilidir. Bunun gibi politik, ekonomik ya da sosyal faktörler de belirleyici olabilir (Acar, 2020; Çeti & Ünlüören, 2019). Bu nedenlerle turizm sektöründe herhangi bir güvenlik endişesi bulunması durumunda turizm hareketi bundan doğrudan olumsuz bir şekilde etkilenir. Bu etkilenmenin derecesi destinasyonun diğer özellikleri ile de birleşir ise orada bir kriz ortamı doğabilir. Bu kriz ortamını doğuran nedenlerden biri de salgın hastalıklardır. Geçmiş dönemde kuş gribinden ebolaya kadar ortaya çıkan çeşitli hastalıklar turizmi olumsuz etkilemişler, etki derecesi değişen krizler ortaya çıkarmışlardır. Bu krizlerin en belirgin sonucu olarak turizm destinasyon taleplerinde ciddi düşüşler yaşanmış ve sektör bu durumdan zarar görmüştür. Örnek olarak şekil 2 incelendiğinde dünyada gelişmekte olan ülkelerde pandemi nedeniyle turist girişlerindeki azalmanın % 17 ile % 90 arasında değiştiği görülmektedir. Bu azalmanın derecesi aynı zamanda ülke ekonomilerini de değişen oranlarda etkilemiş, Türkiye açısından yaklaşık % 73'lük bir kayıp yaşanmıştır. Dünya'da Sri Lanka, Şili, Bolivya, Kazakistan ve Kenya gibi ülkeler Türkiye ile benzer oranlarda pandemiden etkilenen ülkeler olmuştur. Pandemiden en az etkilenen ülkelere Madagaskar bunu temelde izole bir ada ülkesi olmasına borçludur. Pandemiden en az etkilenen

diğer ülke olan Laos'ta da turizmin en hızlı büyüyen sektör olduğu ve Laos'un kırsal kalkınmayı gözetken ciddi ekoturizm yatırımları bulunan bir ülke olduğu bilinmektedir.

Covid 19 pandemisi dünya tarihinde turizmi derinden etkileyen salgınlardan biri olmuştur (WTTC, 2020). Geçmişteki krizlere oranla çok daha büyük bir kriz ortamı doğurmuştur. Covid 19 zaman-mekân sıkışması olarak da ifade edilebilen küreselleşmeyi de durdurmuştur. Hatta durdurmakla kalmayıp bunu tersine çevirmiştir (Niewiadomski, 2020). Nitekim küresel çapta sürdürüle gelen seyahat ve turizm faaliyetleri durmuştur. Sonraki süreçte bildiğimiz turizm artık ortadan kalkmıştır. Ancak durum böyle olsa da küreselleşme barındırdığı dinamiklerle yeniden turizmin canlandırılması ve geliştirilmesi için elverişli fırsatlar sunmaktadır.

Turizmin politik, ekonomik, psikolojik, sosyo-ekonomik ve çevresel etkileri Covid 19 ile birlikte daha fazla tartışılmaktadır. Artık dünyada Covid 19 sonrası dönemde insanların seyahat etmelerinin, birbirleriyle ve çevreleriyle karşılaşmalarının biçimleri dahi değişecektir. Tüm dünyada bu kapsamda sürdürülebilirliğin iş birliğine dayalı bölgesel yaklaşımlar üzerinde çalışılmaktadır (Lew vd., 2021). Yapılan araştırmalar bunun bir şekilde sağlanabileceğini göstermektedir. Covid 19 tüm bu süreci hazırlayan, hızlandıran ve dönüştüren; belki de sürdürülebilir kılacak olan küresel bir aktör olarak görünmektedir.

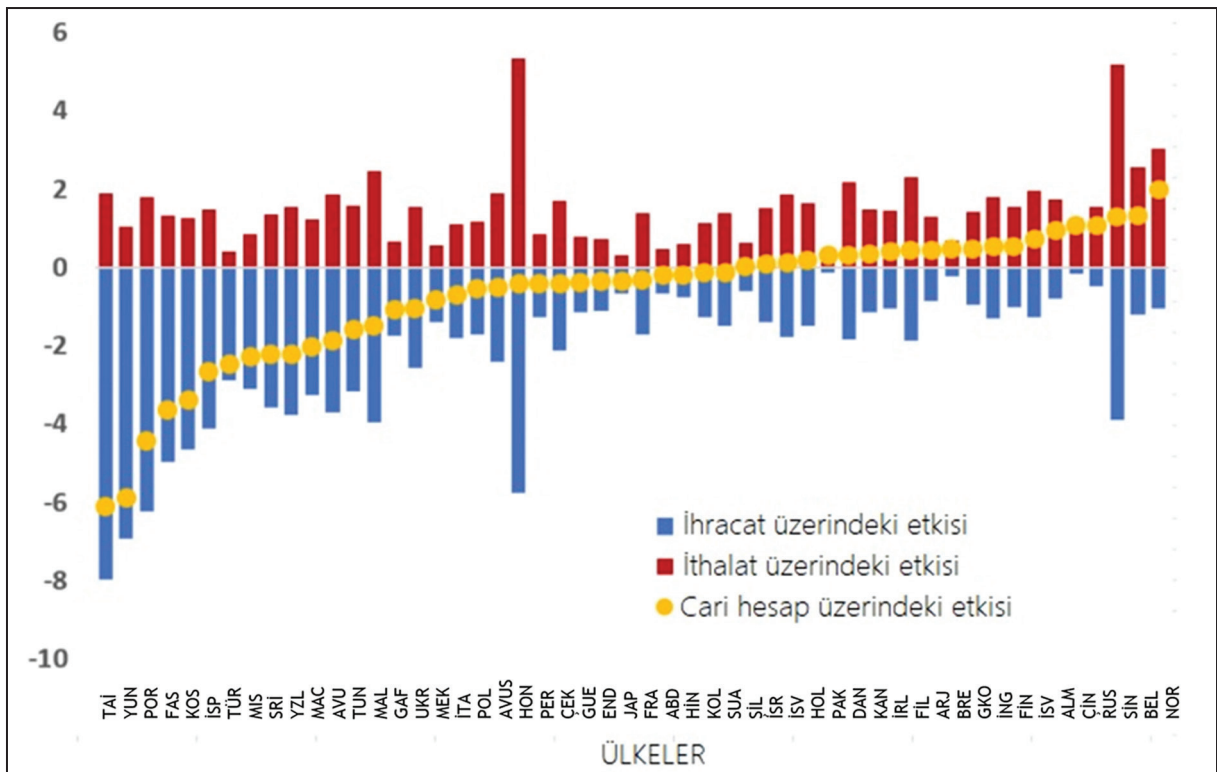
Turizm sektörü insan gücünün, insan etkileşiminin oldukça yoğun olduğu bir sektördür. Covid 19 pandemisi sektör üzerinde getirdiği ciddi etkiler ile birtakım değişimler dönüşümler gelişmesini zorunlu kılacaktır. Bu yönde geleceğe dönük bazı küresel turizm senaryoları öngörülmektedir (Şekil 4). Ancak burada önemli olan sektörün gelecekte turizmin geçireceği bu dönüşüme ne derece hazırlıklı olduğu; gelecekte ortaya

çıkacak benzer salgın krizlerinde ne derece dayanıklı olacağı, ne tür adaptasyonlar ve kabiliyetler geliştireceği meselesidir. Covid 19 bu anlamda turizm sektörünü bir dayanıklılık testi-ne tabi tutmuştur. Sektör bu testten eksikliklerini kapatarak, yeni uyum stratejileri geliştirerek daha güçlenmiş halde çıkabilir. Tersi bir durum sektörün geleceğinin tehlike altında olduğu anlamına gelecektir. Bu nedenle Covid 19 pandemisi tüm dünyaya 21. yüzyılda "turizmin nasıl yapılmaması" gerektiğini göstermiştir.

Williams ve Horodnic'e göre turizmde sürdürülebilir kalkınma vizyonunun uygulanması, özellikle son yıllarda büyük ilgi uyandırmıştır (Williams & Horodnic, 2021). Bunun yanı sıra Ertuna ve arkadaşları turizm alanında sürdürülebilir bir vizyonun uygulanmasına ilişkin araştırmaların çok kapsamlı olmadığına işaret ederek, bu tür araştırmalara duyulan ihtiyacı vurgulamışlardır (Ertuna vd., 2019). Turizmin geleceğinin nasıl etkileyeceği ya da şekilleneceği konusunda ciddi korkular vardır. Bu korkuların temelinde Covid 19 krizinin etkisiyle ortaya çıkan yeni durumlara daha dayanıklı çözümler üretmek amacıyla sürdürülen yaklaşımların, sürdürülebilirlikten ziyade "dayanıklılık" ana fikri üzerine kurgulanıyor olması endişesidir. Gelecekte turizm daha sürdürülebilir olmaktan ziyade daha ekonomik mi olacaktır? Bu yönde bir kayma olup olmayacağı zamanla netleşecektir. Bununla birlikte sürdürülebilirliğin, daha fazla turizm fırsatı sunan ve insan sermayesini kullanan daha temiz bir doğal çevre sağlayacağı; bu sayede turizm endüstrisinin restore ve konsolide edileceği ile ilgili görüşler de bulunmaktadır (Williams & Horodnic, 2021).

4.4. Pandemi Turizm İçin Fırsat mıdır, Tehdit midir?

Geçmiş dönemde salgın hastalıkların, doğal afetlerin ve zaman zaman etkili olan krizlerin turizm gelişimini olumsuz yönde et-

Şekil 3. Covid 19 pandemisinin ülkelere göre gösterdiği tahmini GSYH etkileri (%) (Kaynak: WEF ve UNWTO, 2020'den değiştirilerek).

Figure 3. Estimated GDP effects of the Covid 19 pandemic by country (%) (Source: Modified from WEF and UNWTO, 2020).

kilediği bilinmektedir. Bu olumsuz faktörlerin süresi, şiddeti ve ortaya çıkış şekli etki derecesi üzerinde doğrudan belirleyici olabilmektedir. Çalışmanın literatür taraması kısmından da anlaşılacağı üzere Covid 19 pandemisinin daha önce meydana gelen salgın hastalıkların özellikle bölgesel düzeyde turizmi olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Örneğin geçmişte 2003 ve 2012 yıllarında meydana gelen SARS ve MERS bu tür etkiler gösteren salgınlar arasındadır.

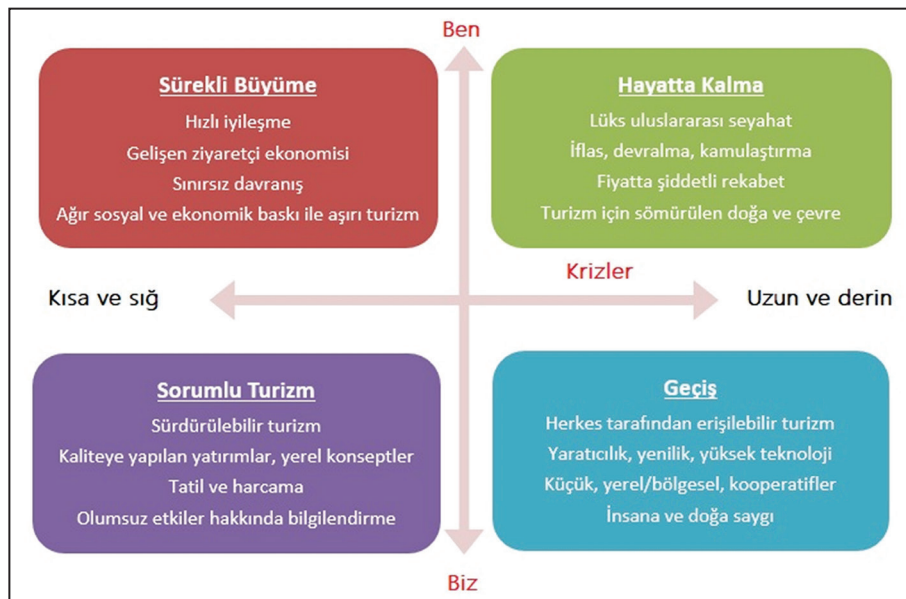
Pandemi ile beraber artık turizmde köklü birtakım değişimler yaşanmaya başlamıştır. Gelecekte de bu değişimlerin devam etmesi öngörülmektedir. Pandeminin öğrettiklerinden sonra artık turizmde uygulanan sosyal mesafe kuralları gereği kitle turizmi pratiklerinin terkedilmesi gündeme gelmiştir. Kalabalık oteller, kalabalık plajlar, kalabalık havuzlar artık turizmde yer bulamayabilir. Her şey dahil otellerin yerine turizmin artık daha yerelleştiği ve bireyselleştiği yeni sürdürülebilir yaklaşımlar ön plandadır. Gelecekte turist tercihlerinin bu yönde gelişeceğini tahmin etmek güç değildir. Pandeminin seyri, etki süresi ve etki alanındaki güncel gelişmelere bağlı olarak birtakım değişiklikler yaşanacak olsa da turizm sektörünün bu gelişmelerden az ya da çok bir şekilde etkileneceği bir gerçektir. Bu durum her ne kadar ilk bakışta olumsuz bir yansıma olarak görülsede her krizin turizm sektörüne yeni şeyler öğrettiği, yeni kabiliyetler, adaptasyonlar ve kaçış yolları gösterdiği unutulmamalıdır. Bu anlamda Covid 19 krizi turizm sektörünün direncini, dayanıklılığını arttıracaktır. Turizmin daha dirençli, güçlü ve rekabet edebilir yapısı alınacak önlemler ile desteklenerek yeni fırsatlar oluşturulabilir. Covid 19 krizi şu ana kadar turizmin başına gelen krizlerden bir tanesidir. Ne ilktir, ne de son olacaktır. Gelecekte de turizm benzer krizlerle karşılaşacaktır. Önemli olan bu krizleri atlatabilme kabiliyetleri geliştirmektir.

Covid 19 pandemisi turizm açısından nasıl değerlendirilmelidir? Pandemi turizm için bir fırsat mıdır, yoksa tehdit midir? Bu konuda halihazırdaki durum incelendiğinde dünyanın birçok yerinde hala seyahat kısıtlaması ve turizm gelirlerinde gerileme görülmektedir. Turizm sektörü hala ciddi bir belirsizlik içerisinde. Pandemi turizmde görülmemiş bir zorluk ve ha-

reketsizlik doğurmuştur. Bu durum kısa zamanda ve bir anda üstesinden gelinecek bir durum değildir. Ancak tüm bunlara rağmen turizmde daha güvenli, öngörülebilir, sorumlu ve sürdürülebilir turizm modelleri oluşturulabilir. Pandemi tüm dünyaya turizmin doğa, kültür, iklim ve ekonomi ile ne derece hayati ilişkiler kurduğunu; sektörün hayatımızdaki yerinin neye karşılık geldiğini ve turizmin neden daha iyi yönetilmesi gerektiğini öğretmesi ve bunun iyice anlaşılması açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatların ne şekilde değerlendirileceği konusu turizm için hayati bir konu olarak dikkat çekmekte ve turizmin gelecekteki varlığını doğrudan ilgilendirmektedir.

Covid 19 pandemisinin 21. yüzyılda ortaya çıkardığı kriz şüphesiz başta sağlık sektörü olmak üzere ekonomik açıdan da tüm dünya ülkelerini etkiledi. Tüm dünyada pandemi turizm talebinin gelişimini önemli ölçüde etkileyen yerel ve uluslararası kısıtlamalar nedeniyle turizm endüstrisine önemli zorluklar getirdi. Kriz aynı zamanda turizmin sürdürülebilirliği üzerindeki etkileri konusunda da ciddi bir tartışma başlattı. Covid 19 krizi diğer krizler gibi turizm endüstrisinin daha sürdürülebilir hale gelmesi için bir fırsat olabilir miydi? Bu konuda Muller, Covid 19 pandemisinin “belki de hayatta bir kez karşılaşılacak bir fırsat” olabileceğini öne sürmektedir (Muller, 2020). Yine buna benzer şekilde yapılan bazı çalışmalarda “sürdürülebilirlik açısından bir krizin turizm endüstrisi için çok ihtiyaç duyulan bir şok dalgası” olduğu yönünde görüşler savunulmuştur (Nicola vd., 2020; Muller, 2020; Varzaru vd., 2021). Bu tespitler ışığında değerlendirildiğinde turizm aktörlerinin bu derin krizden yararlanabilecekleri, krizlerle ve ortaya çıkardığı etkilerle baş etmeyi öğrenebilecekleri ve bu sayede daha dayanıklı ve sürdürülebilir faaliyetler/işletmeler oluşturabilmek için yeni stratejiler geliştirebilecekleri ortaya çıkmaktadır. Hükümetler düzeyinde ise kriz ve öğrettikleri turizmde sürdürülebilir davranmayı destekleyen ve teşvik eden özel politikalar tasarlamak için bir fırsat anlamına gelmektedir.

Varzaru ve arkadaşlarına göre Covid 19’un yarattığı sağlık krizi ve ekonomik krizin doğası, turizm endüstrisi için hem faaliyetlerin yürütülmesi hem de sürdürülebilirliğin sağlanması açısından benzeri görülmemiş birçok zorluk getirmiştir. Sürdü-

Şekil 4. Covid 19 sonrası dönemde 2025'te küresel turizm senaryoları (Kaynak: ETFI, 2021'den değiştirilerek).
Figure 4. Global tourism scenarios in 2025 in the post-covid 19 era (Source: Modified from ETFI, 2021).

rülebilir bir vizyon uygulamaya yönelik araştırmalar genellikle turizm endüstrisine özgü operasyonlara ve bireysel faaliyetlere odaklanırken, Covid 19'un yarattığı sağlık krizi ve ekonomik kriz, turizmde sürdürülebilirliği analiz etmek için derin etkileri olan tüm faaliyetleri ve süreçleri etkilemiştir. Turizm endüstrisi her zaman doğal afetlerden veya sağlık krizlerinden etkilenmiştir, ancak etkileri günümüze dek yerel düzeyde kalmış ve bunlarla mücadele edilebilmiştir. Covid 19 krizinin küresel doğası ise tüm sektörleri sistematik düzeyde derinden etkileyen bir domino etkisine neden olmuştur. Bu nedenle Varzaru ve arkadaşlarına göre bu etkilerle mücadele artık bireysel ya da yerel önlemlerle yapılamaz. Krizi daha iyi yönetebilmek için sistematik bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Ayrıca sağlık krizini daha iyi yöneten gelişmiş ülkelerde Covid 19 krizinin turizm üzerinde olumlu etkileri de gözlemlenmiştir. Sınır ötesi trafik kısıtlamaları göz önüne alındığında, turistlerin ulusal turizmi olumlu yönde etkileyecek yerel tesisleri seçecekleri öngörülmektedir. Sağlık krizinden ciddi şekilde etkilenen ve ağırlıklı olarak uluslararası turizme bağımlı olan az gelişmiş ülkelerde ise turizm endüstrisinde keskin bir düşüş yaşanmaktadır (Varzaru vd., 2021). Covid 19 krizine yönelik küresel anlamda sistematik bir yönetim modeli geliştirmek ve bu konuda üzerinde fikir birliğine varılmış bir küresel yaklaşım sergilemek turizm sektörünün ve çalışanlarının hayatta kalmaları açısından gerekli görülmektedir.

5. Sonuç

Yapılan araştırmalar turizm sektörünün geçmişten günümüze başta salgın hastalıklar olmak üzere birçok sorunla, krizle karşılaştığını göstermektedir. Bu krizlerin ortaya çıktıkları bölgele-ri derinden etkiledikleri bilinse de küresel anlamda Covid 19 kadar geniş bir yayılıma sahip olmadıkları da bilinmektedir. Bu anlamda Covid 19 gerek ortaya çıktıktan sonraki yayılım hızı ve gerekse de yayıldığı coğrafya göz önüne alındığında geçmişteki örneklerinden farklılaşmaktadır.

Covid 19 pandemisi ortaya çıktıktan sonra Covid vakaları tüm dünyaya hızlı bir biçimde yayılmış ve ülkeleri ciddi bir çıkmaza sokmuştur. Bu çıkmaz ülkelerin sıkı tedbirler alması ile pandemi ilanına kadar gitmiştir. Devamında uluslararası hareketlilik nerdeyse tamamen durmuş ve hemen hemen tüm ülkeler sınırlarını kapatarak kendi vatandaşlarını koruma altına almışlardır. Çeşitli önlemler ve uygulamalar yürürlüğe konulmuş, Covid 19'un getirdiği sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik olumsuzluklar en aza indirilmeye çalışılmıştır. Turizm sektörünün de aralarında olduğu bazı kırılgan sektörler en ciddi olumsuzlukların ve krizlerin yaşandığı sektörlerin başında gelmiştir.

Dünya açısından önemli bir geçim sektörü olan turizmin temelde pandemiden ağır şekilde etkilendiği, zarar gördüğü yadsınmaz bir gerçektir. Pandeminin dünya genelindeki seyrinin artması turizmdeki düşüşleri hızlandırmış ve derinleştirmiştir. Bu etki özellikle 2020 yılı başından itibaren kendini göstermeye başlamış, pandeminin yaygınlaşmasıyla beraber turizm faaliyetlerine katılmada önemli düşüşler yaşanmasına sebep olmuştur. Günümüzde hala pandemi turizmi etkilemeye devam etmektedir. Bu etki dünya genelinde hükümetlerin iç turizme ağırlık vermesi ve çeşitli turizm planlamaları ile kısmen azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak bu çalışmalar yeterli olmamıştır. Hükümetler dünya genelinde Covid 19'un sebep olduğu bu krize nasıl yanıt vermeleri gerektiğini hala tam olarak belirleyeme-

miştir. Alınan acil önlemler kapsamında kimi ülkelerde sektöre hükümetler tarafından nakdi destekler sağlanmış, turizm işletmeleri korunmaya çalışılmıştır.

Pandemi neden olduğu karantinalar, kısıtlamalar ve uluslararası seyahat sınırlamaları ile turizm sektörü için ciddi ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Bu ekonomik sonuçlar uluslararası turist varışlarının sayısının bir önceki yıla göre 3 kattan daha fazla azalması şeklinde kendini göstermiştir. Bu düşüşün doğrudan etkileri kadar özellikle dolaylı etkilerinin daha yıkıcı olacağı düşünülmektedir. Nitekim özellikle iş gücü, sermaye, mal ve hizmetlere olan talep eksikliğinin birçok sektörde olumsuz etkileri artarak devam etmektedir.

Dünya'da bazı ülkelerde pandemi yeşil ve sürdürülebilir turizm için bir fırsat olarak değerlendirilmiş, bu yönde gelecekte etkili ve kalıcı olabilecek uygulamalar ve politikalar belirlenmeye başlamıştır. Küresel ölçekte başta kitle turizm merkezleri olmak üzere birçok uluslararası turizm destinasyonu durumdan önemli oranda etkilenmiş, pandemi döneminde özellikle kırsal alanlara olan talep ve baskı artmıştır. Bu baskı beraberinde turizm destinasyonlarının da yönünü değiştirmiş, doğal alanlar yavaş yavaş birer turizm destinasyonuna dönüşmeye başlamıştır. Bu durum başlı başına araştırılması gereken önemli bir sorundur. Zamanla aşu çalışmalarının başarıyla sonuçlanması ile özellikle iç turizmde yavaş yavaş hareketlenmeler başlamış, ancak yeterli canlanma henüz sağlanamamıştır.

Yapılan araştırmalar turizmin eski haline dönmesinin uluslararası düzeyde bir güven iklimi oluşmasıyla da yakından ilgili olduğunu göstermektedir. Çünkü turistler ancak güvende olduklarını hissettikleri an turizme katılmaya başlayabilirler. Bu süreçte iç turizm hareketlerinin desteklenmesi küresel anlamda turizmin ayağa kalkması için başlangıç çalışmaları olarak kabul edilebilir. Ancak bu yeterli değildir. Ülkeler arasındaki iş birliği çalışmaları da turizme katkı sağlayacaktır.

Yapılan araştırmalara göre pandeminin dünyada turizmi en çok etkilediği yerlerin başında Asya-Pasifik bölgesi ve Amerika kıtası gelmektedir. Sadece hava ulaşımı kaynaklı turizm zararlarının 80 milyar doları aştığı ifade edilmektedir. Yaşanan bu pandemi krizi turizmde çok yönlü sorgulamaları da beraberinde getirmiştir. Özellikle uluslararası kitle turizmi destinasyonları bu krizden en çok etkilenen alanlar olmuştur. Bu alanlar hızla değer kaybetmiş, milyarlarca dolar zarar ortaya çıkmış, kırsal alanlara ve hizmetlere olan taleplerde adeta patlama yaşanmıştır. Bu noktada söz konusu küresel kriz hali turizmin geleceğini düşünmek ve planlamak için iyi bir fırsat olabilir mi? Elbette olabilir. Dünya turizm aktörlerinin bunu destekleyen ifadeleri mevcuttur. Günümüzde turizm aktörlerinin ve hükümetlerin aldığı/alacağı önlemler şüphesiz geleceğin turizminin inşa edilmesinde önemli role sahiptir. Bu süreçte turizmde artık bundan sonraki dönemde pandeminin var olacağı gerçeği kabul edilmeli ve bu yönde kısa, orta ve uzun vadeli turizm politikaları belirlenmelidir. Yaşanan kriz turizmdeki politikaların ve yaklaşımların daha sağlam, sürdürülebilir ve esnek olması noktasında bir öğretici ve hatırlatıcı olmalıdır.

Sonuç olarak pandeminin turizme olan etkisi henüz tam anlamıyla ortaya konulmuş değildir. Ancak pandeminin sona erdiği düşünüldüğünde turizmde artık çevreyi korumanın ve yerel istihdamı sağlamanın daha önemli olacağı düşünülmek-

tedir. Bu dönemde turizm ve yerellik önemli iki unsur olarak varlığını sürdürecektir ve turizmin yapılanması bu ekseninde daha güçlü gelişecektir. Turizm stratejilerinden biri olan ekoturizmin baskın hale geleceği, turizmde buna dair yeni niş ve destinasyonlar oluşacağı öngörülmektedir. Temassız hizmet alma noktasında turizmde teknolojinin daha çok yer bulacağı ve dijital teknolojiler içeren turizm yatırımlarının yapılacağı olasıdır. En önemli noktalardan biri de turist tercihleri ve davranışlarındaki muhtemel değişikliklerden sonra bazı ülkelerin tam anlamıyla turizme dayalı olan ekonomik yapısı etkilenecek ve bu ülkeler ekonomik varlığını sürdürebilmek için turizmden farklı ya da turizmin yanında başka yeni kazanım alanları keşfetmek zorunda kalacaklardır. Bu durum bu ülkelerin turizm dışındaki diğer sektörlere de yatırım yapmak zorunda kalacakları anlamına gelmektedir. Sonuç itibarıyla turizmin eski parlak ve canlı günlerine dönmesi zaman alacaktır ancak bu durum sadece pandemiyle değil, uluslararası gelişmelerle de yakından ilgilidir. Önümüzdeki süreçte küresel ölçekte turizmde pandeminin etkilerini en aza indirebilmek için ülkeler turizmde yeni yol ve yöntemler aramaya devam edeceklerdir.

Kaynakça

- Acar, Y. (2020). Yeni koronavirüs (Covid-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4, (1), 7-21. <https://doi.org/10.32572/guntad.703410>.
- Aharon, D., Arie, J., Cohen, E., Tzur, J., & Qadan, M. (2021). Covid-19, government measures and hospitality industry performance. *Plos One*, Vol:16, <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0255819>.
- Blake, A., & Sinclair, M. T. (2003). Tourism crisis management. *Annals of Tourism Research*, 30(4), 813-832.
- Çeti, B., & Ünlüönen, K. (2019). Salgın hastalıklar sebebiyle oluşan krizlerin turizm sektörü üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 109-128.
- Çetin, G., & Göktepe, S. (2021). Covid 19 pandemisinin turizm endüstrisi üzerindeki etkileri. *iÜ İktisat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, <https://doi.org/10.26650/B/SS46.2020.005.06>.
- ETFI (European Tourism Futures Institute). (2021, 22 November). *Reports*. URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/trends>
- Findlater, A., & Bogoch, I. (2018). Human mobility and the global spread of infectious diseases: a focus on air travel. *Trends in parasitology*, 34(9), 772-783.
- Fuste-Forne, F. and Michael, N. (2021). Limited tourism: travel bubbles for a sustainable future. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-18, <https://doi.org/10.1080/09669582.2021.1954654>.
- Gürsoy, D., Sarıışık, M., Nunkoo, R., & Boğan, E. (2021). *Covid-19 and the hospitality and tourism industry*. Edward Elgar Publishing, 400 pages, ISBN:9781800376236, UK.
- Hall, C., Prayag, G., Fieger, P., & Dyason, D. (2020). Beyond panic buying: consumption displacement and Covid-19. *Journal of Service Management*, <https://doi.org/10.1108/JOSM-05-2020-0151>.
- Higgins-Desbiolles, F. (2020). Socialising tourism for social and ecological justice after Covid-19. *Tourism Geographies*, 22, <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757748>.
- Hudson, S. (2020). Covid-19 and travel: Impacts, responses and outcomes. Goodfellow Publishers, ISBN: 9781911635703 (eBook), <https://doi.org/10.23912/9781911635703-4387>.
- Karakaş, M. (2020). Covid-19 Salgınının çok boyutlu sosyolojisi ve yeni normal meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, <https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0048>.
- Kervankıran, İ., & Bağmancı, M. (2020). Bildiğimiz turizmin sonu mu? Covid-19'un Türkiye'deki turizm hareketliliğine etkisi. *Türk Coğrafya Dergisi*, 76, 19-32.
- Lew, A., Cheer, J., Broder, P., & Mostafanezhad, M. (2021). *Global tourism and Covid-19: Implications for theory and practice*. Routledge, 1st Edition. 306 pages. ISBN: 9781032121369.
- Muller, T. (2021). *Why the Corona Virus Crisis Is a Unique and Once in a Lifetime Opportunity for Destinations and the Tourism Industry*. <https://voyagesafriq.com/2020/03/23/why-the-corona-virus-crisis-is-a-unique-and-once-in-a-lifetime-opportunity-for-destinations-and-the-tourism-industry>
- Newsome, D. (2020). The collapse of tourism and its impact on wild-life tourism destinations. *Journal of Tourism Futures*, 7, (3), 295-302. <https://doi.org/10.1108/JTF-04-2020-0053>.
- Nicola, M., Alsafi, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., Agha, M., & Agha, R. (2020) The Socio-Economic Implications of the Coronavirus Pandemic (COVID-19): A Review. *International Journal of Surgery*, 78, 185-193. <https://doi.org/10.1016/j.ijssu.2020.04.018>
- Niewiadomski, P. (2020). Covid-19: From temporary de-globalisation to a re-discovery of tourism?. *Tourism Geographies*, 22(3), 651-656, <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.175774>.
- Prideaux, B., Thompson, M., & Pabel, A. (2020). Lessons from covid-19 can prepare global tourism for the economic transformation needed to combat climate change. *Tourism Geographies*, 22(3), 667-678. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762117>.
- Rogerson, C. M., & Rogerson, J. M. (2020). Covid-19 Tourism impacts in South Africa: Government and industry. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 31 (3), Pages: 1083–1091. <https://doi.org/10.30892/gtg.31321-544>.
- Seyfi, S., Hall, C., & Shabani, B. (2020). Covid-19 and international travel restrictions: The geopolitics of health and tourism. *Tourism Geographies Studies*. <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1833972>.
- United Nations Conference on Trade and Development. (2021). *Covid 19 and tourism: An update*. United Nations Conference on Trade and Development Report. 23 pages, Switzerland. https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d3_en_0.pdf
- UNWTO. (2020). *International tourism trends report*. WTO (World Tourism Organisation) 2020 edition, Madrid <https://doi.org/10.18111/9789284422456>.
- Varzaru, B., Bocean, C. and Cazacu, M. (2021). Rethinking Tourism Industry in Pandemic COVID-19 Period. *Sustainability*. 13.
- Williams, C. and Horodnic, I. A. (2021). *Tackling Undeclared Work in the Tourism Sector*. European Platform Tackling Undeclared Work (EPTU), URL: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet=22868&langId=en>
- WEF (World Economic Forum). (2020). *Report*. <https://www.weforum.org/agenda/covid19-coronavirus-tourism-economy-gdp>
- WTTC (2020). *Coronavirus Brief April 2020*. <https://wtcc.org/en-us/COVID-19/MemberHub>, E.T.

TÜRK COĞRAFYA DERGİSİ

TURKISH GEOGRAPHICAL REVIEW

Sayı/Volume 79, Aralık/December 2021

İçindekiler / Contents

Editörden.....	1-6	
Araştırma Makaleleri/Research Articles		
Öznür AKGİŞ-İLHAN	COVID-19 pandemisinin nüfus hareketliliği üzerine etkisi: Hareketlilik ve gelir arasındaki ilişkinin analizi <i>Impact of COVID-19 pandemic on population mobility: Analysis of the relationship between mobility and income.....</i>	7-16
Fatih ADIGÜZEL , Münevver Özge BALTA	COVID-19 sürecinde kentsel açık ve yeşil alan erişilebilirliği: Uşak kenti örneği <i>Open and green space accessibility in the COVID-19 pandemic process: A case study of Uşak.....</i>	17-24
Nursen IŞIK	Covid-19 Pandemi döneminde uzaktan (gevrimiçi) eğitim sürecinin öğrenciler üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi: Dicle Üniversitesi Mimarlık Fakültesi örneği <i>An Assessment of the effects and evaluation of remote (online) teaching processes on students during the Covid-19 Pandemic: Case of Dicle University Faculty of Architecture</i>	25-40
Derleme Makaleleri/ Review Articles		
Bekir DERİNÖZ	Turizmin geleceğini COVID-19 mu inşa ediyor? <i>Is COVID-19 building the future of tourism?.....</i>	41-50